

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1218

13.8

4-54

2010

2002

613.83

4-54

այ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ

207

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Գ Ր Ե Յ

ՏՕՔԹՕՐ Է. ՔԼԷՄԱՆ

Բժշկական հասնադարանէն Բարիգու

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ
ՅԱԿՈՒՄ ՍԻՍԱԿ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ
Մ. ՔԱԼԲԱՔՃԵԱՆ

معارف نظارت جليله سنك ۸۳۴ نومروى رخصتنامه سيله طبع اولتشد

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագրութիւն եւ վիճագր. Գ. Պաղտասլեան

Սուրբան-համալ փողոց, քիւ 14:

1891

15

16512

Հայ գիրքի ցանց ցարի առաջ, այսինքն 1881 թ.
Տարածված Խաղաղության հրատարակչի Տարածված
առջև էլ, Գաղտնիքի 1877 թ. ցույց Գր-Վեճի :

74055-57

Ա Ռ Ա Ջ Ն Ո Ր Դ

ԱՄՈՒՍՆԱՅԵԱԼ ԱՆՁԱՆՑ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Թէ ասպագայ անուսիւնի ի՞նչ պարտիս գիտնայ
իրենց անուսնութեան նախընթաց օրն :

Այս գլխին մէջ ընթերցողը չի սպասեր մեզմէ ան-
շուշտ որ երկու ամուսիններուն խորհուրդ տանք տե-
ղեկանալու թէ՛ իրենց Փիզիքական կազմերը մասնա-
նաւորապէս ի՞նչ բանով կը տարբերին իրարմէ, և ոչ
ալ՝ թէ ի՞նչպէս պիտի վարուին ծննդարար գործու-
ղութիւնը կատարելու համար : Այստեղ խնդիրը բո-
լորովին տարբեր, կերպիւ իւրիք, բարոյական բնու-
թիւն ունեցող իրերու վրայ է : Ապագայ հարսը իրեն
պէտք եղած տեղեկութիւնները ստանալու է իր մօրմէ
կամ, երբ մայր չունի, սորա տեղը բռնող ազգականու-
հիներէ կամ բարեկամուհիներէ . ասոնց գործն է աղջիկը
հրահանգել ըստ պատշաճին, անոր տարիքը, խառ-
նուածքը, մինչև այն ժամանակ ունեցած յարաբե-
րութիւնները եւ ըն. ի նկատի ունենալով : Մենք այս-
չափը միայն կրնամք ըսել թէ, որչափ աղջիկը առա-

գաստի գիշերը հնազանդութիւն և հլութիւն պարտիցոյց տալ, նոյնքան ալ երիտասարդը պարտի, երբ հարկ է, յարգել իրեն կին եղողին տրամադրութիւնները և ամուսնական գործողութիւնը մեղմ չափաւորութեամբ միայն կատարել, առանց ի գործ դնելու այն կատաղութիւնը, զոր երբեմն կ'ունենան իրենց կրից մէջ անգուսպ այրեր, որովհետեւ խնդիրը ոչ միայն կնոջ վրայ է, որ կրնայ վիրաւորուիլ առաւել կամ նուազ ծանր կերպով, այլ և ապագայ երջանկութիւնը վտանգի ներքեւ կ'իյնայ, զի այն վայրկեանին տպաւորութիւնը կը տեւէ երկար տարիներ և եթէ կինը երբէք չներեր իր այրին որ իր հետ տմարդաբար վարուի, մանաւանդ այս պարագային մէջ աւելի դիւրագգած է նա և աւելի իրաւամբ կը պաղի:

Ամեն ժամանակ կնոջ դերն եղած է, ամուսնանալու վրայ եղող աղջիկը պատրաստել՝ այրը ամուսնական անկողնին մէջ ընդունելու: Հոովմի մէջ մանկաբարձ կանանց տրուած էր այս պաշտօնը. մեր մէջ ալ այսպէս է մինչեւ այսօր. և կան տեղեր, ուր կիներն իրենց պաշտօնի շրջանակը կ'ընդարձակեն:

Բացատրութեան արժանի է այս:

«Հին ժամանակներ, կ'ըսէ Տըպէ, մէկ քանի ժողովրդոց տգէտ դասին մէջ արեան հոսումը կուսութեան իբր համոզիչ ապացոյց կը նկատուէր: Երկրորդ Օրինաց (Մովսէսի Ծր.) գերքը մեզ կը տեղեկացնէ թէ՛ հրէայք հարսանիքին հետեւեալ օրը հրապարակի վրայ ի տես կը դնէին իրենց ամուսնական յաղթանակին նշանները կրող ապացոյցը. կան տեղեր ուր Արարներն ունին տակաւին այս սովորութիւնը. սակայն իրենց հաւատքն ու կնոջ պատիւը կը հիմնեն այնպիսի ապացոյցներու վրայ, որ շատ պարագայներու մէջ յոյժ երկրայեի են. քանզի մենք կանացի փոքր նենգու-

թեանց այնչափ տեղեակ եմք որ գիտեմք թէ քիչ մը հոգատարութեամբ և ճարպիկութեամբ կարելի է շատ բանի դարման տանիլ:

Ուստի կարելի է, ի հարկին, երիտասարդական մասնաւոր արկածներ երևան չի հանել, եթէ այն ապացոյցները, որոց վրայ կը խօսիմք, փեսային համար կը բաւեն ու է կասկած չի թողելու իր ընկերուհւոյն զգաստութեան վրայ:

Բաց ասկէ, մենք կը կարծեմք թէ նենգաւոր միջոցներն միշտ հարկաւոր չեն, նկատելով որ կան բնութենէն այնքան (մարմնական) առաւելութեամբ օժտեալ այրեր, որ դիւրաւ արեան հոսում կը պատճառեն, որ կրնայ տեղի չունենալ, երբ այրը նուազ օժտեալ է:

Սակայն այդ արիւնային ապացոյցներ լոկ նախապաշարում և բազմաթիւ միութեանց դժբաղդութեան պատճառ մ'են. որովհետեւ, կը յարէ Պ. Տըպէ, «Եթէ կը պատահի որ քաջատղջ, սեղմ միս և նեղ կոնք ունեցող կոյս մը պատառուածք և արիւնահոսութիւն ընդունի արական զարգացած գործարանով մ' օժտեալ այրէ մը, կը պատահի նաև, և աւելի յաճախ, մանաւանդ մեծ քաղաքներու մէջ, որ ստուգիւ կոյս, բայց տկար, փոփոկ, կամ սպիտակ հոսումն ունեցող աղջիկ մը՝ երբ ամուսնանայ փոքր և բարակ արանգամ ունեցող այրի մը հետ, ոչ պատուածք ստանայ և ոչ արիւնահոսութեան ենթարկի. նոյնպէս միայնիկ շօշափումներ կատարելու սովորած դեռատի աղջիկներու մարմնոյ այն մասերը կը լայնան, և թէպէտ իրենք այրի մը հետ հաղորդակցութենէ զերծ մնացած և կոյս լինին, կը կորսնցնեն իրենց կուսութիւնը առանց արեան նշանի: Վերջապէս Բարան-Տիւլաթըլէ անժխտելի կերպով հաստատեց թէ՛ շատ պոռնիկներ իրենց ամս-

թալի տուրևառը թողելէ և ամուսնանալէ յետոյ, արեան նշան տուած են, մինչդեռ նորահաս աղջիկներ, տակաւին արբունքի չհասած, պառնկութեան սկսելով իրենց կուսութիւնը կորուսած են առանց արեան հոսման:

Միջին դարու մէջ, ուր բարքերը տարբեր էին եւ մէկ քանի ժողովրդոց մէջ երկու սիրահարաց յաճախակի տեսակցութեան չափազանց լայն ասպարէզ թողուած էր, մօր դերը շատ աննշան էր այն տեսակետով, զոր կրնամք ֆիզիքական անուանել: Այս մասին ներուրի մեզ Տօքթօս Մայէրէ փոխ առնել հետեւեալ տողերը, ուր մեզ կը հաղորդէ Շուպերթի, Ռայխի եւ Յիշէուի գիտողութիւնքը, որ այդ ժամանակի նկարագիրը կատարելապէս ցոյց կուտան:

«Ըստ Շուպերթի Շուէտի հիւսիսակողմը սովորութիւնը սա էր. չարաթին որոշեալ օրերն, երիտասարդը կանխաւ ծնողաց հետ համաձայնելով, գիշերային այցելութիւն մը կուտայ աղջկան. բայց պարտի գալ առանց մէկէն տեսնուելու եւ նոյն կերպով ալ հեռանալ: Երիտասարդն ու երիտասարդուհին կրնան իրարու ձեռք սեղմել, բայց ոչ զիրար ողջագուրել: Երիտասարդն այսպիսի բազմամեայ այցելութիւններէ յետոյ միայն ամուսնութիւնը վերջապէս կը կնքուի: Բայց և այնպէս, կը յաւելու Պուրտախ, որ երկրին մասնաւոր բարքերը կը յիշատակէ, «Հիւսիսային մարդուն լուրջ նկարագիրը, ցոփութեան ամօթը ուրիշ երկիրներէ անհունապէս աւելի սակաւաթիւ կը կացուցանեն ապօրինի տղայոց թիւը. արբեցող երիտասարդը եւ սխալ քայլ մ'առնող աղջիկը կը կորսնցնեն գիշերային այցելութեան իրաւունքը:»

«Տօքթօս Ռայխի դեռ նոր հրատարակած մէկ գրքին մէջ փորձակաւ գիշերներու վերաբերող հետա-

քրքրական գլուխ մը կը գտնեմք. այս սովորութեան սկիզբը կ'երթայ կը կորսուի մինչեւ միջին դարու առաջին կէսին մէջ: Գերմանացի բժիշկը այս սովորութիւնը կատարելապէս իրաւացի կը նկատէ. որովհետեւ ինչպէս որ գիրք մը տուարակի մէջ պահուած չենք գներ, կինն ալ այդպէս չառնուիր: Գիւղացուց մէջ, ուր բնազդումը իր թարմութիւնը անվթար կը պահէ, կը տեսնեմք այնպիսի սովորութիւններ, որոց աղբիւրն է բնութիւնն եւ որք միայն այնպիսիին անբարոյական կերեւին, որ կարի նրբացեալ քաղաքակրթութեան մը շնորհիւ կորուսած է բնութեան իրաց լսելամտութիւնը: Ֆիշէս, որ 1780ին գրած է գիրք մը այս սովորութեան վրայ, կ'ըսէ թէ, տարօրինակ կերպով կը սխալի՝ ով որ կարծէ թէ աղջիկները ատով իրենց պարկեշտութիւնը կը կորսնցնեն: . . . : Այս փորձական գիշերներ կը տեսն մինչև որ երկու կողմերն ալ կարենան ապահովութիւն ստանալ իրենց ծննդական ընդունակութեան մասին, կամ մինչեւ որ կինը յղի մնայ. այն ատեն միայն տեղի կ'ունենան հարկաւոր գիմուսներ ամուսնութեան համար, որ կը անուրի քիչ ետքը. . . : Կարի հազուադէպ էր որ աղջիկը լքուէր զինք մայր ընողէն. այնպիսին բոլոր գիւղին ատելութիւնը եւ արհամարհանքը կը հրաւիրէր իր վրայ: Սակայն յաճախ երիտասարդն ու մանկամարդ աղջիկը գիշերէ մը յետոյ կը բաժնուէին այլ եւս զիրար չտեսնելու համար: Այս սովորութեան հնութիւնը կը հաստատուի Կարոլոսի Ա.ի եւ բարեպաշտ Լուդովիկոսի Օրինաց հաւաքածոյներով:»

«Լսած եմք յաճախ որ նմանօրինակ սովորութիւն մը կայ տակաւին Զուիցերիոյ մերձ, Փուանչ-Քօնթէի մէկ քանի կողմերը:»

Ի ն հ գ ի ն ք ս ր ց ն ե յ ու մ ի ջ ո յ ն ք ր ք :

Այս գլխին մէջ պիտի խօսինք միայն ամուսնանալէ յետոյ ինքզինք սիրցնելու միջոցներուն վրայ և պիտի տանք երկու սեռերուն ալ օգտակար ընդհանուր խորհուրդներ միայն . անկարելի է արդարև այս կամ այն մասնաւոր սլարագային համար , այսինչ կամ այնինչ որոշ խառնուածքի (նկարագրի) համեմատ , յատուկ միջոցներ նշանակել . այսպիսի աշխատութեան մը համար հատոր մը բաւական չէր ըլլար :

Կինն ամբողջութեան գործողութեան ատեն այրէն նուազ սաստիկ հաճոյք կը զգայ , բայց իր հաճոյքն աւելի երկարատե է . այրը , որոյ համար ասոր հակառակն տեղի ունի , կը սիրէ իր երջանկութեան մասնակից տեսնել իր ընկերուհին և կարծես թէ իր արուփական վայելից գումարը կաւելնայ , երբ կինն ալ իւր հետ բռնուի հաճոյից արբեցութենէն : Այս իրողութեան հետևանք կարի ստիպողաբար կը յանձնարարեմք կնոջ երբէք անտարբերութիւն չի ցուցնել ամուսնական սարտաւորութեան կատարման միջոցին . ի հարկին թող մինչև իսկ տափական ջղաձգութիւն կեղծէ . այս նենգութիւնը ներելի է՝ այրին հաւատարմութիւնը անեղծ պահելու համար . որովհետև սա խրտչելով կնոջ սերական յարաբերութեանց մէջ ցուցուցած պազութենէն , տեսակ մը ձանձրոյթ , նուաստութիւն կը զգայ , որ զայն արագապէս կը մղէ սիրուհւոյ մը գրկին մէջ փնտուելու , ինչ որ չի գտներ իր

ամուսնոյն քով : Թող կինը չպաղեցնէ իր այրը , մերժումներով չընդդիմանայ անոր փափաքներուն . իրաւայրն երբեմն կատաղի է , ուզածը կ'ուզէ , ստիպողական , անխնայ և անզգոյշ կերպով : այսու ամենայնիւ գործադրեցէք դարձեալ անոր կամքը և յօժար սըրտով . այսպէս կրնաք անհաճոյ տեսարաններու , անհաւատարմութեանց և մինչև իսկ աղմկալի բաժանմանց առաջն առնել յաճախ : Կանայք , հաւատացէք մեր խորհրդոց , որոց հետեւելով սպահոված պիտի ըլլաք տնական կենաց խաղաղութիւնը և երջանկութիւնը : Այրն ալ պարտի նուազ բռնակալութիւն ցոյց տալ իր կամաց նկատմամբ , սիրալիր , փոյթեռանդն և հաճոյակատար լինել , առանց երբէք յոգնեցնելու կամ ձանձրացնելու կինը . թո՛ղ մտածէ որ զայրացեալ կինը կրնայ նոյնպէս սիրահարի մը թեւերուն մէջ փնտուել ինչ որ չի գտներ իր այրին քով :

Այրը պարտի ուրեմն ունենալ պատշաճին այնքան նուրբ դատողութիւն և փափկութիւն , որ յարգէ իր կնոջ փափաքները , երբ սա Փիղիքական կամ բարոյական արգելիչ պատճառներու ազդեցութեան ենթարկեալ է , և տեղի տայ անոր կամքին , անոր ջղային գրգռման վայրկեաններուն , տխրութեան օրերու մէջ եւլն . և այս վերջին կէտին նկատմամբ ներուի մեզ յառաջ բերել մէկ քանի խորհրդածութիւններ , զորս փոխ կառնեմք Տօքթօր Մայէրէ :

« Ամսական արիւն ունեցող կինը ամենամեծ խնամօք գաղտնի կը պահէ զայն ամենէն . կարծես բնագործէն իր արժանապատուութիւնը հարուածեալ կը զգայ նա և իր վիճակը կը նկատէ իրր անմաքրութիւն կամ անտաւորութիւն մը և ամենակարող այրն որքան ալ նուազ խնայէ անոր ամօթխածութեան , որ կանացի առաքինութեանց ամենէն դիւրաբորբոքն է ,

կինը գրեթէ ինքիրմէ կը կարմրի այն հարկին համար, զոր ստիպեալ է վճարել բնութեան: Այս վիճակին մէջ զինքն ստիպել ամուսնական գգուանքներն ընդունելու, վար ձգել է զինք իր պատուանդանէն. իրմէ կողոպտել է այն ազդեցութիւնն ու համարումը, զոր իրեն կ'ապահովեն իր սեռին շնորհն ու վայելչութիւնը: Սէրը, որ բանաստեղծութեան պէտք ունի, չհամաձայնիր կենդանական կեանքի կոչութեան իրականութեանց հետ: Պէտք չէ ուրեմն այնքան օրինաւոր դժկամակութեանց ընդդէմ գործելու ջանալ: Այս ճամբուն մէջ առաջին քայլ մը հեռզհետէ աւելի ցաւալի օրինազանցութեանց կ'առաջնորդէ անվրէպ:

«Սակայն կինը իր այրէն միայն դաշտանի ժամանակ ծածկելու չէ մանրամասնութիւնքն այն աւելցուքի արտադրութեանց, որոց ինքն ենթակայ է այրին նման: Փափաքելի է որ նա ուշադիր ըլլայ երբէք չմերկանալու բոլորովին իր հրապոյրները՝ մինչեւ իսկ սենեկին ննջախորշին մէջ: Ասով կարծուածէն աւելի պիտի շահէր յարատե սիրոյ մասին, որոյ ամենէն անգութ թշնամիներն են հիասթափութիւնն ու յագուրդը:

«Շատ ամուսնացեալ կիներ իրենց յոյժ կանուխ երեսէ ձգուելուն, իրենց ինքնասիրութեան համար անլուծանելի հանելուկի մը լուծումը, այսինքն, իրենցմէ բարոյապէս և ֆիզիքապէս ստորին ախոյեանի մը իրենց դէմ տարած յաղթութեան պատճառը, պիտի դանեն այս քանի մը տողերուն մէջ, եթէ ջանան լաւ հասկնալ մեր միտքը:»

Միշտ հետեւեալ կերպով կը բացատրէ այն նորատի կնոջ անհանգստութիւնները, որ իր ճամբած սենեկի սպասուհւոյն պաշտօնը կը յանձնէ իր այրին:

«Ախո՛ս, ախո՛ս. ի՞նչպէս պաշտելի մնալ, այն-

քան ներքին մտերմութեան մը բնական արդիւնքը չէ՞ միթէ, որ չկրնալով ոչ մի վայրկեան զինք սիրողէն, անոր գորովալիլ հոգատարութենէն խոյս տալ, կինը կուտայ, կը յանձնէ կեանքի գուեհիկ և ստորին կողմերը: Ո՞վ ապահով է օրը քսան և չորս ժամ բանաստեղծական լինելու և անողք բնութեան ձեռքով գաղափարային բարձրութենէ դէպ ի սովորական ու հասարակը չմղուել: Եւ դեռ այդ հասարակ մակերևոյթն ալ շատ բարձր է: Երկու հոգիներու մշտնջենաւոր միայնակեցութեան մէջ ամենէն հպարտ կինը ի զուր կը ջանայ խուսափելու. կուգայ անակընկալ վայրկեան մը, մարդկութիւնը երեւան կ'ելնէ և կը ստորնանայ:»

Սակայն այս հոգերը որ կատարելապէս արդարացի կ'երեւին մեզ, — և յայտ կը կարծեմք ունենալ կանանց մեծամասնութեան համամտութիւնը — Միշտի համար անտեղի երկիւղի նշաններ են. վասն որոյ կը շարունակէ նա այսպէս.

«Ճշմարիտ մտածո՛ւմներ կատարեալ նորահաս աղջկան մը, որ բոլորովին անգէտ է իրականութեան: Անոնք որ կը ճանչեն սէրը, գիտեն թէ ասով չի սկսիր հարսանեկան փուռջին տերեւաթափը. այդ բնական անմեղ իրերէն ոչ մին կը վրասէ անոր զոր կը սիրեմք:»

Մեր ընթերցողներուն և ընթերցողըհիներուն կը թողումք այս վերջին տողերը դատելու հոգը:

Վերջապէս ամուսնացելոց կը յանձնարարեմք իրենց ձեռքէն եկածը չի խնայել՝ մշտնջենաւոր ընելու համար այն քաղցր վստահութիւնը զոր լծակիցք առհասարակ կ'ունենան իրենց ամուսնութեան սկիզբը: Եթէ միանգամ կատկածը ծագի, սոսկալի նախանձն ալ չուա կը հասնի և այդ օրէն սկսեալ այրը կնոջմէն ամեն տեսակ երկիւղ զգալով, իր ձեռք եղող ամեն միջոց-

ներով կը ջանայ արգիլելու իր երկիւղներու իրակա-
նացումը: Այս եղած է արեւելցւոց մէջ կնոջ բան-
տարկութեան, Հնդկաց մէջ զգաստութեան օղակնե-
րուն⁽¹⁾, Իտալիոյ, Սպանիոյ և Փօրթուկալի մէջ պար-
կեշտութեան գօտիներուն սկիզբն ու պատճառը:
Ճրանսացիք, նուազ նախանձոտ, կամ թերեւս աւելի
իմաստասէր, այս հնարքները շատ աւելի չափաւորու-
թեամբ կը գործածեն, քան վերոյիշեալ երկիրներու
բոլոր ժողովուրդներն: Այսու ամենայնիւ Պ. Տըպէ
այս նկատմամբ հետեւեալ դէպքը կը պատմէ:

«Նորատի օրիորդ մը, որ այնքան սիրուն էր որ-
քան առաքինի, ամուսնացաւ արդէն տարիքոտ մար-
դու մը հետ, որ զայն կը տանէր մայրաքաղաքին
փայլուն երեկոյթները. այս էր նորածեւութիւնը,
որմէ այրը, իբր աշխարհի մարդ, չէր կրնար ետ մնալ:
Մանկամարդ կինը գեղադէմ երիտասարդի մը փոյթե-
ռանդն ուշադրութեանց առարկայն եղաւ և ամէն
քայլի անոր կը հանդիպէր. սակայն կինը չի համա-
պատասխանեց անոր: Ուրիշ շատ հանգամանաց մէջ
երիտասարդը միշտ նոյն ընթացքին հետեւեցաւ. միշտ
ի գո՛ւր. նորատի տիկինը մինչեւ իսկ սպառնացաւ թէ
պիտի գանգատէր իր նեղացուցիչ յարատեւ ներկայու-
թենէն: Նախանձոտ այրեր հակամէտ են միշտ չարին
հաւատալու և ոչ երբէք բարին. նոյնը պատահեցաւ
նաև մեր տիկնոջ այրին: Նախանձու քմահաճ և զայ-
րութալի վարմունքներէ յետոյ, կատղած այրն կա-
խածոյ կզպանքով իրանակապ (հարձ գող) մ'ապսպը-
րեց և զայն բռնի անցուց իր զգաստ ընկերուհւոյն
վրայ: Բարիզի բարուց հետ այնքան անհամաձայն այս

(1) Այս մեհաղեայ օղակները կ'անցնէին մեծ շրժանց մէջսե-
ղէն, այնպէս որ անկարելի ըլլայ ամեն ներմուծում:

արարելի վրայ, ծայրայեղ զայրոյթէ մը մղեալ՝ դեռա-
հաս կինը յաջողեցաւ բանալիին կողապարը հանելու
և ուրիշ համանման բանալի մը շինել տուաւ. յետոյ
գրեց երիտասարդին, որ այլ եւս իր վրայ չէր մտա-
ծեր, անոր ժամագրութիւն մը տալու համար:

«— Պարոն, ըսաւ կինն երիտասարդին, անոր մա-
տուցանելով իր գօտիին բանալին, մինչև այսօր պար-
կեշտ էի, կ'երդնում ձեզ պատուոյս վրայ և Ստուծոյ
առջեւ, Բայց յորմէ հետև այրս կատաղի նա-
խանձով մը, պարկեշտութեանս պահապանն ըլլալ ու-
զեց, վճռեցի պատիւս կորսնցնել:

«Հազիւ թէ դեռահաս կինն գոհացում ստացած
էր, և ահա դառն խղճի խայթեր զգաց. այլ վրէժ-
խնդրութիւնն սպառած էր:»

Գ Լ Ո Խ Ե Գ .

Ամուսնութեան ազդեցութիւնը անուսնացելոց
Քիզիխականին եւ բարոյականին վրայ :

Ա.

Կանայք կուսութեամբ կամ մշտնջենաւոր բացարձակ ժուժկալութեամբ չեն կրնար, ինչպէս շատեր կը թուին կարծել թարմ և առողջ մնալ, մէկ խօսքով, իրենց մարմնոյ հրապոյրները անեղծ պահել. եթէ նորատի աղջիկը կոյս մնայ, իր Ֆիզիքական կատարեալ զարգացման հասնելէ յետոյ, չուսով կը զգայ իր վիճակին աննպաստ հետեւանքները. ամեն տեսակ անհանդատութիւններ կը յարձակին իր վրայ, և եթէ շարունակէ խուլ մնալ բնութեան ձայնին, իր թարմութիւնը կը թառամի, գոյնը կը կորսուի, առողջութիւնը զգալապէս կը խանգարի, վերջապէս կոյսը կը մաշի, կը հիւժի: Ընդհակառակն ամուսնացած կինը կարծես թէ կը վերածնի, մանաւանդ յըլութենէն յետոյ:

Այրին բացարձակ ժուժկալութեան վրայ չպիտի խօսինք, քանզի անկարելի բան մը կը համարեմք զայն:

Ամուսնութիւնը երկայնակեցութեան տեսակէտով ալ շատ մը առաւելութիւններ ունի, ինչպէս կը հաստատէ Գասթրի հետեւեալ ցուցակը:

Հազար անհատներէ կը մեռնին,

Տարիք երկու սեռերու	Ամուրիք		Ամուսնացեալք	
	ՍՅՐ	ԿԻՆ	ՍՅՐ	ԿԻՆ
20 էն 30 տարեկան	431	265	156	47
30 » 40 »	271	245	70	165
45 » 60 »	156	192	292	226
60 » 70 »	81	130	220	223
70 » 80 »	43	116	194	229
80 » 90 »	14	41	70	96
90 » 100 »	14	7	7	14

7405-57

Ասկէ կը տեսնուի որ ամեն առաւելութիւն ամուսնացեալ անհատներու կողմն է. եթէ իրենց կորուստը 45 էն 100 տարեկան աւելի մեծ է, պատճառը սա է միայն որ, երիտասարդութեան և հասուն տարիքի մէջ աւելի նուազ թուով մեռնելով, ըստ այնմ ծերութեան հասնողներուն թիւն ալ շատ է:

Եւ այսպիսի առաւելութիւն մ'ալ յոյժ բնական բան մ'է. որովհետեւ ամուսնութիւնը կը կասեցնէ շուսյաութիւնը, և սերական ցանկութեանց դոճացումը դիւրացնելով՝ կը չափաւորէ անոնց բուռն գրգիռը. ասով իսկ բազմաթիւ հիւանդութեանց առաջքը կ'առնէ, որոց ենթակայ է ամուրին: Պտրտեցէք յիմարանոցները, դիմեցէք եղեռնական վիճակագրութեանց և շատ աւելի քիչ պիտի տեսնէք ամուսնացելոց մէջ խելագարութեան, ինքնասպանութեան, զանազան ուժիրներու և այն բազմաթիւ հիւանդութեանց դէպքերն, որք յատաճ կուգան ծննդական գործարանաց անգործութենէն այնպիսի ժամանակ մը, ուր իրենց պաշտօնի կիրառութիւնը հարկաւոր է և ստիպողական. այս ախտերն են իզամոլոքիւն, արակոյրալի բրսուրիւն, ջղապարոքիւն եւլն. (Տե՛ս Գլ. ԺԳ.):

Պատմութիւնը լի է դէպքերով որք կը ցուցնեն ամուսնութեան բարեգործ ազդեցութիւնը Ֆիզիքական տեսակէտով. այստեղ դեռահաս տղեղ աղջիկ մը, որ կ'այլափոխի յընթեանէն յետոյ. այնտեղ սիրոյ կրից պատճառաւ մահամերձ դարձած երիտասարդ մ'որ կը վերակենդանանայ, իւր ցանկութիւնը գոհացնելէ ետքը. անդին դարձեալ մարմնոյ և մտքի հիւանդութիւն մը, որոյ նշաններն են արտառոց և անվայել շարժումներ, և որ արմատապէս կը բուժի՝ սերական պէտքերու գոհացմամբ: Թո՛ղ եռանդուն խառնըլածքի տէր աղջիկներ լաւ ուշադրութիւն ընեն. անոնցմէ շատեր անհիմն կրօնասիրութեամբ մը մոլորելով, ժուժկալութեան ուխտ կը կնքեն և շուտով զոհ կ'երթան ամօթալի հիւանդութեանց, որք նախապէս տեսակ տեսակ տկարութիւններով կ'սկսին և անվրէպ մահուամբ կը վերջանան, եթէ դարմանը արագ չի հասնի: Ընտանեաց պետերուն սրբազան պարտականութիւնն է, ամեն օր, ամեն վայրկեան հսկել իրենց զանակաց վրայ, եթէ չեն ուզեր մշտնջենաւոր վշտերու պատճառներ ունենալ:

Արդէն ըսինք թէ՛ ամուսնութիւնը կը հանդարտեցնէ բուռն փախաքնները, անհանդստութիւններն ու վըշտերը, կը բառնայ տափական երազները, մարմնոյն աւելի ազատութիւն, ճկունութիւն և թեթեւութիւն կուտայ և այս կերպով մարդու բարոյականին վրայ արդիւնաւոր ներգործութիւն ունի, ինչպէս պիտի տեսնեմք քիչ յետոյ. նոյն իսկ այս քաղցր միութիւնը, հաճոյից և վշտաց այն մասնակցութիւնն է, որ ամուսնութեամբ գոյանալով, կ'արտադրէ անքակտելի այն համերաշխութիւնը, որ իր հետեւանքն է ըստ մեր օրինաց. այս պատճառներն են, կ'ըսեմ, որ կ'արտադրեն յաճախ դիտուած երեւոյթ մը, որ է երկու

ըճակցաց Ֆիզիքական նմանութիւնը բազմամեայ միութենէ մը յետոյ: Այս երեւոյթը կը նշմարուի գլխաւորապէս կնոջ վրայ, որոյ դիմագծութիւնը աւելի գիւրբափոփոխ լինելով կարծես իւր ամուսնոյն դրօշմը կ'ընդունի:

2.

Մարդս միայն Ֆիզիքական պէտքեր չունի գոհացընելու, այլ նաեւ բարոյական պէտքեր: Անդիմադրելի զգացում մը կը մղէ զայն փնտռելու գեղեցիկն, բարին և ճշմարիտը, որք իրենց գերազոյն կատարելութեան տեսակէտէն դիտուելով՝ վերջապէս ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ նոյն ինքն Սատուած, կ'ըսէ մեզ Պօսիւէ: Այս զգացումը, ըստ կարելոյն մտատիպարի մօտենալու այս մարդկային միտումը՝ կը տեսնուի նաև սիրոյ մէջ. մարդու շիքաւեր իւր սիրած առարկային լոկ նիւթապէս տէր ըլլալ: որպէսզի իր երջանկութիւնը կատարեալ ըլլայ, ուրիշ բան մ'ալ պէտք է իրեն, որ է իր սիրեցելոյն տէր ըլլալ՝ բառին հոգեկան իմաստով. այսպէս ահա կը տեսնեմք որ եթէ ամուսնութեան նպատակը մէկ կողմէ սերնդածնութիւնն է, միւս կողմէ ալ կատարելագործութիւնն է:

«Ուրեմն սէրը, ամուսնութեամբ կանգ և դադար առնելուն պէս, կը միտի ինքզինք ազատելու գործարանաց բռնակալութենէն. այս ստիպողական միտումը, զոր մարդ կ'իմանայ առաջին օրէն՝ իր զգայութեանց հանդարտելոյն, և որոյ մասին այնքան մարդիկ ինքզինքնին չարաչար կը խաբեն, կը բացատրեմք սա առածով. անուսնորքնև սիրոյ գերեզմանն, այսինքն ազատագրորքն է:

Ժողովուրդը, որոյ լեզուն միշտ թանձրացեալ է, սէր բառով այս տեղ կը հասկնայ ցանկութեան սաստ-

կութիւնը, արեան հուրը. ամբողջապէս Ֆիլիքսական ա՛յս սէրն է որ, ըստ առածին, ամուսնութեան մէջ կը մարի: Ժողովուրդը իւր բնածին զգօնութեամբ և անսահման փափկութեամբ՝ չէ ուզած ի վեր հանել հարսանեկան անկողնոյ գաղտնիքը, այլ իւրաքանչ-իւրին խելամտութեան թողեր է անոր թափանցելու՝ և այն ազգարարութենէն օգտուելու հոգը:

Ժողովուրդը գիտէր սակայն թէ՛ ճշմարիտ սէրը այս մահուամբ կ'սկսի և թէ՛ ամուսնութեան մէկ անհրաժեշտ հետեւանքն է, որով կանանց նկատմամբ այրե-րուն փութաջան հոգատարութիւնը պաշտամունքի կը փոխուի. թէ՛՝ ամեն այր, ինչպէս ալ վարուի կամ երեւի, հոգւոյն խորէն երկրպագու մ'է, թէ՛՝ եթէ արանց մէջ յայտնի դաւադրութիւն մը կայ սեռին լուծը թօթափելու, կայ նաև լուին համաձայնութիւն մը զայն պաշտելու. թէ՛՝ միայն կնոջ տկարութիւնը կ'ստիպէ այրն ժամանակ ժամանակ տիրապետութիւնը իր ձեռքն առնելու. թէ՛՝ ի բաց առեալ այս հազուադէպ պարագայներն, կինն է վեհապետ եւ թէ՛՝ այդ տեղ է ամուսնական խանդաղատանաց եւ ներդաշնակութեան սկիզբը:»

Եւ սէրը ոչ միայն ամուսնութեան մէջ տնական երջանկութեան մէկ պայմանն է, այլ և ուղղակի ազդեցութիւն ունի սերնդեան վրայ (Տէ'ս. Գլ. Գ.):

Ամուսնացեալ այրը ամուրիէն նուազ ետական, նուազ արտառոց է, և իւր տեսութիւնները նուազ սահմանափակ, աւելի լաւ կ'ըմբռնէ ընկերութեան մեծ շահերը, պարտուց աւելի եռանդոտ զգացումն ունի և զիւրաւ կը հպատակի օրինաց պահանջումներուն: Իր մասնաւորի կեանքին մէջ աւելի հեզութիւն և բարեսիրութիւն ցոյց կուտայ. մէկ խօսքով նկարագրի միօրինակութիւն մը կ'ունենայ, որով կարելի կ'ըլլայ

անամպ կեանք մ'անցունել: Երկու ամուսիններէն վա՛յ անոր, որ ընտանեկան կեանքի ներդաշնակութիւնը կը խզէ: Այն վայրկեանէն, յորում վստահութիւնը կ'անհետանայ և անոր տեղ կատկածը կը յաջորդէ, նախանձն ալ իր բոլոր հետեւանքներով երևան կ'ելնէ և կեանքն անտանելի կը դառնայ: Ներուի մեղ ուրեմն այս տեղ ծանրանալ ամուսիններէն իւրաքանչիւրին պարտուց և իրաւանց վրայ, որովհետեւ երջանկութիւնը անոնց ճշդիւ պահպանութենէն կախումն ունի:

Ամուսիններուն դրութիւնը ճշդելու համար, նախապէս պէտք է հրամանատարութիւնը յատկացնել մէկ կամ միւս սեռին: Չի հաշուելով հազուադէպ բացառու-թիւններ, ամեն ժամանակ գերակայութիւնը առն տրուած է՝ իր բնական վերակարգութեան պատճառաւ, և իրօք պատմութիւնը բազմաթիւ հետքեր կ'ընծայէ մեզ այս մասին: Սակայն այս գերակայութիւնը պէտք է որ միշտ բարեացակամ եղանակաւ գործադրուի. մեր օրէնքներն ալ արդէն նախատեսած են զեղծման պարագայները, որք բնակակցութեան բաժանումը կարգարացնեն: Միւս կողմէ յայտնի է որ եթէ կինը հնազանդութիւն կը պարտի առն, անկէ սիրուելու և յարգուելու իրաւունքն ալ ունի:

Այս նկատմամբ մտիկ ընեմք մէկ քանի խորհրդածութիւններ, որք ընտանիքի վրայ գորդ հեղինակի մը գրչէն ելած են⁽¹⁾:

«Եթէ այրն ընտանեաց պետն է, ինքն է նաև անոր սկզբնապատճառը և իր իշխանութիւնը անտանելի առանձնաշնորհ մը միայն պիտի ըլլար, եթէ յաւակնէր զայն գործադրել առանց բան մ'ընելու ըն-

(1) Բոլ ժանէ, ուսուցիչ իմաստասիրութեան Բարիզ գրագիտութեան դպրոցին, ԸՆՏԱՆԻՔ, բարոյական իմաստասիրութեան դասեր:

տանիքին համար և իր ընդունած յարգանաց և հնա-
զանդութեան փոխարէն առանց հատուցում մ'ընելու՝
ընտանեաց ապահովութիւն հայթայթելով:

« Սակայն մեր քաղաքակիրթ ընկերութեանց մէջ,
պաշտպանութիւնը կը կայանայ ոչ այնքան հազուադէպ
յարձակմանց դէմ ընտանիքին տէր կանգնելու, որքան
զայն ապրեցնելու և անոր օրական պէտքերը գոհացնելու
մէջ: Աշխատութիւնը անտեսական կենաց մէջ, առն
սեփհական ստորոգելիքն է, նա աշխատութեամբ կը
կատարէ իւր դերը թէ՛ ընտանեաց և թէ՛ միանգա-
մայն ընկերութեան մէջ. և այստեղ կը տեսնեմք
սքանչելի համապատասխան զուգընթացութիւն մը. ու-
րովհետեւ այրը ընտանեաց մէջ մտնելով, ընկերութեան
անդամ լինելէ չի դադարիր բնաւ, այլ պարտի ընկե-
րութեան կենաց, պաշտօնավարութեանց և յառաջդի-
մութեան մասնակցիլ և կը մասնակցի իր աշխատու-
թեամբ: Իբրև փոխարինութիւն, սոյն աշխատութեամբ
կ'ապահովի ընտանեաց գոյութիւնը: Այրը գործաւոր
մ'է; որոյ ուժիկը ընկերութիւնը կը վճարէ և այս
ուժիկը կը մտնէ ընտանեաց գանձին մէջ. այրը կը
սնուցանէ իր կիներ և զաւակները արդեամբ այն ձգանց
խոկ, որոց իր շարժումը, իր յառաջդիմութիւնն ու քա-
ղաքակիրթութիւնը կը պարտի ընկերութիւնը: Ընդհա-
կառակն աշխատութիւնը կնոջ սեփհական ստորոգելիքը
չէ, ըսել կուզեմ, դրսի աշխատութիւնը, և ոչ այն
ներքին և տնական աշխատութիւնը, որ կանացի կա-
րողութեանց ճշմարիտ եւ աղելու կիրառութիւնն է:
Բոլոր սրտով կ'սքանչանամ այն գեղեցիկ հաստատու-
թեանց վրայ զոր հանրային և մասնաւոր գթութիւնը
հնարեց ներկայ ժամանակիս մէջ, այն մանկական եւ
այլ պատասպարաններու, աղքատանոցներու, այն մայ-
րական դպրոցներու վրայ ուր հանձարալի և սրտա-

չարժ բարեգործութիւնը մօր օգնութեան կը հասնի և
զայն աղայոց հոգէն ազատելով, անոր կը ներէ որ
ինքն ալ ընտանեկան պէտքերուն գոհացման նպաստէ.
Բայց չեմ կրնար նաև չի դիտել որ այստեղ ընկերու-
թիւնը ընտանեաց տեղը կ'անցնի և թէ այս գեղեցիկ
հաստատութիւնք ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ մեծ չա-
րիքի մը, այսինքն ընտանեաց լքման, մայրենի անտար-
բերութեան դարմանն ու գուցէ նաեւ քաջալերը.
չարիք, որոյ հետևանքներն երևակայուածէն աւելի
մեծ կրնան ըլլալ:»

Տօքթօր Մայէր, որմէ քաղեցինք ժանէի այս սո-
ղեբը, անոնց վրայ կը յաւելու իր կողմէ ալ արդա-
րացի խորհրդածութիւններ: Աշխատութիւնը, կ'ըսէ
նա, առն իբր ընտանեաց պետ՝ առաջին պարտակա-
նութիւնն է ուրեմն: Բայց կը փափաքէինք որ գործաւոր
դասուն մէջ այրը իր կնոջմով կարենար օգնական մ'ու-
նենալ իրեն, սակայն ոչ թէ, ինչպէս այսօր կ'ըլլայ,
կիրառութեամբ այն արհեստներու, որք իրեն խորու-
սիկ ուժիկ մը միայն կը բերեն, այլ կատարմամբ այն
զանազան պաշտօնավարութեանց, զորս մեր սեռը կա-
նանց ձեռքէն յափշտակելու անիրաւութիւնն գործած
է, և որոց կիներ աւելի ընդունակ է քան մենք: Այս-
պէս կիներ թէ իրեն բնական կարողութեանց կիրառու-
թիւնն ձեռք պիտի ձգէր, կարողութիւններ, զորս
դաստիարակութիւնը կրնար աւելի զարգացնել, և
թէ միանգամայն աւելի արժանաւոր վարձատրութիւն
պիտի ստանար փոխարէն այն ծառայութեանց, զորս
կարող է նա մատուցանել ընկերութեան:»

Այս գլուխը վերջացնելէ յառաջ կուզեմք քանի մը
խօսք ըսել ամուսնական ժուժկալութեան մասին. չենք
ուզեր իբր անողոք օրէնսդիր մեր խօսքեր անվրէպ
ընդունել տալ, այլ միայն պարզապէս կըսեմք թէ

լծակցային յարաբերութենէ հրաժարումն նախընտրելի է ամեն անգամ, երբ զուգաւորութիւնը անպտուղ պիտի մնայ, ինչպէս յղութեան միջոցին, դաշտանը սկսելէ յառաջ և այլն, և կամ երբ ջլային ցցմունք կրնան կնոջ համար ծանր խանգարումներ յառաջ բերել: Ասկէ զատ, ծնողք իրենց զաւակաց պատանեկութեան ժամանակ պարտականութիւններ ունին, զորս զանց առնել անարդարութիւն եւ անբարոյականութիւն է:

«Անարդարութիւն է, կ'ըսէ Բրուտօն, քանզի այն վայրկեանէն, երբ տղան ընդունակ կ'ըլլայ աշխատութեան, իրեն եղբայրներ ալ, որոց ասրուտին նպաստելու ստիպեալ է, կը նշանակէ անոր համար բեռ մը հնարել, որուն ինք բնաւ յօժարամիտ հաւանութիւն տուած չէ: Իշխանութեան զեղծում մ'է այս:

«Անբարոյականութիւն է, որովհետեւ ուր երիտասարդութիւն, գեղեցկութիւն և շնորհալայելչութիւն մնացած չէ, այն տեղ սէր ալ չի կայ այլ եւս: Ուր այլ՝ եւս բանաստեղծութիւնը անհետ է եղած, այնտեղ զգաստութիւն ալ չի մնար: Եւ հեշտասիրութիւնն առանց սիրոյ և առանց զգաստութեան՝ անամօթութիւն է և խայտառակութիւն: Այս պատճառաւ ծերերուն սէրը ծաղրելի և պժգալի է:

Թո՛ղ Հոմերոս ցուցնէ մեզ Պարիս և Հէլէնա⁽¹⁾ իրենց առկախեալ անկողնին մէջ քնացած, գեղեցիկ են անոնք՝ հակառակ իրենց շնութեան. թէեւ իրենք յանցաւոր եւ անիրաւ, երիտասարդութիւն, վայելչութիւն և մտացութիւն գողցես պարկեշտու-

(1) Սպարսայի Մէնէլաս Թագաւորին կինը, նշանաւոր իր գեղեցկութեամբ. Պարիս առեւանգեց զայն եւ այս եղաւ պատճառ Յունաց արշաւանաց ընդդէմ Տրովայի. (Ծ. Թ.):

թեան քող մը կը ձգեն իրենց վրայ: Սակայն Կռօնոս և Ռէա⁽¹⁾, Դեկալիօն և Պիււա⁽²⁾, Դաւիթ և Աբիսաօ⁽³⁾ զիս կը զայրացնեն. ամուսնացեալ ըլլալը իրենց օգուտ չունի, անպարկեշտ են:»

Ձի մտնամք որ բարուց յոռութիւնը ամուսնանալու արգելք մ'է, և ամուսնութեան լքումը անբարոյականութեան նշան մը, որ հակահարուածով իր անդրադարձ ազդեցութիւնն ունի ամուսնական բարուց վրայ: Այսպէս Մօնթէսքիէօ իրաւունք ունէր ըսելու,

«Ռիսկ նուազ ըլլաս անուսնացած մարդիկ,
այնքան նուազ կ'ըլլայ հաւատարմութիւնն
անուսնորքեանց մէջ:»

(1) Ծնողք Արամազդայ, որ Յունաց եւ Հռովմէացուց մեծագոյն ասուածն էր. (Ծ. Թ.)

(2) Թագաւոր եւ Թագուհի Յոյն դիցաբանութեան. (Ծ. Թ.)

(3) Դաւիթ իր ծերութեան մէջ կին առաւ զԱբիսաօ. (Ծ. Թ.)

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ամուսնական յարաբերութիւնի
ամուսիններուն եւ տղայոց տեսակէտով:

Ս Ե Ր Ա Կ Ա Ն Մ Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն.

Նախորդ գլխին մէջ խօսեցանք ամուսիններուն փոխադարձ պարտականութեանց մասին, ցուցնելու համար թէ անոնց կատարումը կամ զանցառութիւնն ի՞նչ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ կենաց վրայ: Այժմ ամուսնական յարաբերութեանց նկատմամբ Ֆիզիքական տեսակէտով աւելի մանրամասնութեանց մէջ պիտի մտնեմք. իսկ բարոյական տեսակէտը արդէն մեր ուշադրութեան առարկայ ըրինք և զեռ պիտի ընեմք ուրիշ գլուխներու մէջ:

Նախ և յառաջ պէտք է որ կանգ առնենք տեսնելու համար թէ ի՞նչ է մեր սերական միութիւն կոչածը:

Երկու սեռերուն ներքին, մտերմական միութիւնը կը կոչուի գուգաւորութիւն, մերձաւորութիւն. այս գործողութեան արդիւնքն է արգասաւորութիւն:

Այս կանոնին մէջ, ըսել կուզեմք, հորիզոնական գիրքը, ամենէն նպաստաւորն է արգասաւորութեան համար: Անհոգ և ծոյլ գիրքերը գրեթէ միշտ ի դերե կը հանեն բնութեան նպատակը: Ուղիղ գիրքը շատ յոգնեցուցիչ է և երկար ատեն ի գործ դրուելով կրնայ

այրին ջղաճղութիւն, անդամալուծութիւն և այլն պատճառել:

Այսու ամենայնիւ, պէտք է ըսել որ արգասաւորութեան նպաստաւոր ամեն գիրք ներելի է: Երբեմն յետևոյս գիրքը գործածելու է, երբ կինը յղի է:

Ամուսինք պարտին յիշել թէ ամեն ժամանակ նպաստաւոր չէ յղութեան, ըսել կուզեմք այն ժամանակը, ուր ամուսնացուցիւնը կուգայ: Այս մասին մեր կարծիքը յայտնելէ յառաջ, տեսնենք թէ նախնիք ի՞նչ պէս կը խորհէին սերական յարաբերութեան նկատմամբ դաշտանի շրջանին մէջ:

Նախապէս՝ Աստուածաշնչի մէջ այս մասին հետեւեալ խօսքերը կը գտնեմք:

«Այն կինը, որ ամուսնական արկածը կը կրէ, եօթն օր բաժնուած պիտի մնայ, և ով որ անոր դպչի, անմաքուր կ'ըլլայ մինչև երեկոյ:

«Ամեն ինչ, որոյ վրայ նա իր բաժանման ժամանակ պառկի, անմաքուր կ'ըլլայ, նոյնպէս ամեն ինչ որոյ վրայ նստի:

«Ով որ այդ կնոջ անկողնին դպչի, իր հագուստները պիտի լուայ, ինքն ալ ջրոյ մէջ պիտի լուացուի, եւ մինչև երեկոյ անմաքուր պիտի ըլլայ:

«Ով որ դպչի բանի մը, որոյ վրայ նստած է նա, իր հագուստները պիտի լուայ, եւ ինքն ալ ջրոյ մէջ պիտի լուացուի և անմաքուր պիտի ըլլայ մինչև երեկոյ:

«Եթէ բան մը ձգուած է այդ կնոջ անկողնին վրայ կամ անոր նստած մէկ տեղը, այդ իրեն դպչողը անմաքուր կ'ըլլայ մինչև երեկոյ:

«Եթէ այր մը անոր այս վիճակին մէջ անոր մօտենայ, ինքն ալ անմաքուր կ'ըլլայ եօթն օր, նոյնպէս անկողնին, ուր այդ այրը պառկի, կը պղծուի:

«Եթէ կին մը իր սովորական ժամանակներէն դուրս,

չատ օրեր հոսում ունենայ , կամ թէ հոսումը դադարիլ հարկ եղած ժամանակին չի դադարի , քանի որ հոսումը տեւէ՝ կինը պիղծ է , ինչպէս է իր սովորական դաշտանի ատեն :

«Ամեն անկողին , որոյ վրայ կինը քնանայ այս հոսման ամբողջ ժամանակին մէջ , անմաքուր է այն անկողնին նման , ուր կը սլառկի իր դաշտանի միջոցին և ամեն ինչ , որոյ վրայ կը նստի , պիղծ է այն ժամանակին պէս :

«Ով որ այդ իրերուն դպչի , անմաքուր կ'ըլլայ . այնպիսին իր հագուստները պիտի լուայ , ինքն ալ ջրոյ մէջ պիտի լուացուի եւ անմաքուր պիտի ըլլայ մինչև երեկոյ :

«Երբ կինն ազատի այդ հոսումէն , որ գինք անմաքուր կ'ընէ , եօթն օր պիտի համրէ , որմէ ետքը պիտի մաքրուի :

«Ութերորդ օրը երկու տատրակ պիտի առնէ (1) եւ այլն»

Ինչպէս Մովսիսի , նոյնպէս Մանուի (2) օրինաց մէջ կինը անմաքուր նկատուած է դաշտանի տեղութեան միջոցին :

«Այրն որքան ալ փափաք զգայ , պէտք չէ որ կնոջ մերձենայ , ոչ ալ միևնոյն անկողնի մէջ պառկի , երբ դաշտանը կ'սկսի» : (3)

Այս մասին աւելի խիստ է թալմուտն , ուր կը գըտնենք հետեւեալ տողերը :

«Երբ կինը դաշտանի յորդելուն նախընթաց օրը

(1) Գիրք ղեւսական. Գլ. Բ.

(2) Հնդկաց նուիրական մատնան մը , որ Պրահմանական վարդապետութիւնը կը պարունակէ. (Ծ. Թ.) :

(3) Օրհնիք Մանուի. (Գիրք Գ.) :

այրին հետ բնակակցած է , դաշտանն ո'րքան ժամանակ ալ տեւէ , իր անմաքութեան օրերը բնակակցութեան հինգերորդ օրէն սկսելով միայն պիտի կրնայ հաշուել :

Երբ մարդ վեր . հայր Տըպրէինի գործերն աչքէ անցնէ , կը ցաւի որ խղճաքնին այս կաթոլիկ աստուածաբանը Մովսիսի ժամանակ չէ ծներ . սքանչելիք պիտի գործէր Հրէայ ժողովրդեան մէջ : Ահաւասիկ իր խօսքերը .

«Գիտեմք որ շատ աստուածաբաններ Ս . Թովմասի հեղինակութեան վրայ յենլով , մահացու յանցանք մը կը համարեն ամուսնական պարտաւորութեան կատարումն՝ ամսական արիւնահոսութեան միջոցին , վասնզի , ըստ իրենց կարծեաց , այս ծանրակշիռ պարագային մէջ , բոլորտ և հրէշային զաւակներ արտադրելու վտանգը կայ : Սանքէ (1) և ուրիշ յոյժ բազմաթիւ աստուածաբաններ կը հաստատեն որ Ղետական գրքին այն օրէնքը թէ՛ ոչ ոք կնոջ հետ զուգարտի արիւնահոսութեան միջոցին , կնոջ հետ ինքն ալ պիտի մեղոյնի (Ղեւս . Բ . 18) ոչ այլ ինչ է , բայց եթէ ծխական արգելք մը , որ այժմ աւետարանական օրինաց իշխանութեան ներքև պարտաւորիչ չէ :

«Իսկ մենք կը կարծեմք , կամ լաւ եւս համոզուած եմք որ այս պատրուակը որչափ ծխական , նոյնքան ալ բարոյական է , վասնզի ամուսնական գործողութիւնը , երբ արիւնահոսութեան ժամանակ կատարուի , իր հետը կը բերէ աստուածաբանական չարիք մը , սա նշանակութեամբ որ աւելի կամ նուազ վնասակար կամ աննպաստ է իր գլխաւոր վախճանին , որ է սերնդածնութիւն . չէ թէ այն պատճառաւ որ ինչպէս աստուածաբանք կ'ըսեն , ատկէ բոլորտ եւ հրէշային զս-

(1) Սպանիացի նշանաւոր աստուածաբան 17րդ դարու . (Ծ. Թ.) :

ւակներ կը ծնին, ինչ որ մենք բնաւ չենք կարծեր, այլ որովհետեւ կարի յաճախ ամենևին. զաւակ չի ծընիր, ոչ կանոնաւոր և ոչ անկանոն կազմութեամբ: Եւ ի՞նչու համար, որովհետեւ ամսական արիւնահոսութիւնը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ նախապատրաստական գործողութիւն մը, աւելորդ մասերը վանող և սլարսող արտադրութիւն մը և հետեւաբար յոյժ քիչ նպաստաւոր յղութեան, և իրօք փորձառութիւնն ալ զայս կը հաստատէ ամեն օր⁽¹⁾:

«Ըստ այսմ կը տեսնէք որ մինչև իսկ պէտք չունիմք յենչու եզեկիէլի որ կ'ըսէ «Դաշտանի միջոցին կնոջ

(1) Յղութիւն տեղի չի կրնար ունենալ, կըսէ Sopbor Մայէր, արեան դադարման ճամբերկուերորդ օրէն յետոյ՝ մինչև արեւահոսութեան յաջորդ շրջանի սկիզբը: Կրնամք նաեւ յաւելուլ որ յղութիւնը նոյնքան անհաւանական է նաեւ արիւնահոսութեան տեղողութեան ժամանակ, որովհետեւ ձուկը արեան դադարմանէ խել մ'օրեր յետոյ միայն կը հասնի մինչև արգանդը: Գրեթէ ամիսը ութ օր կը մնայ ուրեմն — արիւնահոսութենէն յետոյ՝ չորրորդ օրէն մինչև տասներկուերորդ օրը — ուր սերական մերձաւորութեանց բեղմնաւորութեան մասին յաջողութեան հաւանականութիւն կայ:

Պատմութիւնը այս իրողութեան գիտութեան, կամ լաւ եւս, գուշակութեան կը վերագրէ այն խորհուրդը, զոր Ֆէռնէլ տուաւ Հէնրիկոս Բ.ի, որ մեծասանամեայ անպտուղ ամուսնութենէ յետոյ՝ իր բժշկին յանձնարարութեանց հետեւելով իր կնոջմէն, հասարիւնէ Տր Մէտիսիէն, բազում ժառանգորդներ ունեցաւ:

Պօեռպէվէ արդէն ըսած էր, կիկը կը յղանայ միայն վերջին ամսական արիւնէն յետոյ եւ ոչ երբեք ուրիշ ժամանակ:

Հայէր, Պուրսախ եւ ուրիշ շատեր նոյն կարծիքը յայնսած էին:

Վերջապէս գերագանցօրէն հետաքրքրութեան արժանի այս խնդրոյն համար գործադրուած նորագոյն փորձերն միահաղոյն կը հաստատեն թէ՛ ամսական արիւնահոսութեանց միջեւ եղած անջրպէտք արգասաւորութեան յարմար ժամանակն է կնոջ եւ կաթնասուն կենդանեաց էգերուն մեծամասնութեան համար:

չմտեանայ և իր ընկերին կինը չի լլկէ», (Գլ. ԺԸ. 6) որմէ կը տեսնուի որ դաշտանի շրջանին մէջ բնականցութիւնը շնութեան կարգը դասուած է:»

Եւ քիչ մը յետոյ նոյն հեղինակը կը յաւելու, «Կինը լծակցային հարկին տուչութեան հարկադրեալ չէ ամսահոսութեան միջոցին:»

Իսկ մենք մեր կողմէ սլարզապէս կ'ըսեմք թէ նախընտրելի է զուգաւորութենէ հրաժարիլ դաշտանի միջոցին, որովհետեւ սերական յարաբերութիւնք այս ժամանակ վտանգաւոր են կնոջ, այրին եւ տղային, եթէ յղացում տեղի ունենայ:

Գրեմք թէ ամեն յուզում ո'րչափ վնասակար է կնոջ այդ շրջանին մէջ. բարկութիւն, սոսկում և ընամսական արիւնը կը ջնջեն, իսկ երբեմն արեան յորդում կը սլատճառեն: Զղային սասանումը, որ զուգաւորութեան յարակից է, չի՞ կրնար միևնոյն պատճառները յառաջ բերել: Եւ արդէն ենթադրութիւն մը չէ այս. շատ բժիշկներ մեր այս ըսածին ասպացոյցներն ունին:

Իսկ այրին համար վտանգը դաշտանի վերագրեալ թուեալի յատկութիւններէն յառաջ չի գար, ինչպէս շատ տեղեր դեռ կը կարծեն:

«Ամսական արիւնը չունի բնաւ այն վտանգաւոր յատկութիւնը, զոր իրեն կ'ընծայեն բնագէտը ոմանք. անհիմն է հեղինակաց ոմանց գրածները թէ՛ կանայք այդ հոսման ժամանակ որթատունկին դաշտալով՝ զայն կը չորցնեն, թէ ծառն անպտուղ կ'ընեն, կերակրոյ համեմանքը կը կեղծեն, գինին ու կաթը կը թթուեցնեն, թէ՛ երկաթն ու պողպատը կը ժանգոտեցնեն, յղի կնոջ մը վիժել կուտան, ինչպէս ուրիշ կին մ'ալ ամուլ կ'ընեն, թէ շան կատաղութիւն կուտան, եւ մարդը կը խենդեցնեն եւ ըն եւ ըն:»

«Բարասէլըոս⁽¹⁾ դաշտանի արիւնը թոյներուն ամենէն նրբազդեցիկը կը համարէր. նա կ'ապահովէ մեզ թէ սատանան անկէ կը շինէ սարդերը, լուերը, թըր-թուրները եւ այլ ամեն միջատները, որոնցմով լի են օդն ու հողը:

«Ամահոտութիւնը ո ե է յատկութեամբ չտարբերիր սովորական արիւնէն ե ոչ մի գէշ յատկութիւն ունի, եթէ զայն արտադրող կինը առողջ է, որովհետեւ հակառակ պարագային մէջ, հիւանդ մարմնոյ մէջ գոյացած ուրիշ ամեն արտադրութեանց պէս՝ ազդեցութիւն կ'ունենայ արտաքին իրերու վրայ⁽²⁾ :»

Բայց եթէ դաշտանը վնասառիթ ըան մը չունի, կրնայ այդպիսի յատկութիւններ ստանալ յոյժ երկայն ատեն մնալով արգանդին եւ իգափողին անցքին մէջ, ուրիշ պարտի անցնիլ. յայնժամ այս ապականեալ արիւնը արանդամին եւ միզանցքի թաղանդին հաղորդուելով՝ կրնայ յառաջ բերել կեղեքում (սըյըրմա) եւ սերմնակաթութիւն:

Գալով սերնդեան՝ եթէ արդիւնաւորիչ գործողութիւնը սաստիկ կիրքերու, կամ, թէ՛ Ֆիզիքական եւ թէ՛ բարոյական ցաւերու պատճառած ջղային ցնցումներէ յետոյ կատարուի, անտարակոյս ծնունդը կը կրէ այս տրամադրութեանց հետեանքը. աշխարհ եկող արարածը տկար կըլլայ. ի ծնէ ապուշներն յառաջ կուգան ամուսիններէն մէկուն արբեալ, սաստիկ տըխուր կամ յուսահատ վիճակի մէջ գտնուած ատեն կատարուած սերական միաւորութենէ:

Դիւրին է համոզուիլ, որ ընդհակառակն Ֆիզիքական նպաստաւոր ազդեցութեանց ներքեւ, այսինքն

(1) Զուիցերիացի երեւելի բժիշկ եւ բնագէտ Նորդ. դարու. (Ծ. Թ.)
 (2) Տը կինը. Այր եւ կին անուսնական վիճակի մէջ ֆիզիքական օեւակեռով.

զուարթ տեղ մը, ճոխութեան, կամ պարզ բարեկեցութեան մէջտեղ, ճաշակաւ զարդարուած բնակարանի մը մէջ եւլն. կատարուած զուգաւորութիւնը յաջող արդիւնք կ'ունենայ: Սիրակոսացի Դիոնիսէոս գեղեցիկն Յասօնի⁽¹⁾ պատկերը կախել տուած էր իւր կնոջ անկողնին հանդէս՝ գեղեցիկ զաւակ մ'ունենալու համար: — Ահա իրական դէպք մը, զոր Գալէնոս⁽²⁾ դիտած է. «Կարճահասակ, տգեղ եւ սապատող Հռովմայեցի պրետոր մը իւր կնոջ տուաւ՝ ճիշդ եզովբոսի օրինակին վրայ ձեւուած որդի մը: Այս փոքր հրէշին տեսքէն սարսափած եւ վախնալով որ նոյնքան տձեւ սերնդեան մը հայր պիտի ըլլայ, Հռովմայեցին գիմեց Գալինոսի խորհուրդին, որ իրեն յանձնարարեց Սիրոյ երեք արձաններ զետեղել ամուսնական անկողնին շուրջը, մին ոտքին կողմը, մէկ մէկ հատ ալ երկուքովերը, այնպէս որ նորահաս կնոջ աչքերը անդադար զուարճանան այդ յանկուցիչ դէմքերով: Պրետորն ճշդիւ հետեւեցաւ մեծանուն բժշկին խրատներուն եւ իւր կինը աշխարհ բերաւ տղայ մը, որոյ գեղեցկութիւնը գերազանցեց իւր բոլոր յոյսեր:»

Հէլլէնք շրջապատեալ էին մարմարիոններէ եւ նըկարներէ, որք աստուածները եւ աստուածուհիները ամենէն շնորհագեղ ձևերու ներքեւ կը ներկայացնէին. ամենուրեք, պարտէզներուն եւ հրապարակներուն մէջ կը տեսնուէին Ապոլոնի, Աստղիկի եւ այլն արձանները:

Բարոյական հանգամանքները նմանապէս կը նպաստեն նոյն նպատակին. արդարեւ կը տեսնեմք որ սիրահարներու զաւակներն շուտով նշանաւոր կը հանդիսանան իրենց վաղահաս իմացականութեամբ, նուրբ եւ թափանցիկ մտքով, զուարթ նկարագրով, անհամեմատ

(1) Թագաւոր Յայն Դիցաբանութեան. (Ծ. Թ.)

(2) Անուանի բժիշկ Բ. Դարու ի Հռովմ. (Ծ. Թ.):

Համարձակութեամբ և անկեղծութեամբ, եւ այնքան զգայաշարժ գիմագծութեամբ մը, ուր իրենց զգացումները, կանգրագառնան՝ ինչպէս հայելիի մը մէջ: Ընդհանրապէս այս տղայք ընդունակ են ամեն տպաւորութիւն ընդունելու, անբացատրելի կերպով ջղային են և իրենց դեռահաս տարիքին մէջ մեծ խնամոց կարօտ, երբ հասուն տարիքի մէջ մտնեն, հազուադէպ է որ նշանաւոր չհանդիսանան իրենց ընդգրկած ասպարէզին մէջ:

Ամուսնութեան մէջ՝ նոյնը կրնայ տեղի ունենալ անդրանիկներու մասին, մինչդեռ միւս շառաւիղները, որք ուշ կը սերին, նկարագրի յոյժ մեծ տարբերութիւններ կ'ընծայեն: Պատճառը պարզապէս սա է որ՝ ծնողք՝ որք արդէն շատ ժամանակէ ի վեր ամուսնացած են, սերական միաւորութիւնը սովորական ազդեցութեան ներքեւ կը կատարեն եւ սերնդածին գործողութիւնը կը նկատեն իբր միակ գոհացում նիւթական պէտքերու:

Ընթերցողը թո՛ղ ներէ մեզ՝ այս տեղ յառաջ բերել Պ. Թուննէլի⁽¹⁾ մի ծանրակշիռ գիտողութիւնը:

«Գիտուած է որ, կ'ըսէ նա, սիրոյ հակամիտութենէ յառաջ եկած ամուսնութիւնք, այսինքն ամենէն բարեբաղք և բնական ամուսնութիւնք արեղի աղջիկ կ'արտադրեն, քան իսկ քրոնի, դիվանակորեկ եւ ապօրինի շարժառիթներով կնիքալ միութիւններէ արեղի արու կը ծննի: Ասկէ յառաջ կուգայ, ըստ խորազննին բնախօսից, ողջմտութեան եւ պայծառախոհութեան գերազանցութիւնը, որ կնոջ ժառանգութիւնն է: Գիտեմք որ տղայք ընդհանրապէս կը կրեն այն կրից

(1) Ֆրանսայի ժամանակակից նշանաւոր հրապարակագիր որ 1881ին մեռաւ. (Ծ. Թ.):

հետեւանքը, որք իրենց յղացման վրայ առաջնակարգ ազդեցութիւն ունեցած են: Ապուշներու մեծամասնութիւնը՝ Բաքոսեան ազդեցութեան⁽¹⁾ ներքեւ սերած տղայք են:»

Երրօրայի գլխաւոր պետութեանց այս նիւթին վերաբերեալ վիճակագրութիւնք կը հաստատեն Պ. Թուննէլի այս խօսքերը:

Տօքթօր Մայէր փաստեր յառաջ կը բերէ նաեւ այն ներքին յարաբերութեան մասին, որով սերունդը եւ անոր վերաբերեալ գործարանական պաշտօնավարութիւնք կը կապուին հոգեկան կրից եւ պարզ երեւակայութեան հետ:

«Տրէվիրանոսի մէջ կը գտնեմք, կ'ըսէ նա, կնոջ մը պատմութիւնը, որոյ ստինքը կաթով կը լեցուէին ամեն անգամ, երբ նորածինի մը ճիչերը լսէր, նոյնպէս կնոջ մը պատմութիւնը, որ տղայաբերքի ցաւերը կ'զգար, որովհետեւ ինքզինք յղի կը կարծէր եւ իւր հաշուով ծնանելու ժամանակը եկած էր: Բիքօն նոյն օրինակ, ոչ նուազ հետաքրքրական դէպք մը կը յիշատակէ. քառասուն եւ ութ տարեկան կին մը, որոյ դաշտանը արդէն չորս տարիէ ի վեր դադրած և զգայութիւնը յոյժ բորբոքեալ էր, իւր քոյրերէն միոյն երկար և տաժանելի ծննդաբերութեան ներկայ գտնուելով, ինքն ալ բողբոլին յար և նման ցաւերէ բռնուեցաւ. քանի մը ժամ յետոյ իւր ծննդական գործարաններէն արեան յորդութիւն մը տեղի ունեցաւ, որ շատ օրեր տեւեց և այս յորդութեան դադարմանէն երեք օր յետոյ ոչ միայն ստինքները ուռեցան այլ և կաթսային հիւթ տուին:»

(1) Չասուած արեցութեան, պաշտան որժասունկերու, գինւոյ եւ այլ ոգելից ըմպելեաց: Հետեւաբար Բագոսեան ազդեցութիւն կը նշանակէ արեցութիւն. (Ծ. Թ.):

Պէտք է ի նկատի ունենալ նաև ամուսիններու Ֆիզիքական կազմը, որովհետև այդ ալ նշանակութեան արժանի ազդեցութիւն ունի սերնդեան վրայ՝ այսպէս պէտք է ուշադրութիւն ընել ուրեմն ծնողաց բարեկազմ՝ յօրինուածին, իրենց առողջութեան, ընկերական միջավայրին, ուր իրենք կը դասնունենան և մանաւանդ ցեղերու խառնուրդին և տարբեր խառնուածներու միութեան, եւլն:

Վաղուց դիտուած է որ օտարազգիներու՝ Ֆրանսացուց և Անգլիացուց, Գերմանացուց և Իտալացուց միջև կնքեալ ամուսնութիւնք կ'արտադրեն գեղեցիկ և հուժկու տղայք: Պատմութեան մեզ ընծայած ամենէն ուշագրաւ իրողութիւնը Հռովմէական ազգին ճշմարիտ օրինակն է, որ այնքան զօրաւոր էր իւր Ֆիզիքական կազմով և որ զայդ կը պարտէր ցեղերու կրկնապատիկ և բազմապատիկ խառնուրդին: Ծանօթ է արդարեւ թէ Հռովմայեցիք մանաւանդ սկզբնական ժամանակները ո՛րքան դիւրութեամբ քաղաքացւոյ իրաւունք կը շնորհէին նուաճեալ ժողովրդոց, ապագայ մը, որոյ նպատակն էր տարբեր արիւնէ անհատներու միջև ամուսնութիւնը դիւրացնել:

Ասով չենք ուզեր բնաւ պահանջել որ այր և կին, փոխադարձաբար Ասիոյ և Ափրիկէի խորերը երթան փնտռել իրենց ամուսինները, այլ պէտք է կարելի եղածին չափ երկու հակընդդէմ կազմեր և խառնուածքներ իրարու միացնել, ապա թէ ոչ՝ սերական միաւորութենէ ծնած մանուկները կրնան բարոյական և Ֆիզիքական անդարմանելի թերութեանց մասնունել, որովհետև թէ մարդուն եւ թէ կենդանեաց համար՝ յատկութեանց և թերութեանց սերական փոխանցումը այսօր հանրածանօթ իրողութիւն մ'է:

Պատմութիւնը արդարեւ մեզ կը սովորեցնէ թէ՛

Ֆիզիքական գեղեցիկութիւն, հասակ, գոյն, խառնուածք, երկայնակեցութիւն, կազմական թերութիւնք եւլն. ժառանգութեամբ կը փոխանցին, ինչպէս կը փոխանցին նաև բարոյական յատկութիւնք, այսինքն մտաւորական և բնազգական ընդունակութիւնք. նմանապէս փոխանցական է ախտային ժառանգութիւնը:

Սակայն Ֆիզիքական կազմութեան նկատմամբ մեր ըսածին գալով վերստին կրնայ առարկուիլ թէ՛ տեսնուած են լաւակազմ, տարբեր խառնուածքի տէր եւ մինչև իսկ տարբեր ցեղէ ամուսիններ, որք տկարակազմ ու խեղճ ու կրակ տղայոց ծնունդ տուած են: Մենք յառաջագոյն իբր ճշմարիտ ընդունելով հին առածն որ կ'ըսէ առողջ միսք առողջ մարմնոյ մեք. այսչափ միայն կը պատասխանեմք թէ՛ կարելի եղածին չափ գեղեցիկ սերնդեան մը ծնունդ տալու համար բաւական չէ ընդհանրապէս քաջառողջ և վերոյիշեալ պայմանաց մէջ գտնուիլ. պէտք է որ ամուսինք այն ամեն պահանջելի յատկութիւնները ունենան նոյն իսկ արգիւնաբեր գործողութեան պահուն. եթէ նոքա ու է ծայրայեղ պայմաններէ յառաջացած ուժասպառութեան մը միջոցին զուգաւորին, արգասաւորեալ սերունդը զերծ չը մնար այդ ուժաթափ վիճակին հետեւանքներէն:

Աստղկային գործողութեան կը վնասէ նաև սիրային չափազանց եռանդն՝ որով յօրինուածին ընդհանուր պաշտօնավարութիւնք կը տկարանան եւ կը վատթարանան: Լուրովիկոս ԺԴ. կը հարցնէր իւր բժշկին թէ՛ ի՞նչ պատճառաւ իւր կինը յոռեկազմ և տկար զաւակներ միայն կուտայ իրեն, մինչդեռ իւր սիրուհիներէն կ'ստանայ գեղեցիկ և զօրեղ տղայք: — «Տէ՛ր Արքայ, պատասխանեց բժիշկը, պատճառն այն է որ, Դուք լուացքին թափցու ջուրը միայն կուտաք թագուհւոյն:»

Պէտք է ուրեմն արդիւնաբեր գործողութեան կատարման մասին շատ մեծ հոգտարութիւն ունենալ, ի նկատի առնելով ժամանակն ու Ֆիզիքական եւ բարոյական զանազան հանգամանքները. մէկ խօսքով ծնողք պարտին գործողութիւնն այն պահուն միայն կատարել, երբ իրենց բոլոր զօրութիւնը տեղն է եւ ազատ են ամեն սաստիկ զրազումներէ, Ֆիզիքական կամ մտաւոր յոյժ երկարատեւ աշխատութիւններէ, բարոյական բուռն տպաւորութիւններէ, թատրոնի, պարահանդէսի և երեկոյթի յոգնութիւններէ, սաստիկ ցաւերէ, բարկութենէ, արեցուցութենէ եւ այլն: Լաւ գիտնալու է, որ արգասաւորիչ գործողութիւնը հեշտութեան գործ մը չէ պարզապէս, այլ յոյժ ծանրակշիռ եղելութիւն, որ վճռական ազդեցութիւն մը ի գործ կը դնէ ապագայ էակին կենաց վրայ:

Պէտք չէ մոռնալ նաև թէ կանխահաս ամուսնութիւնք կ'արտադրեն տկար սերունդ մը, իսկ ծերոց և դեռատի աղջկանց միջեւ կնքեալ ամուսնութեանց արդիւնքն աւելի տխուր կ'ըլլայ: Նախ ամենէն յաճախ պատահածը սա է որ նորատի աղջիկը բռնի կը խզէ իրեն պժգանք ազդող ամուսնութեան կապերը, եթէ ընդհակառակն ակամայ համակերպի, շնական սիրոյ մէջ կ'երթայ մխիթարութիւն փնտռելու: Երբ այսօրինակ միութիւնք պտղաբերին, տկար և անկախ ամեն տեսակ խտրից ենթարկեալ էակներու ծնունդ կուտան: Ծերերէ սերած տղայք արդէն դեռահաս տարիքի մէջ կը ճանչցուին իրենց տրտում և լուրջ վիճակէն եւ քանի որ իրենց տարիքը յառաջանայ, իրենց դիմագծութիւնը ծերութեան դրոշմը կ'ընդունի. այս արարածոց կեանքը ընդհանրապէս կարճ կ'ըլլայ:

Պալով ծերերու յարաբերութեանց, այս մասին աւելի երկար պիտի խօսիմք՝ երբ առն և կնոջ տագնապի տարիքին վրայ գրեմք. (Տե՛ս Գլ. Ժ.):

Գ Լ Ո Ւ Ե Ն.

Առն եւ կնոջ ծննդական գործարանաց
առողջապահութիւնը.

ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՅ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԵՐ

1.

Եթէ կ'ուզէք ծննդական գործարանները երկար ժամանակ իրենց բոլոր անվթարութեան և կենսական զօրութեան մէջ պահել, զգուշացէ՛ք զանոնք յաճախ գործածութեամբ յոգնեցնելէ:

Մաքրութիւնը այս գործարանաց թարմութիւնը պահելու մեծագոյն պայմանն է, և մինչև իսկ անհրաժեշտ. կինը մանաւանդ որոյ ծննդական գործարանք այրիններէն աւելի առատ հիւթերով կը ծածկուին, պարտի պաղ կամ գաղջ ջրով լուացուիլ ըստ եղանակին և այնքան յաճախ, որքան կը պահանջեն իր վիճակն ու խառնուածքը. զգուշանալու է սակայն արդի անուշահոտ իւղագործութեան հնարած այն ամեն արտադրութիւններէն (քարֆեն), որք մեծաւ մասամբ ծննդական գործարանաց լորձնաթաղանթը կը չորցնեն:

Զուգաւորութեան գործողութիւնը մեծագոյն հաստութեան մէջ և կատարելապէս գաղտնի կատարելու է. երկիւղ, աղմուկ, պժգանք ազդող աղտեղութիւն, արգելք են այս մասին:

Այրը ի նկատի առնելու է իւր կնոջ Ֆիզիքական

Իսկ յղութեան ժամանակ պէտք է ամեն սերական մերձաւորութենէ խոյս տալ առաջին և վերջին երկու ամիսները. առաջին պարագային մէջ սիրային գործողութիւնը կրնայ սաղմին զարգացման մնասել և վիժում պատճառել. երկրորդ պարագային մէջ կինը ծանրապէս վիրաւորուիլ:

2.

Այստեղ պիտի խօսիմք միայն սպիտակահոտութեան և սերմնակաթութեան վրայ, իսկ ծննդական դրութեան զանազան հիւանդութեանց նկատմամբ աւելի երկար պիտի գրեմք մասնաւորապէս ուրիշ գլխոյ մը մէջ (Տե՛ս Գլ. Թ):

ՍՄԻՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Սպիտակահոտութիւն կը կոչուի ամեն ոչ-արիւնային հոտում որ իգամուկէն անցնելով կուգայ՝ տղաբերքի ժամանակէն զատ:

Երբ հոսանիւթը իգամուկէն կամ արգանդին լորձնաթաղանթէն յառաջ եկած է՝ առհասարակ կը կոչուի սպիտակ կորուս կամ սպիտակ հոսանիւթ. ժողովրդային դասուն մէջ կ'անուանի նաեւ սպիտակ ծաղիկ:

Սպիտակ հոսանիւթի գլխաւոր պատճառներն են.

1. Ծայրայեղ ^{ստրալիտի} աւշային (ջղային հակառակն) խառնուածք, շատ դիւրագրգիւ ջղային խառնուածք, ջղագարութիւն (2), դեղնահարութիւն («բլեթ») ինքնագիժութիւն. եւ այլն: ^{սպիտակ հոսանիւթ (chlorose):}

(1) Flueur (հոսանիւթ) բառը ժողովրդեան լեզուին մէջ իւր առաջին ս գիրը կորսնցնելով եղած է fleur, որ կը նշանակէ ծաղիկ. (Ծ. Թ.):

(2) Կանացի ջղային հիւանդութիւն մը (hysterie) զոր ջղագարութիւն Թարգմանեցինք Ծօրթ. Յակոբեանի հետեւելով. (Ծ. Թ.):

2. Վատառողջ, խոնաւ կամ օդազուրկ բնակարան: 3. Յոյժ տաքցնող կամ չափազանց տկարացնող սնունդ, գարեջրոյ և թէյի գործածութիւն, տաք բաղնիքի չափազանց յաճախում, սեղմիրանի (fonak) ճնշումն, ոտքի թոնիր, որոց գործածութեան մասին ակներեւ զեղծումն 'ի գործ կը դրուի խել մը դասակարգերու մէջ, եւլն, եւլն:

Այն կինը՝ որ կը պահէ իւր սպիտակ հոսանիւթը, ծանր հետեւանաց կ'ենթարկէ իւր անձը. մարմինը վտիտ և տկար կ'ըլլայ, մորթը մեղրամոմի սպիտակութիւն կ'առնու, աչքերուն շուրջը մրագոյն չըջանակ կը բոլորի, և ի վերջոյ առողջութիւնը կը խանգարի ամբողջապէս:

Այսպէս այն անձանց, որոց վրայ սպիտակահոտութեան սկսելուն նշաններ կ'երեւին, կրկին ու կրկին կը յանձնարարեմք մէկ կողմ ձգել ամէն անհիմն ամօթխածութիւնն և չափազանցեալ պարկեշտութիւնն և անյապաղ դիմել բժշկի մը խորհրդոյն:

Սպիտակ հոսանիւթը երբեմն միակ ախտանիշն է արգանդային հիւանդութեան մը, որ եթէ անտես ըլլայ, կրնայ շուտով մահաբեր ըլլալ: Ահաւաստի այս մասին երկու դէպքեր, զորս Տօքթօր Մահէօու դիտած ու տեղեկագրած է: (1)

« 1861 տարւոյ դեկտ. ամսոյ մէջ 28 տարեկան նորահաս կին մը եկաւ մեզ խորհուրդ հարցնել սպիտակահոտութեան մը մասին՝ որ գրեթէ վեց շաբաթ յառաջ սկսած էր. ուշադիր քննութիւն մը երևան հանեց գործարանական հիւանդութեան մը սկզբնաւորութիւնը: Ստիպողական պարտք գրինք իւր վրայ վերջին ծայր խնամք տանելու իւր առողջութեան: Նմանօրինակ հի-

(1) Անդրիւն կանանց, էջ 75 եւ հետեւ:

ւանդութեան մը գոյութեան մասին մեր ըրած յայտարարութիւնը մեծապէս զարմացոյց զինք: Չ'էր կրնար ինքզինք այնքան հիւանդ երեւակայել, որովհետեւ, կ'ըսէր, բնաւ ցաւ մը չ'էր իմանար և միայն քիչ մը սպիտակահոսութիւն ունէր, այսպէս մեր յանձնարարութեան կարեւորութիւն չը տուաւ: Նա շարունակեց իւր սովորական եղանակն և դարման մը չ'տարաւ բնաւ: Զմեռուան վերջերը, ինքզինք աւելի գէշ զգալով, կրկին զմեզ տեսնելու եկաւ, բայց աւա՛ղ, խեցզետնի խօլը (ինչի՛նչ պէ՛նէ) արդէն այնքան յառաջացած էր, որ ոչինչ կրցաւ այնուհետեւ կասեցնել ակտին աղիտակ ընթացքը: Երկու ամիս յետոյ թշուառ կիներ մեռաւ յետին ծիւրութեան մէջ:

«Ուրիշ կին մը կը գանգատէր սպիտակահոսութեան և ստորին որովայնի փոքր ցաւերէ. մանկաբարձ կնոջ մը դիմեց, զոր մամլոյ հրատարակութիւնք երեւելի կացուցած էին. մանկաբարձը շօշափելիքէ զատ առանց ուրիշ կերպով հիւանդը քննելու, ծանոյց անոր թէ իւր արգանդը տեղէն խախտած էր (զայս իւր բոլոր հիւանդներուն կ'ըսէր անխտիր) և կատարեալ բուժում մը խոստացաւ քառամսեայ դարմանէ մը յետոյ: Այս պայմանաժամը լմնցաւ և խեղճ կինը բնաւ յառաջուրնէ լաւագոյն չէր, թէպէտ մանկաբարձ կինը կ'ապահովէր զինք թէ՛ ա՛լ բժշկուած էր և թէ այնուհետեւ հանգստեան միայն պէտք ունէր: Յաւերուն սաստկութիւնն աւելցած էր և սպիտակ հոսանիւթին կը խառնուէր երբեմն արիւնաթաթախ հոսում մը: Ուրիշի մը յանձնարարութեամբ այս կինը եկաւ մեզմէ դարման խնդրելու. իգա՛նորի շօշափմամբ ^{ի սեւեռ} և բացարար գործիքով տեսանք որ արգանդը այն աստիճան խեցզետնի խօլի ապականութեան մ'ենթարկուեր էր, որ ալ կարելի չ'էր ո եւ է յաջող փորձ

մ'ընել եւ մահը շուտով վրայ հասաւ:

«Այս դժբաղդ դէպքերուն, ինչպէս մեր գիտած ուրիշ ոչ սակաւ պարագայներու մէջ համոզուած եմք, կ'ըսէ Տօքթօր Մահչօն, որ կուրորէն գործածուած փորձառական միջոցները՝ փութացուցած էին աղիտակի վախճանը: Միւս կողմէ կրնամք բարձրաձայն հաստատել թէ ակտին ուղիղ ծանօթութեան վրայ հիմնեալ և ժամանակին ի գործ դրուած դարմանի բանաւոր եղանակ մը՝ կրնար եթէ ոչ արմատական բուժում մը յառաջ բերել, գէթ հիւանդ կանանց կեանքը երկարել արտասովոր կերպիւ: Մինչև ե՛րբ ուրեմն պիտի ըսեմք ու կրկնեմք միշտ. ե՛րբ կանայք իրենց առողջութեան մասին լաւագոյն հոգատարութեամբ մը պիտի դադրին հաւատք ընծայելէ այն պարեգօտաւոր անկող բժշկուհիներու շաղիաղիութեանց, որք անուս և անխորձ միջամուխ կ'ըլլան իրենց սեռին հիւանդութիւնները բժշկելու և անպարկեշտորէն այնպիսի բուժումներ կը հրատարակեն, զորս իրենք ալ գիտեն թէ երբէք ձեռք բերած չ'են: Կանացի հիւանդութիւնք ամենէն դժուարարուժելիներն են, ասոնք ամէն հիւանդութիւններէ աւելի խառնուող և կնճռոտ վիճակ մը կ'ընծայեն. հետեւաբար բժշկական, մարդակազմական եւ վիրաբուժական ընդարձակ ուսումնասիրութիւն, ինչպէս նաեւ տեղագիտական ընդհանուր հմտութիւն կը պահանջեն: Արդ կը հարցնեմք. մանկաբարձ կանայք կ'ընծայե՞ն մեզ այս գիտական և գործնական երաշխաւորութիւնք, այն կանայք, որոց միայն ծննդաբերութեան տարերքը կ'ուսուցուին, նորածին կամ յղի կանանց համար մասնաւորապէս գործելի բոյսերու ծանօթութեամբ հանդերձ:

Մեր նիւթէն այսքան շեղելէ յետոյ, այժմ դառնամք դարձեալ բուն խնդրոյն:

Սպիտակահոսութեանց նիւթը երբեմն այնքան կծու (թթուած) կ'ըլլայ, որ այսպիսի հոսանիւթ ունեցող կնոջ մը հետ զուգաւորող այրը սերմնակաթութեան ախտին կ'ենթարկի:

Պատմութենէն զիտեմք որ տիկին տը Բօմբատուր (1) այս հիւանդութենէն բռնուեցաւ և այն աստիճան՝ որ ստիպուեցաւ թագաւորին հետ ամէն յարաբերութիւն դադրեցնել: Տիկինը օր մը իւր սեղանի անձեռոցին ներքեւ գտաւ հետեւեալ չորեքտող ոտանաւորը.

Շատ հրապոյր ունի տիկին Մարքիզուհին,
Վաւաճուուն դէմք. լի շնորհօք է, համարձակ
եւ ծաղիկներ իւր քայլերուն տակ կը ծնին
Սակայն, ախտս որ ծաղիկներ են սպիտակ (2):

Սիրուհի-նախարարը այս ոտանաւորը Պ. տը Մօբախ վերագրեց, որովհետեւ սա միայն պալատին մէջ իւր ունեցած գիրքով կարող էր զայն գրած ըլլալ. տիկինը իւր վրէժն առաւ յիշեալին դէմ աքսորի հրաման մը հանել տալով:

Արեւելցւոց մէջ սովորութիւն կար սպիտակ հոսում ունեցող կինը մեկուսացնել, զի այսպիսիին հետ կատարուած զուգաւորութիւնը գարշելի կը համարուէր: Արեւելեան ժողովրդոց օրէնադիրներն զայս կրօնական օրէնք մ'ընելու չափ յառաջ գացին:

Մեր մէջ այս ախտը գրեթէ ամենուն քով կայ. (Այս բովանդակութեան հետ կապուած իմ արհեստագործական գիրքի մէջ կ'ընդհանրացնուի այս ախտը.)

(1) Ֆրանսայի Լուդովիկոս Ժե. Թագաւորին սիրուհին, որ կառավարական գործոց վրայ մեծ ազդեցութիւն ունէր եւ իւր պաշտպանեալները կարեւորագոյն պաշտօններու կը հասցնէր. (Մ. Թ.):

(2) Ֆրանսէին ժողովրդային լեզուով սպիտակ ծաղիկ (fleurs blanches) կը նշանակէ նաեւ սպիտակահոսութիւն, ինչպէս արդէն դիտել տեսնուիր. (Մ. Թ.):

հազիւ կարելի է հարիւր կանանց մէջ քսան հատ գտնել որ անկէ զերծ ըլլան. մինչեւ իսկ կան բժիշկներ որ կը կարծեն թէ ամէն կին, առանց բացառութեան, քիչ շատ ենթակայ է այս ախտին. ի մէջ այլոց՝ երեւելի ուսուցիչ Մակլէնեը այս կարծիքէն էր:

Մենք այստեղ պիտի բաւականանամք աննշան սպիտակահոսութիւն ունեցող կանանց համար միայն քանի մը առողջապահիկ զգուշութիւններ նշանակելով, որք են, հիւթեղ սնունդ, նորադիր լուացումն պաղ ջրով, գետի և ծովի բաղնիք (ամառ ատեն), զուարճութիւն, առժամեայ հրաժարումն սիրային հաճոյքներէ և սեղմիրանի (fonak) լքումն, եւն: Սակայն հակառակ պարագային մէջ (երբ սպիտակահոսութիւնը աննշան չէ) կրկին և կրկին կը յանձնարարեմք հիւանդին՝ անյապաղ դիմել վորձ բժշկի մը:

ՍԵՐՄԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ. — Սերմնակաթութիւնը կամ սերմներթութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ տեսակ մը սպիտակահոսութիւն՝ որ միզանցքը կը վարակէ: Թէ-պէտ այս ախտը երկու սեռին ալ կը պատահի, բայց աւելի ստէպ այրը ենթակայ է անոր. այս վերջնոյն վրայ պիտի խօսուիք այստեղ, այսինքն այն սերմնակաթութեան վրայ, որ տոփախտի (syphilis) հետեւանք չէ: Այս տեսակ սերմնակաթութիւնը մեծ մասամբ յառաջ կուգայ զուգաւորելէ այնպիսի կնոջ մը հետ որ սպիտակահոսութիւն ունի կամ ամսական արեան չըջանին մէջէ. այս ժամանակ ամսական արեան կծուութիւնը (թթուածութիւն), որ մինչև իսկ երբեմն նեխած կ'ըլլայ, կրնայ առն պատճառել սերմնակաթութեան ցաւազին հիւանդութիւնը:

Միւս կողմէ կան այնպիսի այրեր, որոց արանդամի գագաթն ու միզանցքն այն աստիճան զգայուն են որ աշտեղի կնոջ մը հետ սիրային գործողութիւն մը

բաւական է իրենց սերմնակաթութիւնն պատճառելու ։
Դիտուած է նաև որ այս ախտը կրնայ յառաջ գալ
համեմեալ կերակուրներու , թէյի և զօրաւոր գարե-
ջրոյ զեղծումէն ։

Այս ցաւալի հիւանդութեան ախտանիշերը ընդ-
հանրապէս երեւան կուգան երկու երեք օրէն մինչև
վեց օր յետոյ ։ Հիւանդը նախ միզանցքին բերանը մար-
մաջում մը կ'զգայ , որ ի վերջոյ բոլոր անցքին վրայ
կը տարածուի և ընդհուպ կ'այլախօսի սաստիկ գըր-
գուման ։ Այս կերպ ախտացեալ մարդը անմիջապէս
հրաժարելու է ամէն գրգռիչ կերակուրներէ և սիրոյ
հաճոյքներէ ։ Ըստ շղարմանուած սերմնակաթութիւնը
կրնայ յառաջ բերել ախտոյին կիճուոտ վիճակ մը ։
Ուստի սկիզբէն հարկաւոր են , հղովացուցիչ կերակրոյ
պահեցողութիւն , բուսային սնունդ , սէզի (այլը օրն) ։
կամ սաքառնայի ջրոյ գործածութիւն , կակղացուցիչ
լուացումներ եւլն ։ — Չգուշանալ արծաթի բորակատի
(nitrate d'argent) ներցայտումներէ (շէնիւս) , որոյ
գոյլետը կը յայտարարեն ոմանք , քանզի այս ներցայ-
տումներ կրնան ծանր խանգարումներ յառաջ բերել ,
ի մէջ այլոց , նաև կծկումներ (պիւլիւս) ։

Գալով սերմնակաթութեան նախազգուշական մի-
ջոցներուն , կը դժկամակիմք այս մասին խօսելու ,
քանզի այր եւ կին , երբ իրենցմէ մին կասկածելի վի-
ճակի մը մէջ է , պարտին սերական յարաբերութենէ
խոյս տալու չափ աննենգ հաւատարմութիւն ունենալ ։

Գ Լ Ո Ի Ե Ջ .

(խոր գարունիս — յի մեջ)
Ընթացք յղի կնոջ .

Կանանց մեծամասնութիւնը յղի կը մնայ առանց
գիտնալու . անոնք այն ժամանակ միայն կ'իմանան
իրենց յղութիւնը , երբ ամսական արիւնը դադրի ։
Ոմանք սարսուռ , կամ , ծննդական գործարանաց ձրգ-
տումներ կ'զգան , սակայն այս երևոյթը բաւական
հազուադէպ է և ընդհանրապէս ջրային խտնուած
ունեցողներու կը պատահի ։

Կինը յղի մնալուն պէս՝ մէկ կողմ ձգելու է սեղ-
միրանը , և իւր հագուստներն այնպէս ձևուած ըլլալու
են որ արգանդին աճման կատարեալ ազատութիւն
թողուն . որովհետև այս գործարանի ծաւալը սաղմին
զարգացման հետ համեմատօրէն կը մեծնայ ։

Մեր նշանակած այս զգուշութիւնը հին ժամանակ-
ներ օրէնսդիրներու հոգատարութեան առարկայ եղած
է ։ Հռովմայեցւոց եւ Յունաց մէջ , կանայք գօտի կը
կրէին իբր յենարան իրենց կուրծքին . այսպէս շատ
հեղինակներ , ի մէջ այլոց նաև Հոմերոս , իբր սերային
գործողութեան կատարման հոմանիշ՝ կնոջ մը գօտի
փակել⁽¹⁾ բացատրութիւնը կը գործածեն ։ Յղութեան
միջոցին պարտաւոր էին իրենց գօտին ձգել . հակառակ
պարագայի մէջ օրէնքը զիրենք տուգանաց և բանտար-
կութեան կը դատապարտէր ։ Նոյնպէս Լիզուրկոս⁽²⁾

(1) Այն բացատրութիւնն , ինչպէս նաև գօտի գործածութիւնը ,
մինչև ցարգ կայ արեւելեան ժողովրդոց մէջ , ինչպէս ի Թուրքիա .
(2) Սպարսացի երեւելի օրէնագիր , Fehrasnuf 880 տարի յառաջ .
(Ծ . Թ .) ։ *Քիմիայի քերականութեան վերաբերող հարցերու մասին* 4

հրամայած էր յղութեան ժամանակ լայնարձակ հագուստ կրել առանց գօտւոյ և կապի :

Յղութեան ժամանակը կրնամք բաժնել երկու շրջանի . առաջին շրջանին մէջ, որ մօտ 4 ամիս կը տեէ, և ուր երեւան կուգան խել մը թեթև անհանգստութիւններ, ինչպէս փոխել, կերակուրներէ դանիլ, գժուարամարսութիւն եւլն . կինը պարտի փոփոխել իւր սնունդը թէ քանակի և թէ որակի կողմէ :

Որակի կողմէ, այսինքն զգուշանալու է չափազանց հիւթեղ սնունդէ և ամէն համեմեալ կերակուրներէ, քանզի եթէ այս զգուշութիւնը չգործադրուի, կրնան պատահիլ խեղդուութիւն և ստամոքսի խանգարում, որ այս ժամանակ վայելելու է ամենամեծ ազատութիւն :

Քանակի կողմէ, այսինքն կինը բաւականանալու է նուազ սնունդով հակառակ չաղվաղժի պառտաներու կարծեաց, որք կ'ուզեն թէ մի քանի ամսուան յղի կինն ազահաբար թխէ կերակուրը, սա պատրուակաւ որ երկու հոգւոյ համար պիտի ուտէ :

Երկրորդ շրջանին մէջ՝ կինը պէտք ունի աւելի հիւթեղ սնունդի, բայց շարունակելու է զգուշանալ աղած և համեմեալ միսերէ, մէկ խօսքով ամէն ջերմութիւն տուող կերակուրներէ : Սաղմը՝ որ առաջին չորս ամիսները գրեթէ հաւկթի մը մեծութիւն ունի, յետոյ կ'սկսի շատ արագ աճիլ, և հետևաբար մօրմէն աւելի առատ սնունդ կը պահանջէ : Այս շրջանին մէջ նողկանք, ստամոքսի նուազում չեն պատահիր այլ ևս եւ կազմային պաշտօնավարութիւնք ամենամեծ զիւրութեամբ կը կատարուին :

Յղութեան ամբողջ ժամանակամիջոցին համար ջերմասպէս կը յանձնարարեմք կնոջ՝ խոյս տալու ի բարին եւ ի յոռին, Ֆիզիքայէս թէ բարոյապէս զինք յուզելու կարող ամէն բանէ, որովհետեւ ամէն տեսակ

յուզում խորապէս կը սարսէ երախայն : Արդարեւ, թէ խառնաշփոթ երեւակայութենէ ծնած գաղափարներ առաւել կամ նուազ մարմնոյ աւելցուքը կը շատցնեն, արինը դէպ ի այս ինչ կամ այն ինչ գործարանը յորդել կուտան, խել մը շարժումներ յառաջ կը բերեն, այլ և այլ զգայութեանց ծնունդ կուտան . միևնոյն գաղափարները, երբ հաստատուն և երկարատև դառնան, շատ լաւ կրնան յօրինուածը սարսել և վերջ ի վերջոյ արգանդային դրութիւնը փոփոխութեան ենթարկել, այնպէս որ արգանդը, որ սաղմին վրայ կ'ազդէ, անոր ալ կ'զգացնէ իւր կրած փոփոխութիւնները :

Սաղմին վրայ աննպատ ներգործութիւն ընող պատճառներուն կարգը դասելու է ամենէն յառաջ — հագուստի ճնշումը սեղմիրանի միջոցաւ, որոյ վրայ արդէն խօսեցանք, որովայնի տրուած հարուածները, անկումները, յանկարծական սոսկումները, սաստիկ յուզումները, ևլն : Այս բոլոր պատճառները կրնան սաղմին զարգացումը կասեցնել, տձևութիւն, բեկում և այլ բազմաթիւ արկածներ յառաջ բերել, զորս բացատրել կարենալու համար պէտք չունիմք դիմելու ռամկական նախապաշարեալ ^{ի Բրուսիա} փափաքներու միջամտութեան . սոյն փափաքներու մասին ալ քիչ մը յետոյ քանի մը խօսք պիտի ընեմք :

Անուանին Պուրտախ (1) իբր ստոյգ կ'ընդունի թէ՛ համակիր ներդաշնակութիւն մը կայ մօր գործարանաց և սաղմին նոյնատեսակ գործարանաց միջև, այնպէս որ առաջիններուն կրած հարուածը կամ վէրքը վերջինները կ'զգան : Պուրտախ իւր այս կարծիքը հաստատելու համար ոչ սակաւ դէպքեր կը յիշատակէ,

(1) Բնախօսութեան Ուսուցիչ Քէօնիկայէրկի (Բրուսիա) համալսարանին. վախճանեալ 1847ին. (Ծ. Թ.) :

որոցմէ մենք հետեւեալները միայն յառաջ կը բերեմք :
 Կով մը լախտի հարուած մ'ընդունած ըլլալով իւր ճակատին , իւր հորթը միւսնոյն մասնաւոր նշանը ունեցաւ :

Կատու մը , որոյ պոչը ճզմուած էր , միւսնոյն երկուոյթը կրող կատուիկներ ծնաւ :

Շուն մը խածած էր կնոջ մը ծննդական անգամէն . իրմէ ծնաւ մանչ մը , որ արանգամի գագաթին վրայ խածատեղի մ'ունէր :

Ասիկէ կը տեսնուի որ ներքին հաղորդակցութիւն մը կայ մօր եւ սաղմին միջև . սակայն զգուշանալու է այս մասին չափազանցելէ , որովհետեւ եթէ կնոջ մը բաւէր , օրինակի համար , փղի միս ուտել , պատիճաւոր զաւակ մը ծնելու համար , մարդկային ցեղը պիտի անհետանար քանի մը սերունդներէ յետոյ :

Մեր այս բոլոր ըսածներէն կը հետեւի որ կինը ծայրագոյն հոգատարութեամբ փախչելու է իւր բոլոր յղութեան ժամանակ՝ ու եւ տեսակ յուզումներէ : Երկրորդ շրջանին մէջ մանաւանդ , ուր փորին եւ կուշտերուն վրայ ամենափոքր ճնշում մը կրնայ սաղմը վիրաւորել , կինը պէտք է որ հրաժարի ամուսնական հաճոյքներէն . այրն ալ թո՛ղ ըմբռնէ զայս եւ ըստ այնմ բանաւոր ընթացք մ'ունենայ , և ենթադրելով որ չկարենայ ինքզինք զսպել , գոնէ ամուսնական գործողութիւնը թո՛ղ կատարէ քիչ մ'առաջ յիշուած դիրքի մէջ (Տե՛ս , երես 27) : Արգանդի արիւնայտրութիւն , արգանդի կեղաւորութիւն (վէրք , ուռեցք) և կարծրացում վերագրելի են յղութեան այս ժամանակին մէջ աստղկային հաճոյից կիրառութենէն :

Այրը այս միջոցին ամէն մասամբ խնամատար ընթացքով եւ ակնածութեամբ վարուելու է իւր կնոջ հետ և միօրինակ արամադրութիւն ցուցնելու է անոր .

զայն նեղասրտելէ զգուշանալու , անոր կրկնապատիկ յարգալիր վարմունք ցոյց տալու , հաճելի դրօսանքներ հայթայթելու , մէկ խօսքով ճարտար հնարքներով իրեն հաճելի լինելու համար միտք յոգնեցնելու է , քանզի իւր կինը այս միջոցին կրկնապատիկ նուիրական էակ մ'է : Նախնիք ընդհանրապէս լաւ հասկցած էին այս կէտը եւ իրենց օրէնքներ խիստ պատիժներ կը տրամադրէին այն այրին համար , որ չարաչար կը վարուէր իւր կնոջ հետ յղութեան առաջին օրէն սկսեալ : Յոյներն և Հռովմայեցիներն իրենց հանրապետութեան ժամանակ ի գործ կը դնէին այն յարգանքը , որ ընծայելի է յղի կանանց . փողոցի մէջ կամ հրապարակի վրայ կը բարեւէին զանոնք կամ կանգ կ'առնէին անոնց ճամբայ տալու համար : Սոկրատ⁽¹⁾ եւ Անագասգոր⁽²⁾ օր մը նեղ փողոցի մը մէջ յղի կնոջ մը հանդիպելով , քով քովի պատի տակ կեցան որպէսզի կինը կարենայ հանգիստ անցնիլ : Երեւելին Մուսիոս⁽²⁾ Կորնթոսի յաղթականը , իւր առջևէն ընթացող սակրաւոր պաշտօնէից հրամայեց սակրերը դետին խորնարհեցնել կնոջ մ'առջև որ նոյնօրինակ վիճակի մը մէջ կը գըտնուէր : Կոշտաբարոյ այրեր թո՛ղ մտածեն այս օրինակներուն վրայ եւ պիտի կարմիրն հաւանականաբար իրենց ընթացքէն :

Հիմայ կը մնայ մեզ խօսիլ յղի կանանց փափաքներուն վրայ , ինչպէս խօստացանք : Այս երեւոյթին բացատրութիւնը դիւրաւ կրնամք գտնել մարսողական գործարանաց մէջ պատահած անկարգութեան մէջ , զոր արգանդի ջղաձգութիւնը (spasme) յառաջ կը բերէ . այս երեւոյթը ստամոքսի ջղային հիւանդու-

(1) Երեւելի Յոյն փիլիսոփայներ , Քրիստոսէ շուրջ 400 տարի յառաջ .
 (2) Հռովմայեցի հիւպատոս , Քրիստոսէ 150 տարի յառաջ . (Ծ . Թ .) :

Թեան մէկ ախտանիշն է ուրեմն, երբեմն ալ երեւակայութեան վայրկենական խանգարման մէկ արդիւնքն է Փափաքները զիրենք արտադրող պատճառին համեմատ առաւել կամ նուազ արտաուոց կ'ըլլան. կան կիներ որք այնպիսի ախտակի ապականութիւն մը կ'ունենան որ զիրենք կը մղէ ամենէն գարշելի բաներու փափաքիլ և զանոնք ուտել. կան ոմանք ալ, որոց միտքը տարօրինակ կամ անկարելի բաներու ետեւէն կ'իյնայ: Ընթերցողը թո՛ղ ներէ մեզ իւր աջաց առջև դնելու այս ապականեալ ճաշակներէն քանի մ'օրինակներ:

Յօռէսթիէ կը յիշատակէ յղի կիներ, որք օճածուկ, ողջ խեցգետին (սխտոզ) և կենդանի ձուկեր կը կլնէին. կին մը լափած է՝ տապիւելու համար պատրաստուած ճագարի մը դեռ արիւնաթաթախ կտորները: Ուրիշ մը նոր մորթուած ոչխարի մը մորթէն երկայն և նուրբ փոկեր շինելով, մէկ աւուր մէջ կերաւ զանոնք բուրդով մէկտեղ: Պօռէլի տեսած է յղի կիներ որք հոտած միս, կղկղանք կ'ուտէին, կենդանեաց աղբէ (Ֆըշիւ) հոսող ժանտահոտ ջուր կը խմէին և ըն: Կուլառ կը յիշէ կին մը, որ մարդկային միս ուտելու փափաքէն բռնուելով, իւր այրը սպաննեց, անոր մէկ մասը կերաւ և մնացածը աղել տուաւ:

Յոյժ բարեբաղդաբար այս դէպքերը շատ հազուադէպ են և չենք վարանիր ըսելու թէ այրը պարտի իւր կնոջ փափաքներուն դէմ դնել կամ գոնէ զանոնք բարեփոխելու ջանալ, երբ յոյժ բազմածախս են, կամ մօրն ու սաղմին վնասակար, և աւելի մեծ իրաւամբ պարտի դիմադրել եթէ հանրային ապահովութիւնը վտանգուի, այս պարագային մէջ ամէն միջոց պէտք է գործադրել, մինչեւ իսկ արգելափակ ընել այդ կիներ՝ իրենց մարդասպանական փորձերուն առաջքն առնելու համար:

Միւս կողմանէ սակայն՝ հարկաւ կարելի է յղի կնոջ մը փափաքները գոհացնել, երբ և ոչ մէկուն վնասակար են: Թո՛ղ կին մը փափաքի իւր այրին մաղբրուն արմատը կամ կրունկը համբուրել, կրնամք զայս իրեն թոյլատրել անվնաս. սակայն երբ կինը փափաքի իւր այրը ծեծել կամ անոր երեսին քար նետել, յայնժամ հարկ է մտածել: Այս մասին նկատողութեան առնեմք հետեւեալ երկու օրինակներ որք քաղուած են բժշկական գրուարձալի մակրայիւպերէ:

«Բարի և զիտուն Կամերիոս կ'ըսէր յաճախ. «Յըղութիւնը երբեմն կանանց տարօրինակ բաներ ընել կուտայ. խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ շատ ջընդդիմանամք անոնց բաղձանքներուն.» այս խոստովանութենէն ոյժ առած՝ իւր կինը օր մը հաւկթով վի կողովով մը շուկայէն վերադառնալով, մտաւ իւր առն աշխատութեան խուցը և սկսաւ հեծեծանօք լալ: Կամերիոս կը փութայ անոր արտասուաց պատճառը հարցընել: Ինչ մը թախանձանքէ յետոյ, կինը կը պատասխանէ թէ իւր (առն) դէմքին հակիթ կտորելու բուռն բաղձանք մը զինք քանի մ'օրէ ի վեր չարաչար կը նեղէր: Կամերիոս, որ գորովանօք կը սիրէր իւր կինը, հանդարտօրէն քանի մ'անձեռոցներ առաւ, որոցմով փաթթեց իւր գլուխը. Կինը ինքզինք բաղդաւոր զգալով որ այրը իւր խօսքը մտիկ կ'ընէր, կողովին բոլոր հաւկիթները իրարու ետեւէ նետեց անոր դէմքին: Գլխէն մինչեւ ոտքը հաւկիթի դեղնուցով աղտոտած խեղճ մարդը ազատեցաւ լուացուելով և կինը բաղձանքէն բժկուելով կրկնապատիկ սէր և յարունն ունեցաւ իւր էրկան համար:»

Երկրորդ օրինակը նոյնչափ արտակարգ է անտարակոյս:

«Լաւ ընտանիքէ օրիորդ մը ամուսնացաւ սակաւա-

գիւտ մարդավարութեան և բարեսրտութեան տէր երկտասարդ ատենակալի մը հետ: Յղութեան առաջին նշանները տեսնուելուն պէս, կինը փոյթեառնդ խնամոց առարկայ եղաւ. տան բացարձակ տիրուհին էր, իւր ամէն կամքը կը կատարուէր եւ այրը ստրկային հլութիւն մը ցոյց կուտար իրեն: Այս գեղեցիկ մեղբալուսնի (1) բոլոր բաղաւորութեանց հակառակ երկտասարդուհի կինը անհաճոյ, խեռ և տխուր բնաւորութիւն մը կ'ստանայ յանկարծ, և խեղճ այրը կը կրկնապատկէ ու կը բազմապատկէ իւր խնամքն ու գգուանքը և ապա ծնրադիր կ'աղաչէ իւր կնոջ որ վստահութեամբ յայտնէ իւր սրտնեղութեան պատճառը: Հուսկ ուրեմն կինը կ'սկսի խօսիլ և այրին կ'իմացնէ որ յղի կանանց յատուկ, անզսպելի և այնքան արտակարգ փափաք մ'ունէր, որ լաւագոյն կը սեպէր մեռնիլ քան զայն երեւան հանել: Յոյժ ստիպողական աղաչանքներէ յետոյ, որ քանի մ'օր տեւեցին, վերջապէս կինը խոստովանեցաւ որ կը փափաքէր ծեծ ուտել, բայց չէ թէ կուսիփով կամ կիցով, այլ խարազանի հարուածներով, թէ ուժով ճաղկուիլ, սաստիկ հարուածներ ընդունիլ կ'ուզէր, այնպէս որ իւր այս ծագրելի փափաքը անհետանար: Այրը ապշած նայեցաւ կնոջ երեսը և զայն խելագարած կարծեց: Կինը տեսնելով որ չեն ուզեր զինք գոհացնել, գնաց անկողին մտաւ և գուցէ ծանր հիւանդութիւն մը երեւան պիտի գար, երբ բժիշկ մը, որոյ այս մասին խորհուրդ հարցուցին, այս մտային խանգարման իբր միակ դեղ պատուիրեց խարազանի գործածութիւնը, միայն յանձնարարելով լոկ երաստանին զարնել, ուրիշ մէկ տեղին զարնել վտանգաւոր ըլլալով: Ամուսինը կամայ

(1) Ամուսնութեան առաջին եւ ամենէն քաղցր ամիսը. (Ծ. Թ.):

ակամայ համակերպեցաւ տօքթօրին հրամանին և կնոջը գէշ տրամադրութեան մէկ վայրկենէն օգտուելով, առաւ խարազանը և անոր վերոյիշեալ տեղին բազմաթիւ հարուածներ իջեցուց: Նոյն վայրկենէն կինը գոհացում և բժշկութիւն ստացաւ:»

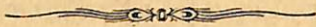
Կը վերջացնեմք մեր խօսքը յղութեան փափաքներու մասին անցեալ դարու Սքեֆրաթեոսի մէջ հրատարակուած նամակի մը մէկ մասը յառաջ բերելով:

« Ամենէն այլանդակ և տարաբաղդաբար ամենէն տնակործան փափաքներ կը յարձակին կնոջ վրայ ամէն անգամ, երբ յղի մնայ. երբեմն միանստարան կառք մը ^{խառնակ} շառատ (բօռնա) ձիերէր, երբեմն ալ ճարոնական յախճապակիէ սեղանի փառաւոր սպաս մ'ունենալ կ'ուզէ և իւր բնակարանին կահ կարասեաց ամբողջական վերանորոգման կը փափաքի: Այս փափաքները որքան ալ սահաւ անգամ կրկնուէին, դրամական կարողութիւնս չ'պիտի բաւէր անոնց: Բարեբաղդաբար իւր երրորդ յղութեան ժամանակ իւր երեւակայութեան թռիչք իջնելով՝ եկաւ հանգչեցաւ երէմսով (որսի միս) ծաղի մը (պօրէկ) և յետոյ հին մարդկենիի մը (սօխիյան) վրայ, որոյ մէկ մասը լափեց կերաւ: Ուրիշ անգամ մը ծնրադրելով ուզեց խոճկորի մը (խոզի ձագ) ականջները իւր ակառայներով փրցնել, բայց կենդանին իւր ժանիքը անոր դէմ դարցուց: Յօժար սրտիւ կը գոհացնեմ կնոջս քմաց բաղձանքները և չէի գանգատեր իսկ, եթէ հարկ ըլլար որ Ապրիլի մէջ կանաչ մաշով (պէղէթա), Մայիսի մէջ կեռասով, կամ Յունիսի մէջ ծիրանով սնանի: Սակայն ծայրայեղ կ'ըլլայ վիշտս, երբ կը տեսնեմ որ դաճ (սու) կ'ուտէ, պատրուակելով թէ իր զաւկին մորթը անկէ ալ ճերմակ պիտի ըլլայ և կ'ուզէ որ ես իսկ իւր հետ ուտեմ, որուն անկարելի է ինձ յօժարիլ: Երէկ առա-

ւօտ դաշտագնացութենէ մը վերադարձած պահուն՝ տեսաւ խումբ մը ագռաւներ որք դիակի մը վրայ ինկած այնքան ակործակով կը նախաճաշէին որ անդիմադրելի փափաք մը զգաց ինքն ալ այդ նախաճաշիկէն մաս մ' ունենալու : Հրամայեց կառապանին որ կանգ առնէ և թախանձագին աղաչեց անոր որ երթայ դիակէն կտոր մը կտրէ . կառապանը անոր հաճելի ըլլալու համար գործադրեց այս հրամանը : Տուն հասնելուն պէս այնքան աշխուժիւ ինկաւ դիակին վրայ , որ կարծես աւելի կը կլնէր քան թէ կ'ուտէր , պժգալի էր այդ տեսարանը :

« Չեմ գիտեր թէ այսուհետեւ ի՞նչ բանի պիտի փափաքի . բայց կը վախնամ որ չըլլայ թէ մեծածախք կամ գանելի բաներու բաղձայ : Եթէ յղի կանանց անհեթեթ փափաքներուն դիմադրելու միջոցներ կան , փութացէ՛ք ինձ իմացնել , բարեկամս : Կը խոստովանիմ որ եթէ վերստին ամուսնանալու մէկն ըլլայի , պիտի պահանջէի որ ամուսնութեան պայմանագրին մէջ դաշինք մը դրուի , որով հայրը երաշխաւոր ըլլար իւր աղջկան փափաքներուն համար : »

Պէտք է խոստովանիլ որ յղի կանանց մեծամասնութիւնը փափաքներ կ'արտայայտէ միայն այն պատճառաւ որ նոքա կը կարծեն թէ այդպէս անկ ու վայել է յղի կնոջ . նաև ընդհանրապէս կը բաւէ մայրական զգացման կոչում ընել , այդ փափաքները անյայտացնելու համար :

Գ Լ Ո Ի Խ Է .

Առուստրալիական նեկզորքիւնի

Այստեղ պիտի խօսիմք այն սովորութեանց վրայ որք քաղաքակիրթ ազգաց մէջ մուտ գտած են , առողջապահութեան հակառակ և անբարոյական այն սովորութեանց , կ'ըսեմ , որք այնքան աւելի ողբալի են , որքան ոչ միայն զիրենք գործադրողներուն կը փնասեն , այլ նաեւ ապագայ սերունդներուն : Բոլոր այս սովորութեանց նպատակն է սերմը արգիլել արգանդին մէջ երթալէ , և շարժառիթն է ոմանց համար սերունդ արտադրելու վախը և այլոց — մանաւանդ կանանց — համար յղութեամբ կամ տղայաբերքով իրենց հրապոյրը կորսնցնելու երկիւղը , և ոմանց համար վերջապէս՝ լիտի ու ցոփ երեւակայութիւնը : Շարժառիթը ինչ որ ալ ըլլայ , մենք բնաւ չենք վարանիր այդ հնարքները մեղապարտ կոչելու և բարձրաձայն դատապարտելու : Մտադիր չենք զանոնք այստեղ նկարագրել , որով ի զուր պիտի աղտոտէր մեր դրիչ : Գիտցողը գիտէ թէ ինչ տեսակ բաներ են այն նենգութիւններ . չգիտցողն ալ զգուշանալու է անոնց տեղեկանալէ : Մենք կը բաւականանամք այս տեղ նշանակելով ամուսնական գիջութեան աւաղելի հետեւանքները և զանոնք քննելով բարոյական տեսակէտով :

Առաջին անգամ Մենդոց գիրքը Օնանի առթիւ կը յիշատակէ ամուսնական անկողնոյն պղծուիլը մեր նշանակած հնարքներով . « Սերմը գետնը կը քարկեր , որպէս զի իւր եղբոր սերունդ չ'սայ : »

Զուգաւորութիւնն իւր բուն ու կանոնաւոր պայմանաց մէջ կատարող այրը կ'զգայ հանգստութիւն մը՝

ստիպողական պէտքի մը գոհացումէն յառաջ եկող հանգստութեան նման : Նա որ ընդհակառակը գործողութիւնը կ'ընդհատէ կանխորոշ նենգաւոր հնարքներով, յողնութիւն և կատարեալ անգորութիւն մը կ'զգայ, որուն կ'ընկերանայ ընդհանուր և երկարատև տխրութիւն մը : Այն ուժաթափութիւն, յորում կ'ընդհանայ այնպիսին, գրեթէ միշտ իրեն կը պատճառէ կէս թալուկ մը, որ երբեմն մինչեւ մէկ ժամ կը տեւէ : Այդ հնարքներուն հետեւանքը կը կրէ նոյնպէս կինը, զոր հազուադէպ չէ տեսնել՝ ակներեւ հալու մաշի ենթարկեալ, գրեթէ անընդհատ պատահող ջղային արկածներու հետեւանօք :

Բաւական է հիւանդանոցներու սրահները պտըտիլ ուր կը հիւժին և փտութեան մէջ մարեղով կ'անցնին՝ այլ եւս մարդկային ձեւը միայն ունեցող ժանտատեսիլ արարածներ, համոզուելու համար թէ բնական պայմաններուն հակառակ կերպով յաճախ կատարուած զուգաւորութիւնը աղիտալի հետեւանքներ կ'ունենայ, եթէ այն կերպարանքները յարատև մեր յիշողութեան մէջ դրոշմեալ մնային, հաւանական է որ այս մոլութիւնը երկրագնդէս պիտի անհետանար :

Կիներ կան, ինչպէս ըսինք այս գլխին սկիզբը, որք կը վախճան թէ յղութիւնը և տղայաբերքը իրենց հրապոյրին կը վնասեն. թո՛ղ չխարուին այդպիսիք. այն կամուտը ամլութիւնը, զոր իրենք յառաջ կը բերեն անբնական զուգաւորութեամբ, իրենց համար վշտաց յորդառատ աղբիւր մը պիտի ըլլայ : Բազմաթիւ ջղացաւեր, արգանդային ջղայնութենէ յառաջացած խանգարմունք, արգանդի կարծր ուռեցք և աւելորդ աճում, մէկ խօսքով, այս գործարանին յոռեփոխումներն, ամուսնացեալ կանանց և կոյս աղջկանց վրայ գրեթէ հաւասարապէս տեսնուած ջղա-

գարութեան ախտանիշերն արդիւնք են ամուսնական յարաբերութեան մէջ գործադրուած յոռի սովորութեանց : Նաեւ «Դժուար չէ բմբունել այն խառնայուզութեան աստիճանը, զոր այդպիսի սովորութիւն մը ի հարկէ յառաջ պիտի բերէ կնոջ ծննդական գործարանաց վրայ՝ դրդելով այնպիսի ցանկութիւններ, որք բնաւ գոհացում չպիտի գտնեն. խորին գրգռում կը սարսէ գործարանաց ամբողջութիւնը. արգանդը, արգանդափողերը, ձուարանները կը խլրտին, կ'եռան և այս փոթորիկը բնական ճգնաժամով չհանդարտիր, այլ ջղային ծայրայեղ յուզում մը տեսական կը մնայ : Յայնժամ կը պատահի, ինչ որ տեղի պիտի ունենար, եթէ սովալուկ մարդու մը կերակուրներ ներկայացնելէ և այսպէս անոր ախորժակը բռնի գրգռելէ յետոյ, յանկարծ պատառները խլեւ ու հեռացնես բերնէն : Արգանդի զգայութիւնը, սերնդական գործարանաց ամբողջ դրութիւնը բնականի հակառակ ուղղութեամբ կը քաշկուտուին. կարի յաճախ պատահած այս պատճառին վերագրելի են այն բազմապատիկ ջղախտերը և այն տարօրինակ հիւանդութիւնները, որք սկիզբ կ'առնեն կնոջ ծննդագործ դրութենէն : Այս մասին մեր համոզումը հիմնեալ է բազմաթիւ դիտողութեանց վրայ : Աւելին կայ, ամուսիններու միջեւ կեցած բարոյական յարաբերութիւններն ալ ցաւալի փոփոխութիւններ կը կրեն. փոխադարձ համարման վրայ հաստատեալ սիրային հակումն կամաց կամաց կը ջնջուի՝ ամուսնական ննջախորշը պղծող գործողութեան մը յաճախ կիրառութեամբ. ասկէ կը ծնին այն դառնասրտութիւնները, այն խորին քինապահութիւնները, որք քիչ քիչ մեծնալով պատճառ կ'ըլլան ամուսնական կապերուն գայթակղալի խզմանց, որոց ստոյգ պատճառը գրեթէ միշտ անձանօթ կը մնայ ուսմկին : »

Այսպէս կը տեսնեմք որ ամուսինները թէ Ֆիզիքական և թէ բարոյական տեսակէտով ամենէն ողբալի վախճաններու կը յանգին ի վերջոյ :

Ոմանք կ'երեւակայեն թէ պարտականութիւն մը կը կատարեն , ջանալով փոքրաթիւ սերունդ մ'ունենալու , սա պատրուակաւ թէ բազմաթիւ զաւակաց ծնունդն իրենց համար կարի ծանր բեռ մը պիտի ըլլար : «Գիտութեան կը վերաբերի , կ'ըսէ Տօքթօր Մայէր , հեռացնել պարբերաբար մեր ցեղին մէկ տասանորդը սպաննող պատուհասները , իրենց գոյութեան պատճառը բառնալով , որ է ժողովրդեան կարի յանկարծական աճումը :

« Ամուսնութեան որբութեան և պարտաւորութեան վրայ աշխարհի և ընկերութեան ամէն դասակարգերուն մէջ անխտիր ընդունուած կարծիքը տակաւին երկար ժամանակ պիտի չեզոքացնէ կանխարգել միջոցները , զոր կարելի էր հրապարակել : Արդարեւ ի՞նչպէս կրնան խոհեմութեան յորդորներ ընդունելութիւն գտնել այն մարդերէ , որք կը կարծեն թէ ընկերութեան պարտք մը կը վճարեն , անոր զաւակներ թողլով , նոյն իսկ այդ աղայք բեռ մ'ըլլան ընկերութեան : »

« Այդ մարդիկ չ'պիտի ընդունին երբէք թէ իրենք յանցանք մը կը գործեն ամուսնանալով , երբ տակաւին չեն պատրաստած ինչ որ հարկաւոր է ընտանիք մը պահելու համար : »

Ապա նոյն հեղինակը այս գաղափարները արդարացնելու համար Մալթուսէ առնուած հետեւեալ բաղդատութեան վրայ կը յենու :

« Ենթադրենք թէ արօտատեղի ունեցող վարձակալ-հողագործի մ'ըսենք որ իւր հողին վրայ կենդանիներ ալ պահէ՝ իբր ստոյգ միջոց իւր հասոյթները աճեցնելու . ամէն ոք կ'ընդունի որ իրեն ընտիր խորհուրդ մը տրուած է : Բայց եթէ այդ խորհրդին հե-

տեւելու համար , հողագործը իւր կենդանեաց թիւը այն աստիճան շատցնէ , որ ա'լ չկրնայ զանոնք սնուցանել , այնպէս որ կենդանիները սովալլուկ նիհարնան , յայնժամինք անշուշտ չարաչար գործած կ'ըլլայ , և յանցանքն իրն է միայն : Երբ իրեն խորհուրդ տուին որ իւր հողերուն վրայ կենդանի պահէ , յայտնի է որ խօսքը առողջ և լաւ նայուած կենդանիներու համար էր , ոչ թէ բազմաթիւ միանգամայն տկար կենդանեաց համար , զորս ոչ ոք կը գնէ . իւր խորհրդատուները բացարձակ թիւ մը չ'յայտնեցին : Ագարակին մէջ կենդանի պահել կը նշանակէ ագարակին մեծութեան և հողին բեղմնաւորութեան համաձայն գործ տեսնել , զի ամէն ագարակ կենդանեաց որոշ թիւ մը միայն կրնայ վերցնել : Վարձակալ հողագործը փախաքելու է որ այս թիւը աճի և այս նպատակին ծառայելու են իւր բոլոր ջանքեր : Սակայն հօտերուն աճման իբր թշնամի կարելի չէ նկատել այն մարդը , որ հողագործներուն զգալ կուտայ թէ պարտալ և իրենց շահերուն հակառակ ձեռնարկ մ'է կենդանեաց թիւը շատցնելու յաւակնին , իրենց հողերը զանոնք սնուցանելու բաւող վիճակի մը վերածելէ յտուալ : »

Այս գրութեան — քե Արարիչը ուզած է որ աշխարհ մարդերով ղեցուի , բայց ուզած չէ որ Տիար , քրջուառ եւ ախաւառ քնակիչներ երկրիս երեսք ծածկեն — թէ գիտութիւնը կոչուելու է բնութեան սխալները ուղղելու — թէ պէտք չէ սերունդներ արտադրել՝ զանոնք ստոյգ թշուառութեան դատապարտելու համար — թէ առողջապահութիւնը այսպէս պիտի շահի եւլն . բոլոր այս փաստերը , կ'ըսեմ , գերագոյն դատապարտութեան արժանի են բարոյական տեսակէտով : Անոնք որ կը վախնան թէ չպիտի կրնան սնուցանել իրենց զաւակներ և բազմապատիկ զրկումներու

պատճառաւ անոնց ծիրերը և կորնչելը պիտի տեսնեն — և ճիշդը խօսելով կրնայ այս պատահիլ մեր մէջ, քանզի ընկերութեան մտատիպարէն դեռ չատ հեռի եմք — թո՛ղ այնպիսիներ զբաղին անհատական մարդը և ընկերական մարդը կատարելագործելու անխտիր ամէն մարդու բաշխուող կրթութեամբ մը, և քիչ մը պակաս թող զբաղին Արարչին մեր մասին ունեցած գաղափարներով և յայնժամ ամեն ոք պիտի օգտուի: Կը կրկնեմք դարձեալ թէ կրթութիւնը միայն և ռամկապետական կրթութիւնը կրնայ զմեզ բարեոքել:

Յիշեմք՝ այս մասին Պղատոնի դպրոցին մէջ արող այն գեղեցիկ կարծիքը թէ՛ մարդս տգիտութեամբ միայն կը մեղանչէ:

Հին ժամանակներ իրաւ է որ ոչ սակաւ ժողովրդոց մէջ սերնդային բեղմնաւորութեան արգելք ըլլալու համար զանազան հնարքներ կը գործածէին, ինչպէս էին գլխաւորապէս երախային վիժումն, կամ լքումն կամ սպանումը ծնած պահուն. այսպէս այս սովորութիւնը տարածուած կը տեսնեմք գրեթէ բոլոր Յունաց և մասնաւորապէս Աթենացոց մէջ, ուր նորածինը կը դրուէր հօրը ոտից առջև մինչև որ նա երախային ճակատագրին որոշումը տար: Նոյն բանը տեղի կ'ունենար Նորվեկիացոց, Չինաստանի, Ճաբոնի, Հիւսիսային ծովու կղզեաց, Օթահիթիի, Մատակասկարի, Բերուզիացոց և Հիւսիսային Ամերիկայի վայրենիներուն մէջ: Սակայն միւս կողմանէ գիտեմք որ, կ'ըսէ Տօքթօր Մայեր, «Եբրայեցոց մէջ ամուսնութիւնը և ամուսնութիւնը տեսակ մը նախատինք և ժողովրդային հաւաքումներէ արտաքսուելու պատճառ մ'էին: Նախնի քրիստոնէից մէջ ալ հանրային պաշտօններ վարելու և վարչական ասպարէզին մէջ մտնելու անընդունակութեան պատճառ մ'էր: Իսկ Հռովմայեցիք այս մասին աւելի հեռու

գացած էին, որովհետեւ ամուսններու վկայութիւնը չէին ընդուներ և հանդիսապէս կը պսակէին այն քաղաքացիներն որք յաջորդաբար բազմիցս ամուսնանալու չափ առաքինութիւն ցոյց կուտային: Սպարտացիք ամուսններուն արգիլած էին թատրոն մտնել և մինչև իսկ տօն մը հաստատած էին՝ ուր կիներ ամուսնները կը խարազանէին հրապարակի վրայ:

Գերմանիոյ մէջ իրենց թողած ժառանգութիւնը պետութեան կը մնար և կոյսերական քաղաքներուն, ինչպէս նաեւ Զուիցերիոյ մէջ չէին կրնար ու է հանրային պաշտօն վարել: Մէրիլէնտի⁽¹⁾ մէջ մասնաւոր տուրք մը կը վճարէին, իսկ Չինացիք և Հնդիկք ամօթ կը համարէին բնաւ չամուսնանալ:»

Վաղերիոս Մաքսիմոս⁽²⁾ տեղեկութիւն կուտայ մեզ նաև թէ՛ Հռովմայեցիք չէին կրնար ամուսնանալ առանց դրապէս յայտարարելու թէ գիտաւորութիւն ունին սերունդ արտադրելու: Զուգաւորութեան մէջ նենգութիւն գործադրող կիներ անուանարկ կը համարուէր և իւր յանցանքն ուրիշ կերպով չէր կրնար քաւել, այլ միայն՝ մաղերը ցիրուցան և երաստանը մերկ՝ ներկայ գտնուելով նոխազի մը զօհին:

Բարուց յուսութիւնը պատճառ մ'է նոյնպէս՝ որ ամուսնութեան մեր վրայ դրած պարտականութիւններէն կը հեռացնէ զմեզ. այսպէս Հռովմի վերջին ժամանակներն ամուսնութիւնը իբր հիմնարկութիւն մեծ վտանգներու մէջ ինկաւ. Օգոստոս կայսր ի զուր կարգ մ'օրէնքներ հաստատեց ամուսնական պարտականութիւնքը վերստին յարգելի կացուցանելու նպատակաւ. կանայք բնաւ խիղճ չէին ըներ զիրենք յուսութենէ զերծանելու, որ հակառակ էր իրենց շուայտամուլ ճաշակին:

(1) Հիւսիսային Ամերիկայի պետութիւններէն մին. (Ծ. Թ.):

(2) Հռովմայեցի պատմագիր Ա. դարու. (Ծ. Թ.):

Գ Լ Ո Ի Խ Ե Ը .

Ա ն կ ա ռ ո ղ ու թ ի ռ ն

Պ .

Անկարողութիւն կը կոչուի զուգաւորութեան տեւական կամ ժամանակաւոր անկարելիութիւնը :

Անկարողութիւնը պէտք չէ շփոթել սիրային անզգայութեան կամ պաղարեան հետ, որ աստղկային ցանկութեանց կատարեալ բացակայութիւնն է, մինչդեռ անկարողութեան վիճակին մէջ, աստղկային ցանկութիւն կայ, զոր սակայն գոհացնելու Փիղիքական անկարելիութեան մէջ եմք :

Անկարողութիւնն աւելի արանց կը պատահի քան թէ կանանց և այս դիւրահասկանալի է :

Երբ անկարողութիւնը բացարձակ է, այսինքն երբ արդիւնք է զուգաւորիչ գործիքին բացակայութեան, (յօրինուածի) ծանրակշիռ անկատարութեանց կամ տարիքի, յայնժամ անդարմանելի է : Ընդհակառակն, երբ անկարողութիւնը ժամանակաւոր է, այսինքն երբ ծննդական գործարանք իրենց կատարեալ ամբողջութեամբ կան, կրնանք յաջողութեամբ մաքառիլ այս հիւանդութեան դէմ :

Այստեղ պիտի զբաղիմք միայն ժամանակաւոր անկարողութեամբ որոյ գլխաւոր պատճառներն են աստղ-

իային հաճոյից զեղծում կամ երկարատե ժուժկալութիւն, մտաւոր յարատե աշխատութիւնք, չափազանց սիրաւառ երեակայութիւն, ծայրայեղ սէր եւայլն :

Որչա՛փ անգամ պատահած է որ մեծագոյն անհամբերութեամբ ժամադրութեան վայրկենին սպասող այրն անկարողութեան կը դատապարտուի՝ իւր սիրուհոյն բազկաց մէջ գտնուած պահուն : Մօնթէնեք⁽¹⁾ իւր ՓՈՐՁԵՐՈՒՆ սկիզբը կը յիշէ իւր ըրած այս դիտողութիւնն, որոյ բացատրութիւնը կուտայ մեզ Յօտէրէ : Որպէս զի զուգաւորութիւնը լաւ կատարուի, կ'ըսէ նա, պէտք է որ այրը վստահութիւն ունենայ իւր գործութեան վրայ . հարկաւոր է նաեւ հանգստութիւն, ծածուկ տեղ և հաճոյակատար վարմունք կնոջ կողմէն . գործողութիւնն անկարելի կ'ըլլայ, կամ շատ թերի կը կատարուի, եթէ մարդ իւր կարողութեան վրայ վստահ չէ, երբ երկիւղ, աղմուկ, նախանձ, դժկամակութիւն եւայլն պատահի :

Կնոջ ծագրը կրնայ գործելու կատարեալ անկարողութեան դատապարտել սերնդածին գործողութիւնը կատարելու պատրաստուող այրը . ծագր լինելու վախը կը հեռացնէ յայնժամ այրը կիներէն . ամուսնացած կանանց որչափ յեղյեղեմք՝ քիչ է սա ճշմարտութիւնը թէ՛ այդ օրինակ վարմունքով մը սխալներուն մեծագոյնը գործած կ'ըլլան, քանզի այդ կերպով այրն բնտանեկան կեանքէն կը հեռացնեն և զայն կը մղեն ուրիշ տեղ փնտռելու իւր փափաքներուն գոհացումը :

Անկարողութիւնը ստէպ յառաջ կուգայ այն զրգուանքէն, զոր կնոջ ծննդական գործարանաց աղտոջութիւնը կ'ազդէ առն . լքում, անհաւատարմութիւն

(1) Ֆրանսացի նշանաւոր մատենագիր եւ փիլիսոփայ (16րդ դարու) որ գրեց հանձարեղ գիրք մը փորձեր վերնագրով. (Ծ. Թ.) :

արդիւնք են յաճախ այս պատճառին, որ սաստիկ կը խորշեցնէ այրը:

Վերջապէս անկարողութեան իբր պատճառ կրնամք նշանակել սերմի կորուստը (հոսումը), յորմէ յառաջ կուգայ ծննդական գործարանաց տկարութիւնն և կատարեալ ուժաթափութիւնն, ինչպէս կրնամք դիտել ինքնագիծութիւն ընողներուն վրայ: Այս հոսումները հետզհետէ կ'սկսին աւելի ստէպ, եւ ամենափոքր գրգռումով, ծննդական գործարանաց ամենափոքր շփումմբ, ամենաթեթեւ շարժումմբ և ի վերջոյ քնոյ մէջ պատահիլ. ուստի հասկանալի է որ ասոր հետեւանքը կ'ըլլայ մարդկային մարմնոյ համար անզօրութիւնն, ծայրայեղ տկարութիւնն և ուժասպառութիւնն:

Անկարողութիւնը դարմանելու կերպ.

Երկիւղէ, ամօթէ, վախճոտութենէ կամ տկար, գիւրախար և սնապաշտ երեւակայութենէ ծագումն առնող անկարողութիւնը բոլորովին բարոյական դարման կը պահանջէ, որով ազդեցութիւնը ջնջուելուն պէս՝ անկարողութիւնն ալ կը դադրի:

Երբ անկարողութեան պատճառը մուլեգին ցանկութիւնն է, կամ, ջրային գործունէութեան ուղեղին մէջ չափազանց կեղրոնացումն եւայլն, պէտք է բոլորովին հակազդեցիկ միջոցներ ձեռք առնուլ, ինչպէս՝ ձամբորդութիւն, զուարճութիւններ, մտային հանգարտութիւն, մարմնաւոր յոգնութիւն, նաև կրթածոյք (ճգմելով սերմերէ կամ կուտերէ քաղուած իւղտահիւթեր), հանգարտեցուցիչ ըմպելիք գործածել, ա-

նուչ և զովացուցիչ անուղի պահեցողութիւն ընել և նոյն իսկ առաւել կամ նուազ երկար ժամանակ մեր սիրած առարկայէն հեռանալ:

Եթէ ընդհակառակն անկարողութիւնը ծննդական գործարանաց ուժաթափութեան հետեւանքն է, պէտք է զանոնք արթնցնել իրենց թմրութենէն հիւթեղ աննդեան պահեցողութեամբ (խորոված միս, մածուած այսինքն կենդանական պաղած, թանձրացած հիւթ, գետնասունկ, ձուկ ևն.) երկարժամանակեայ Ֆիզիքական կրթութիւններով ինչպէս են, որսորդութիւն, ձի հեծնել, սուսերավարժութիւն, մարմնամարզ, ջրոյ կամ շոգոյ ցայտմամբ (տուչ) լուացուելով և աղած ջրով շփելով ու լուայով ազդերուն ներքնակողմն ու ծնընդական գործարանները:

Ելեքտրականութիւնն ալ անկարողութեան դէմ գործածուած է, մանաւանդ վերջին դարու մէջ, Յըրանսացի, Իտալացի, Անգլիացի և Գերմանացի երևելի բժիշկներէ և յաջող արդիւնք ունեցած է ոչ սակաւ դէպքերու մէջ: Դժբաղդաբար դարմանի այս եղանակը քիչ մը կորուսած է իւր վարկն այժմեան բժշկականութեան մէջ, քանզի թէ՛ կատարուած փորձերը քստ բաւականին ընդհանրական բնութիւն մը չեն ներկայացներ, թէ՛ ելեքտրական յատկութեանց մասին դեռ գոհացուցիչ հմտութիւն չունին մարդիկ, և թէ վերջապէս շատ անձինք, ի մէջ այլոց Լօնտրացի տօքթօր Կռէհէմ, գիտութեան հետ խաբեբայ չաղակրատութիւն խառնեցին: Բայց մենք այս հատուած համոզումն ունիմք թէ ելեքտրականութիւնը կոչուած է ապագային մէջ մեծ ծառայութիւններ մատուցանելու:

Չաղկումն (խարաղանով զարնել) և եղիճահարութիւնը (բարձրակող զարնել) նոյնպէս կը գործածուին իբր առողջպահիկ և արտադարման միջոցներ:

2.

Չաղկման լաւագոյն գործիքն անկասկած Ռուսիոյ մէջ գործածուածն է, ըսել կ'ուզեմք ցարսախի (էն արաբերէնէ) գաւազանիկները. այս գործիքն անցաւոր գըրգըռում մը միայն կը պատճառէ և հարուածի կապոյտ նշաններ չի ձգեր, ինչպէս ծայրը չուանով կամ նուրբ ու երկայն փոկերով (էսպը) խարազանը. որոյ հարուածները յոյժ ծանր են: Մարմնոյ ձաղկելի մասերն են մէջքը, սրունքներն և երաստանը: Գործողութիւնը կատարուելու է նախ թեթեւ կերպով և յետոյ հետզհետէ աւելի ուժով, մինչեւ որ բաղձացեալ արդիւնքը ձեռք բերուի: Նախընտրելի է բաղնիքէն ելնելու պահուն՝ կնոջ մը ինքզինք ձաղկել տալն, որոյ արդիւնքն աւելի գոհացուցիչ կ'ըլլայ:

Չաղկումը հին ազգաց ալ ծանօթ էր. Յոյնք եւ Հռոմէացիք զայն կը գործադրէին մանաւանդ կուստան տօներուն⁽¹⁾ ժամանակ. երկու սեւերը փոխադարձաբար զիրար կը ձաղկէին աշխուժիւ, որպէսզի լաւ եւս կատարեն զուգաւորութեան գործողութիւնը:

Հիպոկրատէս⁽²⁾ և Գալլինոս⁽³⁾ և ուրիշ բժիշկներ այս կերպով բուժման սքանչելի արդիւնքներ ձեռք բերին:

Պետրոնիոս⁽³⁾ կը հաղորդէ մեզ թէ ձաղկումն եւ եղիճահարութիւնն ի գործ կը գրուէին Հռովմի մէջ անառակակեաց անձերէ, որք կորուսած էին իրենց ծննդական ոյժը շուայտամուլութեամբ:

Անդամազնին Մէլիբոմիոս ձաղկման վրայ քերթ-

(1) Ի պահու կուստան հաստեայ son, ուր ժողովուրդը շաբաթ մը ինքզինք կերուխումի կուսար. (Ծ. Թ.):

(2) Հին Յունաստանի երեւելի բժիշկներ, մանաւանդ առաջինը, որ Յոյն բժշկաց մեծագոյնը կը համարուի. (Ծ. Թ.):

(3) Հռովմայեցի մասնագիր որ ինքնասպան եղաւ 66 թուականին (Ք. Յ.). (Ծ. Թ.):

ուած մը շարադրեց, յորում անկարողաց յոյժ կը գովաբանէ խարազանի գործածութիւնն իբր գերագոյն դարման՝ առնական գորութիւնն իրենց վերադարձնելու:

Կամպանէլլա կը յիշատակէ իշխան մը, որ իւր ամուսնական պարտականութիւնը կատարելէ յառաջ ինքզինքն իւր սպասաւորին ձաղկել կուտար և սաստիկ կը բարկանար, երբ սպասաւորն իւր տիրոջմէն ակնածելով, նուազ աշխուժիւ կատարէր իւր պաշտօնը:

Տասներեքերորդ դարուն մէջտեղերը ձաղկումը կաթոլիկութեան մէջ երեւան ելաւ: Ռէնիէ անունով մէկը, զոր, փակագծի մէջ ըսենք, այն ժամանակ սրբոց կարգը դասեցին, կը կարծէր թէ կրնար Աստուծոյ բարկութիւնն իջեցնել ինքզինք ձաղկելով: Անմիջապէս կաթոլիկներու բազմութիւն մը պարտականութիւն համարեց հետեւելու այս գեղեցիկ օրինակին այն աստիճան՝ որ քիչ ժամանակի մէջ դժուար եղաւ ձաղկեր գտնել: Սուրբ Իոմինիկոս ամենէն յառաջ գնաց այս մասին, որովհետեւ ոչ միայն իւր անձնական, այլ և ուրիշներուն հաշոյն համար ինքզինք կը ձաղկէր: Արդ տասներեքերորդ դարուն վերջերը հաշիւ ըրին որ հարուածներուն թիւը, զոր նա ինքնիրեն կուտար, կրնար օրական երեսուն հազար հաշուուիլ. աւանդութիւնն ալ մեզ կ'իմացնէ որ այս սուրբին մարմինը սեւամորթի մը մարմնոյն գոյնն ունէր:

Երանի՛ այն ժամանակն ապրող ժողովրդեան, զոր իւր մեղքերէն կ'ազատէին առանց սուղ փոխարինութեան: Այսօր շատ քիչ հաւանականութիւն կայ, որ գտնուէին այնքան անձնուէր բազմութիւ անձինք, որք այդ գնով գնէին ուրիշներուն մեղքերը. պէտք է սակայն խոստովանիլ որ կաթոլիկ եկեղեցին շատ չանցած նուազ խոստովանութիւն ցցուց յանձին կղեմէս Զ. ի, որ հրապարակային ձաղկումներն իբր գայթակղակց բան՝

բացորոշապէս արդիւնց⁽¹⁾ : Եկեղեցին իրաւունք ունէր, քանզի մեղաց թողութեան գրութիւնն ալ միեւնոյն արդիւնքն ունի և նուազ խիստ է բարեպաշտ ժողովրդեան համար : Ասկէ զատ խոհեմութեան գործ մ'էր եկեղեցւոյ ըրածը . որովհետեւ հաւանականաբար քաղաքային իշխանութիւնն ալ պիտի միջամտէր այս սըրբազան ցոյցերուն , և այն ջերմեռանդ անձինք , որք այսօր այդօրինակ ցոյցեր կատարել ուզէին , իրենց սկսածը Շարանթօնի⁽²⁾ մէջ վերջացնելու վտանգին պիտի ենթարկուէին մեծապէս :

3.

Եղիճահարութիւնն անմիջական արդիւնք կ'ունենայ մորթին վրայ , եղիճին խայթած կամ հարուածած տեղն նոյն վայրկենին կը տեսնուին ճերմակ փամիրըտիկներ . ծայրայեղ մարմնջուժ մը (եռք մը) կ'սկսի և քիչ ժամանակի մէջ կը կարմրին փամիրշտիկներն , որոց բոլորտիքն անտանելի տաքութիւն մը կը դոյանայ : Այս երեւութիւն պատճառ են պարզապէս եղիճին երեսը ծածկող աղուամազերն (Նէյ) որ մորթին մէջ մտնելով հեղուկ մը կը ձգեն , որ իրենց ծայրը դըտնուող գեղձերուն (ուռեցք) մէջ կը պարունակուի :

Չազկուժը դրսէն կ'ազդէ ուրեմն և արիւնը բազմաթիւ բաղխումներէ յետոյ միայն դէպ ի մորթը կը յորդէ : Եղիճահարութիւնը ընդհակառակն ներսէն կ'ազդէ այն բորբոքումով զոր կը պատճառէ եղիճին մէջ պահուած հեղուկը , որ մորթին մէջ կը մտնէ :

(1) Հակառակ կրկնեալ արգելքներու , զաղսնի ճաղկահարութիւնը դեռ երկար ժամանակ շարունակուեցաւ :

(2) Փարիզի մօտ ական մը, ուր յիմարանոց մը կայ հաստատուած :

Քնդհանրապէս կ'առնեն կանաչ և որքան կարելի է զօրաւոր եղիճներ , որոցմով որոշեալ տեղը շուտ շուտ և ամէն կողմէ կը զարնեն , մինչեւ որ կսկծեցուցիչ այրուածք մը երևան գայ . երբ գործողութիւնը լաւ կատարուի , արանդամի բրտութիւնը գրեթէ միշտ տեղի կ'ունենայ . իրաւ է որ առուգութիւնը յաճախ անցաւոր կ'ըլլայ ի սկզբան , սակայն զայն աւելի տեւական ընելու համար , հարկ է միայն ստէպ վերսկսիլ միեւնոյն գործողութիւնը :

Կը վերջացնեմք այս գլուխը ձերերու անկարողութեան վրայ քանի մը խորհրդածութեամբ : Սկիզբէն արդէն ըսինք որ այս անկարողութիւնն անդարմանելի է : Արդարեւ մէկ կողմ թողլով հազուադէպ բացառութիւններ (ոմանց համար քիչ մ'աւելի շուտ . ոմանց համար քիչ մ'աւելի ուշ) , առն ծննդական զօրութեան անկումը կ'սկսի վաթսուն և հինգ տարեկանէն և կը տեսէ մինչեւ կենաց վախճանը . որովհետեւ այս տարիքէն կամաց կամաց կ'սկսի ծննդական գործարանաց ծիրութիւնն և այլ եւս արանդամն անընդունակ է զուգաւորութեան : Այս երեւոյթներէն գիւրիին է հասկնալ որ այլ եւս անկարելի է ծննդական գործարանաց նորէն ո և իցէ զօրութիւն տալ . ալ ամէն բան վերջացած է . այս կէտին վրայ կը ծանրանամք այն պատճառաւ որ երբեմն ձերունինքր ցանկութիւնը գրգռող դեղերու կը դիմեն՝ զարթուցանելու համար պաշտօնավարութիւն մը , որ այլ ևս դադրած է մշտնջենաւորապէս : Այդպիսիք թող լաւ պահեն իրենց մտքին մէջ թէ աշխարհի բոլոր դարմաններն ուրիշ ելք մը չեն ունենար , եթէ ոչ փութացնել մահուան ժամն , այն ալ երբեմն սոսկալի պայմաններու մէջ :

Գ Լ Ո Ի Խ Թ .

Անյութիւնի (առև եւ կնոյ) .

Էգ կամ արու սեռին ցեղ արտադրելու անկարող վիճակը կը կոչուի անյութիւն :

Հին ժամանակներ այս ասիկարութիւնը նախատինք մը կը համարուէր և օրէնքները մինչեւ անգամ ամլութեան պատճառաւ ամուսնաթողութեան հրաման կուտային : Կանայք իրենց պարկեշտութիւնը ծախու կը հանէին և արգասաւորութիւն ձեռք բերելու համար ճշդիւ կը գործադրէին , ինչ որ քահանայները կը պահանջէին , մինչեւ իսկ ամենէն զգուեկի բաները կատարելով : Եբրայեցւոց մէջ ամլութիւնն ամօթ և երկնային պատիժ մը կը սեպուէր : Հնդկաստանի և Եգիպտոսի մէջ արք անարգանք կը տեղացնէին այն կնոջ գլխոյն , որոյ միութիւն ասպարդիւն կը մնար . և եթէ մեր ընկերութեան վրայ յետահայեաց ակնարկ մը ձգենք , իստ շատ տարիներ ետ երթալու պէտք չը պիտի ունենամք , գտնելու համար բազմաթիւ անպաշտ սովորութիւններ , զորս ամուլ կանայք կը գործադրէին , ինչպէս՝ իրենց վիզը , մէջքը և ուրիշ զանազան տեղերը բժժանք (համայէլ) կրել , իննօրեայ աղօթք , ուխտ , ուխտագնացութիւն ընել և ըն : Տեղւոյն համեմատ այս ինչ կամ այն ինչ սուրբն , ամլութիւնը բուժելու մասին համբաւ ունէր . հարուստ ընծայներ

կը տանէին իրեն և պէտք է նաեւ յարել թէ կին մը , որքան ալ նուազ յարմար կազմութիւն ունենար , յաճախ արգասաւորեալ կը դառնար իւր բարեպաշտ ուխտագնացութենէն . այս իրողութիւնը բացատրելու հոգը մեր ընթերցողաց կը թողումք , մենք կը բաւականանամք միայն զայն նշանակելով : *այսպէս զանազան ցեղերու միջև շատ տարբերակներ կան*

Ամլութիւնը յառաջ բերող պատճառներն երկու տեսակ են և կամ հետեւանք են ծննդական դրութեան մէկ կամ մէկ քանի գործարանաց չգոյութեան , ինչպէս են առն նկատմամբ ամորձիքներու , սերմի փամփիշտիկներու , իսկ կնոջ համար արգանդի ճուրաններու սլակասութիւնը և կամ թէ այդ պատճառները յառաջ կուգան անկատարութիւններէ եւ կամ հիւանդութիւններէ : Առաջին պարագային մէջ ամլութիւնը ստիպողական և անխուսափելի է . երկրորդ պարագային մէջ բժշկական կամ վիրաբուժական արհեստք կրնան նորա դարմանը գտնել :

Ամլութեան բազմազան պատճառներէն միայն գըլխաւորները կը յիշատակենք այստեղ ,

Առն նկատմամբ՝

1. Ամորձիքներու ծիւրութիւնն եւ զանազան հիւանդութիւններն (ինչպէս , փոշաի ջրգողութիւն (գասալ սըսալ և այլն) .
2. Սերմի կորուստ կամ ծորում .
3. Յառաջագեղձի հիւանդութիւնք .
4. Արանդամի անկատարութիւնք .
5. Յոյրութիւն (չափազանց զիրութիւն) .
6. Սերմնացայտ դնդերաց (սինթիլ միս) ուժաթափութիւն կամ անդամալուծութիւն :

Կնոջ նկատմամբ՝

1. Չուարաններու հիւանդութիւնք.
2. Անբնական երկայնութիւն լեզուակիրն.
3. Իգախողի նեղութիւն կամ չափազանց լայնութիւն
և կամ խցումն.
4. Արգանդային արիւնայորդութիւն.
5. Առատ սպիտակահոտութիւն. եւլն. եւլն:

Սեղու սեռերու համար՝

Ինկնագիշորքիւն, սարիֆ եւ խառնուածք.

Անկարելի է մեզ առն և կնոջ ամուսնութեան բոլոր պատճառներուն դէմ մասնաւոր դարմաններ ցոյց տալ այստեղ. ասոր համար այս հատորին մէջ տեղ մը կը պակսի. թո՛ղ որ գիտութիւնն ալ այս կէտին մէջ տակաւին շատ գաղտնիքներ ունի լուսարանելու. կը բաւականանա՞նք ուրեմն բացատրելով ինչ ինչ պարագայից մէջ ձեռք առնուելիք առողջապահիկ միջոցները:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ.

Առողջապահիկ միջոցներ, զորս անհրաժեշտ են մեղք առնուի՝ առն ծննդակալակ գործարանաց հիւանդութեանց կամ անկասարմութեանց դէմ մասնաւոր կաւար.

Ամորձիքներու ծիւրումն. — Եթէ ամորձիքներու ծիւրութիւնը կազմական թերութեան մ'արդիւնք չէ, կրնամք յաջողութեամբ այս ախտին դէմ մաքաւիլ գորգուիչ կէս բաղնիքներով (մէջքէն վար), կանդարինային (տանպոստիլ քոնքէյէ) և անուշադրային (շաշարբ) կակղիչ արտադրելով, բուրաւոր ծխումներով (Բի-Բ-սի-), բայց մանաւանդ գործիքին գործածութեամբ, եթէ հիւանդութիւնը կարի երկարատեւ ժուժկալութեան հետեւանք մ'է, որովհետեւ անգործունէութեան դատաւարտուելով ո և է գործարան կ'սկսի իւր պաշտօնը չկատարել, կամ գոնէ թերի կերպով կատարել՝ մինչև պաշտօնավարութեան կատարեալ դադարումն: Փոշտի ջրգողութիւնը (խաւքի քոնքէյէ) եւ նմանօրինակ ուրիշ հիւանդութիւններ կրնան զուգաւորելու կարողութեան վնասել՝ ամորձիքներուն ծիւրութիւն պատճառելով. այս պարագային մէջ պէտք է ուրեմն վիրաբուժութեան ճարտարութեան դիմել բժշկուելու համար:

Սերմնացիկ հոտում. — Սերմի կորուստները ծանր հիւանդութիւն մ'են որոյ համար յարատեւ հոգ ունենալ

հարկ է, ընդհանրապէս այս հիւանդութիւնն արդիւնք է զուգաւորութեան զեղծման և ինքնագիշտութեան, որք քիչ ժամանակի մէջ սերմի ընդունելութեան եւ արտահանման գործարանաց մեծ տկարութիւն կուտան: Սերմի ծորումներն ամեն վայրկեան տեղի կունենան, միշէլու, կղկղանք արտադրելու ժամանակ և քնոյ մէջ՝ առանց հիւանդին զգալի ըլլալու. ստիպողական է յայնժամ դիմել բժշկի մը խորհրդին:

Երբ այս հիւանդութիւնն ուրիշ պատճառներէ յառաջ եկած է, ինչպէս են բացարձակ ժուժկալութիւն, որովայնի սնդութիւն, նստողական զբաղմունք եւ ընթացական է պատճառը բառնալ՝ չարիքը բառնալու համար:

Յառաջագեղձի հիւանդութիւնք՝ ինչպէս կճկունք (պէ-շէ-շէ), աւելորդ աճումն և արանդամի անկատարութիւնք կարօտ են վիրաբուժին օգնութեան:

Յոյրութիւն. — Յոյրութիւնն առողջապահիկ դարմաններու պէտք ունի. այս հիւանդութիւնն որ ամլութեան նշան մ'է, թէ՛ բուսոց և թէ՛ կենդանեաց ու մարդուս համար, սննդային առատ հիւթ կը հաւաքէ ճարպային հիւստեածին մէջ. դարմանը կը կայանայ ուրեմն այդ հիւթերը բոլոր մարմնոյն վրայ ըստ կարելւոյն հաւասարապէս ցրուելու մէջ:

Ուժարափութիւն եւ անդամալուծութիւն սեռմնացայ գնդերու. — Այս հիւանդութիւնը կը պահանջէ ներքին զօրացուցիչ դեղեր և գրգռիչ սաստիկ չիումներ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ա.

Կնոջ արկորեան դէմ մախաւորա համար ձեռք առնուելիք առողջապահիկ ակնհրաժեշտ միջոցք.

Ամլութեան պատճառ եղող կանացի հիւանդութիւնք աւելի բազմաթիւ են քան առնական հիւանդութիւնք, որովհետեւ կնոջ ծննդական գործարաններն աւելի ընդարձակութիւն ունին:

Չուարաններու հիւանդութիւնք. — Չուարաններու հիւանդութիւնք կը կարօտին մասնաւոր բժշկի մը խնամոց. որովհետեւ այն կիներ, որոց ճուարանները ծիրած կամ անկարգական (ոչ զարգացած) վիճակի մէջ են, քիչ ժամանակի մէջ կը կորսնցնեն իրենց իգական նկարագիրը. մօրուքնին կ'սկսի բուսնիլ, ձայներնին կը հաստանայ, ամսական արիւնը կը դադրի, ստինքները կ'աներեւութանան, մէկ խօսքով, այդ կիները կ'առնան:

Իգանդամի լեզուակ. — Իգանդամի լեզուակին կամ ծլիկին չափազանց երկայնութիւնն ալ ամլութեան պատճառ կ'ըլլայ, եթէ նոյն իսկ ծննդական գործարանաց ուրիշ մասերուն բարեկազմութիւնը կնոջ ներքէ յղանալ: Ընդհանրապէս այս գործիքի անընական զարգացումն առն գգուանաց անտարբեր և սղաղ կ'ընէ կինն, որ ի վերջոյ առնական ճաշակ և ունակութիւններ ստանալով, իրեն սիրուհիներ կը ճարէ, որոց մասին չափազանց նախանձոտութիւն կ'զգայ: Սափփով (1),

(1) Երեւելի Յոյն բանասէղծուհի Յրդ. դարու Քսէ. յառաջ. (Ծ. Թ.):

Էլէիփանտիս, Կօթիւտօ և այլք ունէին այս կազմական թերութիւնը: Լուկանոս⁽¹⁾, Յուզէնալիս⁽¹⁾, Պղաւտոս⁽¹⁾ և ուրիշ հեղինակներ կը յիշատակեն այս տեսակ կիներ, որք կը կոչուէին խսդոտ (χυστό), ցոխամոլ, շփոտ, ֆերոտ: Միջին դարու մէջ Իտալացիք և Ֆրանսացիք շփոտ, պազոտ անունները կուտային անոնց: Բոլոր այս կիներ ինքզինքնին կուտային տարօրինակ հեշտամուլ խաղերու, կը յարձակէին աղջիկներու և ամուսնացած կանանց վրայ, առանց կատարելապէս յագեցնել կարենալու իրենց տուփական ծարաւը: Սակայն ընդհանրապէս պատմութիւնը կը ցուցնէ մեզ թէ լեզուակին բարձումն այդ կանանց վերատին կուտայ այն ճաշակն ու ցանկութիւններն՝ որոց համար իրենք ծընած են:

Լեզուակին գործունէութեան անընդունակութիւնն և արգանդի նրբանցքին սչ-ընդլայնումն նոյնպէս յառաջ կը բերեն ամլութիւն. ինչպէս որ թուլամորթ անդամն այրն անկարողութեան կը դատապարտէ, նոյնպէս պէտք է որ արգանդի նրբանցքը կէս բացուի սերմին ճամբայ տալու համար որպէսզի կենդանական հունտն ուղղուի դէպ ի այնտեղ, ուր տեղի կունենայ ձուիկներու արգասաւորութիւնը:

Եթէ կնոջ ծննդական գործարանաց ամլութեան գլխաւոր պատճառն անգործունէութիւնն է, կրնամք յաջողապէս ամլութեան դէմ մաքառիլ ծովային բաղնիքներով, ստորին որովայնի վրայ գրգռիչ շիւումներ կատարելով, և մանաւանդ զօրացուցիչ սնունդներով:

Իգախողի չափազանց ևեղութիւնն, որ իւր մակերեւոյթին կարծրանալէն յառաջ կուգայ, արանդամի ներմուծման արգելք և այսպէս ամլութեան պատճառ կ'ըլ-

(1) Հռովմէացի բանաստեղծներ. (Ծ. Թ.):

լայ: Այս վիճակին դարման տանելու համար կը գործածեմք ձգախէժէ կամ մասնաւորապէս պարագային համար սպունգէ շինուած արգանդօղակը⁽¹⁾. Ըսպունգն իգախողի թացութիւնը ծծելով կ'ուռի և քիչ օրեր յետոյ այսպէս յառաջ կը բերէ բաղձացեալ ընդլայնումը: Լուացում մը կը բաւէ սպունգը դուրս հանելու:

Իգախողային անցքին խախտումն (լեցուիլը), որ առաւել կամ նուազ արգելք կ'ըլլայ զուգաւորութեան, կրնայ նոյնպէս արգասաւորութեան վնասել. այդպէս է նաև իգախողի չափազանց շայնութիւնը, մանաւանդ երբ ողողուի սպիտակ հոսանիւթով. պէտք է յայնժամ մարմինը սեղմող լուացումներ գործածել:

Արգանդային արխնայորդութիւն, և ընդհանրապէս այս գործարանին բոլոր հիւանդութիւնք ամլութեան պատճառ կ'ըլլան առաւել կամ նուազ հեռաւոր ապագայի մը մէջ. պէտք է ուրեմն որքան կարելի է շուտ դիմել բժշկին:

Գալով սպիտակ հոսանիւթին, արդէն ասկէ յառաջ խօսեցանք այս մասին (տե՛ս Գլ. Ե.):

(1) Արգանդի որից փոփոխութիւններ շտկելու համար օղակաձեւ գործիք մը:

Գ Լ ՈՒ Ե Ժ Բ .

Hermaphrodite
Որ ձեռի գուր իւն .

Որ ձեռի գուր իւնը գրեթէ միշտ ամուրթեան պատճառ կ'ըլլայ :

Հակառակ մէկ քանի բնաստներու հաւաստեաց՝ չկան կատարեալ որձեւէ գեր . կրնամք զանոնք ուրիշ հեղինակներու հետ կոչել վրիպած այրեր և կիկեր . ոմանք ամորձիքի տոպրակին վրայ իզանդամբ ձեւացնող ուղղահայեաց ձեղք մը կ'ունենան առանց ամորձիքներու . ոմանք ալ զինեալ կ'ըլլան (իզանդամի) ահագին լեզուակով մը որ ընդունակ է սաստկապէս կանգնելու և շրթնիկները կազմող թաղանթային ծալքն այնպիսի ձեւով մը կախուած կ'ըլլայ , որ կարծես թէ ամորձիքներ կան : Ս. առջին կամ երկրորդ պարագային համեմատ որձեւէ գերը կը բաժնուին արականի և իգականի : Իգական որձեւէ գերը շատ որոշ առնական ձեւեր կ'ունենան և գրեթէ միշտ անպտուղ կը մնան , մինչդեռ արական որձեւէ գերն , այսինքն անկատար այրերն , որոց ամորձիքն իրենց փորին մէջ մնացած են , իգական ձեւերը կը պահեն և իրենց սոռնական անկարողութեամբ կը հիւծին միայն մինչեւ այն օրն , երբ բնութեան մէկ ճիգն որովայնէն դուրս նետէ ամորձիքը :

Ամբոստիոս Պաուէ , Մարիամ Ժէոմէն անուն տասնեւվեցամեայ աղջկան մը պատմութիւնը կ'ընէ , որ փոսի մը վրայէն ցատկելով այր եղաւ : Մօնթէններ Վիթրիէն անցնելու ժամանակ լսեց այդ դաւառակի նորատի աղջկանց երգ մ'երգելն , որ այնտեղ շատ ընդունելութիւն գտած էր և որ յորդոր կը կարգար չցատկելու և շատ մեծ քայլեր չառնելու , Մարիամ Ժէոմէնի պէս մանչ չլինելու համար :

Գ Լ ՈՒ Ե Ժ Գ .

Տարիսկան ախտեր .

Այժմ կը մնայ մեզ խօսիլ նաեւ սիրաւոյութեան , շղագարութեան , արակաւի բրսութեան , իգաւոյութեան և այրաւոյութեան վրայ :

Սիրամուրթեանէ կամ սիրային զառանցանքէ բռնուող անհատն իրական կամ զաղափարային առարկայի մը սիրահարած և ընդհանրապէս իւր կրից արտայայտութեանց մէջ պարկեշտ կ'ըլլայ : Այս ախտի կայարանն է ուղեղը : Իբր դարման կրնամք յանձնարարել ամուսնութիւնը կամ անվնաս զբաղման մը սատիկ յարումն՝ ինչպէս է երաժշտութեան , նկարչութեան ևլն . սէր , զօր ջանալու է ներշնչել հիւանդին :

Ջղագարութիւնն որ կը կոչուի նաև ջղագարի ևլն . արբունքի ժամանակ երեւան կ'ընէ և մեծ մասամբ կ'աներեւութանայ արբունքի վերջանալուն մօտ : Հիւանդութեան կայարանն արգանդն է , որ գրգռութեան կը մատնուի : Տուփական ծայրայեղութիւններ , զսպեալ փափաքներ եւն . եւն . կրնան ջղագարութիւն պատճառել :

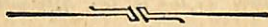
Խանգարեալ երեւակայութենէ ծագած ջղագարութիւնը բարոյական դարմաններ կը պահանջէ . իսկ եթէ տուփական փափաքներէ յառաջ եկած է , գրեթէ միշտ կը բժշկուի ամուսնութեամբ :

Արանդամի բրտութիւնն է անոր յարատև և սատիկ կանգնումն որ մեծ ցաւ կը պատճառէ զուգաւոր

րութեան ժամանակ: Այս ախտը յառաջ կուգայ ուղեղի յետնակողմին մէկ հիւանդութենէն, կամ փոսփորային կամ դանթարիոնային (էօնօփօրայիտի) դեղըմպելիներու գործածութենէն և միշտ յոյժ ծանր հիւանդութիւն մ'է:

Իգամուլութիւնը ծննդական գործարանաց յարատև գրգռման և միշտ գոհացում պահանջող ցանկութեան մը մէջ կը կայանայ: Չափազանց երկարատև ժուկալութիւն և տուփայոյզ բաներու տեսարանն երևան կը բերեն այս ախտն, որ յաճախ մահացու է:

Ինչ որ է իգամուլութիւնն այրին համար, նոյնն է այրամուլութիւնը կամ արգանդային կատաղութիւնը կնոջ համար: Իգամուլութիւն յառաջ բերող պատճառներն այրամուլութիւն ալ յառաջ կը բերեն և հետեւաբար երկու ախտերն ալ դարմանելու կերպը նոյնն է: Եթէ արդիւնք են ծննդածին ծայրայեղ գործունէութեան, պէտք է դիմել տկարացուցիչ դեղերու, իսկ հակառակ պարագային մէջ՝ զօրացուցիչներու:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ.

Տարիք եւ խառնուածք.

Ներուի՛ մեզ մէկ քանի խորհրդածութիւններ տաքիքի և խառնուածքի մասին:

Սերնդածին կարողութիւնն ընդհանրապէս դաշտանի հետ կ'սկսի և կը դադրի: ամսական արեան երեւան գալէն յառաջ, ինչպէս նաեւ անհետանալէն յետոյ՝ անկարելի բան է յղութիւնը: Եթէ կինը յոյժ դեռահաս տարիքի մէջ ամուսնացած է, քանի մը տարի յետոյ միայն մայր կ'ըլլայ, երբ իւր արգանդային դրութիւնն իւր կատարեալ զարգացման հասնի: Եթէ կինն 35էն 40 տարեկտն ամուսնանայ, մեծ մասամբ ամուլ կը մնայ՝ իւր այրին կորովութեան հակառակ: այս ամուլութիւնը սերնդածին գործարանաց գործելու անվարժութեան հետեւանքն է և հետեւաբար դիւրին է դարմանել: երկաթախառն ըմպելիներ, զօրացուցիչ և գրգռիչ դեղերով ծննդական գործարանաց լուացումներ, դիւրաւ կը յաջողին հարուածելու այս հիւանդութիւնը:

Գալով խառնուածքի, բնախօսութիւնն արդէն չատ ժամանակէ ի վեր հաստատած է որ աւշային-արիւնային խառնուածքն ամենէն նպաստաւորն է յղութեան և սերնդածնութեան համար: Պաղարիւն կիներն, ինչպէս նաեւ յոյժ եռանդոտ կազմի տէր եղողները գրեթէ միշտ ամուլ կը մնան: երկու խառնուածքներէն առաջինը՝ կենդանականութեան պակասութեան պատճառաւ, իսկ երկրորդն, ադոր հակառակ ծայրայեղ վիճակի մը պատճառաւ: Դարմանի եղանակն ինքնին յայտնի է ուրեմն, որ է հանդարտեցնել եռանդոտ խառնուածքն եւ գրգռել պաղ խառնուածքը, մէկ խօսքով, հաւասարակշռութիւն հաստատել:

Գ Լ Ո Ե և Ժ Ե .

Առև եւ կնոջ սագնապի սարիֆր .

Կնոջ սերնդածին կարողութիւնն՝ իւր դաշտանին հետ կը վերջանայ . այս ժամանակը բժշկութեան մէջ կը կոչուի դաշտանալիտեց , իսկ առ հասաակ՝ սագնապի սարիֆ , սկիզբ ծերութեան : Կանանց կենաց այս շրջանին հասած ըլլալուն յայտարար նշանները տարբեր են իւրաքանչիւրին խառնուածքին համեմատ : Ոմանց ամսական արիւնը սովորականէն նուազ քանակութեամբ եւ անկանոն ժամանակներու մէջ կ'սկսի պարպուիլ . ոմանք ալ ճշմարիտ արիւնայորդութիւն մը կ'ունենան : Ընդհանրապէս իրենց մարտողութիւնը տաժանելի կը դառնայ , եւ գլխերները միջաւազներով (աղբր պատճաֆ) և մէջքի ցաւերով դժուարատար կ'ըլլան : Խոհեմութիւն է այն ժամանակ ինքզինք յանձնել ճարտար բժշկի մը խնամոց , քանզի տաղնապի տարիքէն կրնան ծագիլ լուրջ հիւանդութիւններ :

Շատ տաք և շատ ցուրտ երկիրներու կանանց տաղնապի տարիքը կը հասնի 30էն 35 տարեկան հասակի մէջ , իսկ մեր կլիմայներու կանայք այդ շրջանին կը հասնին 45էն 50 տարեկան հասակի մէջ . պէտք է սակայն յաւելուլ որ բացառութիւնները շատ են :

Դաշտանի դադարման հետեւանօք կնոջ ճարպային հիւսուածքին վրայ կը տարածուի սննդական հիւթերու մեծ առատութիւն մը . մարմնոյ ձեւերը կամաց կամաց կը կորսնցնեն իրենց գեղավայելչութիւնը , կուրծքը կը թարչամի , գիրութիւնը կ'սկսի , աչքերու

արտայայտութիւնը կը փոխուի , ճայնի հնչականութիւնն այլ եւս նոյնը չի մնար , մէկ խօսքով , կինը կը միտի առնանալու : Երանի՛ այն կնոջ , որ գիտցած է շահիլ ամենուն յարգանքն ու համարումն , որով միայն պիտի կրնայ ընտանեաց եւ ընկերութեան մէջ գտնել՝ երիտասարդութեան կրակոտ կրքերու կորուստեան փոխարինութիւն մը :

Այրն ալ ունի նոյնպէս իւր տաղնապի տարիքն , որ կ'արտայայտուի սնտոի փափաքներով , սրտի վըշտերով և տկարութիւններով : այս ժամանակ՝ վրայ կը հասնին միզանցքի հիւանդութիւններ , յօդուածախտ , յօդացաւեր (էէլ) , կաթուած (քսոֆլա) եւ ըն : Այսու ամենայնիւ կրնամք ըսել թէ՛ որքան այրին կազմը զօրաւոր և իւր առողջական ընդհանուր վիճակը լաւ ըլլայ , այնքան աւելի կը տեւէ իւր սերունդ արտադրելու կարողութիւնը :

Այս կարողութիւնն ընդհանրապէս յիսնամեայ հասակէն կ'սկսի նուազիլ և եօթանասունի մօտ բոլորովին կը կորսուի :

Խնդիր եղած է թէ՛ այրին սիրոյ զգացումը կը տեւէ՞ նաեւ այն տարիքէն յետոյ , ուր երիտասարդական զօրաւոր կազմին համապատասխան է կրից ուժգընութիւնն . այս հարցման պատասխանը հաստատական է անկասկած . միայն պէտք է զիտել որ այդ՝ այլ ևս բուռն յուզումէ յառաջ եկող բորբոքեալ սէրը չէ , որ կրնայ ամենէն ազնիւ , ինչպէս նաեւ ամենէն ամօթալի դործերու մղել զմարդ . ճերուսիին սէրը հանդարտ է , խոհական և նոյնպէս կարող զայն մահուան առաջնորդելու , սակայն կամաց կամաց և մարդուս կարողութեան աստիճանաբար մաշումը :

Կինն՝ ընդհակառակը սիրելու ընդունակութիւնը կը պահէ իւր բոլոր կեանքին մէջ և երբեմն զայն իւր

ամենայն սաստիկութեամբ և ամենայն կորովով կը պահէ : « Կանանց այս կիրքը, կ'ըսէ Ռէվէյէ-Քառիզ, տարիքի հետ համեմատօրէն կը փոփոխի, սակայն այս փոփոխութիւնը շատ նուազ է կանանց քան արանց համար. ահա այս պատճառաւ կանանց էութեան բացատրութիւնն է՝ շատ սիրել. կինն ինչպէս որ կ'ապրի ու կը շնչէ, այնպէս ալ կը սիրէ. կարծես թէ բնութիւնն իրեն մէկ պէտք մը տուած է, որ է սէր, մէկ գործ մը՝ որ է սէր, մէկ պարտականութիւն մը՝ որ է սէր, մէկ վարձատրութիւն մը՝ որ է դարձեալ սէր. և նա հաւատարիմ կը մնայ այս հզօր բնազդումին : Կանանց կեանքը կրնամք ընդհանրապէս երեք շրջանի բաժնել. առաջին շրջանին մէջ կանայք կ'երազեն Սէրը, երկրորդին մէջ կը ձաշակեն զայն, իսկ երրորդին մէջ սիրոյ անհետանալուն վրայ կը վշտագնին : Սէրը գորովալից կնոջ մը կեանքին մէջ ա'յնքան տեղ կը բռնէ, անոր ժամանակն և կարողութիւններն ա'յն աստիճան կը գրաւէ, և զինք շրջապատող սիրային հրապոյրն ա'յնքան հզօր է, որ երբ կուգայ այն տարիքն, ուր հարկ է հրաժեշտ տալ սիրոյ, կնոջ այնպէս կը թուի որ երկարատեւ երազէ մը կ'արթննայ և առաջին անգամ կը տեսնէ կեանքի վիշտերն և թշուառութիւնները : Այսու ամենայնիւ այս սէրն իւր արտաքին ձեւերով և արտայայտութեամբ միայն կը փոխուի : Եթէ կանայք երբեմն իրենց երիտասարդութեան անցնելէն յետոյ բարեկամական յարաբերութեանց մէջ այնպիսի վայելչագեղ փափկութիւն մը ցոյց կուտան, որ անծանօթ է այրին, պէտք չէ զարմանալ այս մասին. այդ երեւոյթը սիրոյ մնացորդ մ'է : Եւ այդ իսկ է պատճառ այն հրապուրով լի կապակցութեանց, զոր արդէն հասուն տարիքը կը սրբագործէ, և զոր սակայն երիտասարդութեան վերջին ցոլք կը բարւոքեն :

Սիրելու այս կարողութիւնն իւր գոյութիւնը պահելու հանդերձ՝ ժամանակաւ կը փոխէ իւր ձեւն ու մանաւանդ առարկայն :

« Մինչեւ մէկ աստիճան բորբոքեալ ամուսնական սէրն ալ կանանց այս զգացման մասնաւոր յատկանիշերէն մէկն է : Տեսնուած են նոյնպէս արտակարգ եռանդուն երեւակայութեամբ և ծայրայեղ զգայնութեամբ օժտեալ կիներ, որք հասուն տարիքի թեւակոխելով խորհրդաւոր սիրոյ և կրօնական մեղամաղձոտութեան մէջ կ'իյնան :

« Ահաւասիկ մեր քննած կրքի մասին վերջին դիտողութիւն մ'ալ. այսինքն թէ՛ տարիքի ազդեցութիւնը շատ աւելի կը ներգործէ բնախօսական քան զգայական սիրոյ վրայ, զի այս վերջինը նուազ պէտք ունի ֆիզիքական ուժի և երիտասարդական կրակի :

« Այն սիրավառ մտածումներն, այն ժամանակն անցնելով մարած հրաբրբուրները կրնան հոգւոյն կենդանութիւն տուող ջերմութեան մնացորդ մը թողուլ : Կան սրտով և երեւակայութեամբ միշտ երիտասարդ այրեր, որք յարատեւ ջերմեանդ կը մնան սիրոյ և այս ջերմեանդութիւնն երկար ժամանակ տեսելով՝ կարծես կը վերակենդանացնէ կենսական սկզբնատարերքը, փոխանակ սպառելու :

« Երբեմն եռանդուն գլխի տէր ծերունիներու վրայ կը տեսնեմք կանանց համար այնպիսի յարում մը, որ շատ մօտ է սիրոյ : Կ'ուզէ՞ք նաեւ ուշագրաւ տարբերութիւն մը նորահաս և յառաջացած տարիքի մէջ սիրելու կերպերուն միջեւ. այս տարբերութիւնը ծանօթ է շատ ժամանակէ ի վեր. մեծ յիւստոքիւնները կը վերաբերին առաջին (նորահասներու) սիրոյն, մեծ տիւրքիւններն՝ երկրորդին : »

Բայց եթէ սիրոյ զգացումը ստիպողապէս կը դրդէ

ծերունին, շատ հազուադէպ է սակայն որ առնական կարողութիւնն ալ իւր սրտին յորդորանաց համապատասխան վիճակի մէջ ըլլայ: Այսու ամենայնիւ սակաւաթիւ ծերունիներու սիրային յիշատակները գիտական գրութեանց մէջ պահուած կը մնան:

Բիւի-ան-Վլէցի բժիշկ մը, Պըժօն, կը յիշէ իւր երկրին և իւր ժամանակին մէկ դատաւորն որ խղճէն դրդեալ և սիրագրգիւ խառնուածքի մը անազանահաս, բայց սաստիկ ժայթքումին չկարենալով դիմադրել, ստիպուեցաւ ամուսնանալու եօթանասուն և հինգ տարեկան հասակին մէջ:

Մօնֆօքօնցի ութսուն տարեկան զինավաճառ մը զգալով որ իւր մշտնջենաւորապէս կորուսեալ կարծած ոյժերը կը ծնին իւր մէջ, վերստին ամուսնացաւ և ուժեղ զաւակներու կեանք տուաւ:

Բազմաթիւ հաւաքածոյներու մէջ կը գտնեմք Թովմաս Բէռ անուն Անգլիացիի մը հետաքրքրական դէպքը. այս մարդն, որ հարիւր յիսուն երկու տարեկան մեռաւ, իւր բոլոր կեանքն անցուցած էր ամենախիստ սոսկաւապետութեամբ կերակուրի մասին. իւր հարիւր քսան տարեկան հասակին մէջ ամուսնացեր էր ամուրի կնոջ մը հետ և ամուսնական գործողութիւնը տակաւին երկար ժամանակ կը կատարէր այնպիսի անվըրէպ ճշդութեամբ, որ ընկերուհին սրտի հաճութեամբ կը խոստովանէր իւր առն այս ֆիզիքական առաքինութիւնը:

Վաղերիոս Մաքսիմոս մեզ կը հազորդէ թէ Նումիզիոյ թագաւոր Մազինիոս իւր ութսուն և վեց տարեկան հասակին մէջ ծնաւ զՄէթիւմատ:

Յէլիքս Պլաթէր կը հաստատէ թէ իւր սրապը մինչեւ իւր հարիւր տարեկան հասակին մէջ զաւակներ ծներ է:

Բայց ահաւասիկ շատ աւելի հազուադիւտ դէպք մը, զոր կը գտնեմք Գիտութեանց Ակադէմիային պատմութեան մէջ. Սէէզի (ի Ֆրանսա) թէմին մէջ իննսուն և չորս տարեկան մարդ մը ամուսնացաւ ութսուն երեք տարեկան կնոջ մը հետ, որ իրմէ յղի մնալով ճիշդ ժամանակին աշխարհք բերաւ մանչ զաւակ մը:

Այս եղելութեան վաւերականութիւնն անժխտելի է և Սէէզի Գերապայծառ եպիսկոպոսը հաղորդած է զայն Ակադէմիային:

Գիտելի է որ ծերունին տարփական հաճոյից չկրնար դիմադրել երիտասարդէ մ'աւելի. և սակայն իրեն (ծերունիին) համար անհուն վտանգ կայ սերական մերձաւորութեան մէջ. ասոր պատճառները շատ են և առաջին պատճառներէն մին «Մա է որ, կ'ըսէ Ռէվէյնէ-Բառիզ, տակաւին առոյգ ծերութեան մէջ եղող այրն երկար ժամանակ կը դժկամակի հաւատալ իւր ծերութեան: Իւր յիշատակներն, որ գրեթէ վշտաց հոմանիչ են, սրտին եւ յիշողութեան մէջ կենդանի կը մնան զինք չարչարելու համար, քանզի նա իւր նայուածքը դէպ իյետս կը նետէ անդադար՝ հեռաւոր հորիզոնին վրայ դիտելու համար սիրոյ և իւր իղծերուն աւետեաց երկիրն, ուր այնքան քաղցր էր ապրիլ, եթէ կարելի ըլլար այնտեղ մնալ: Սերնդածնութեան բարձր առաւելաչնորհէն գրեթէ զրկուած լինելու գաղափարին դժուարաւ կ'ընտելանայ եւ ըստ կարի ուշ կ'ընդունի և կը խոստովանի բնութենէն իրեն տրուած այս անկումն ու հարուածը: Ապրելու այս նոր եղանակը նախատալի եւ արատաբեր կը թուի իրեն, քանզի շատ քիչ անհատներ կան՝ ծերութիւնն արիասըտութեամբ եւ անվրդով մտօք ընդունելու կարող: Ժամանակն իրենց գլուխը կը ձերմկցնէ, առանց իրենց միտքը հմայաթափ ընելու: Քաջակազմ այր մը, որ

տակաւին տարիքին բեռին ներքեւ ընկճուած չէ, ջնջուելու մօտ եղող մտածումներու նենգաւոր եւ փորձիչ վերանորոգումը կ'զգայ յինքեան: ամեն ինչ երիտասարդական կ'երեւայ իւր վրայ, ի բաց առեալ իւր ծննդեան թուականը: Իւր տարիները վատնուած են, բայց ոչ ոյժը: Նա կը տեսնէ որ պէտքի խթանը յառաջուան պէս ստիպողական չէ, թէ ա'լ չ'զգար կեանքի այն ծայրայեղութիւնը, այն կրակն, այն աւելնն, որ կը վառէին իւր սիրտն ու արիւնը, սակայն ինքզինք բնաւ երբէք չի համարիր այն աստիճան զինաթափ ըմբիշ մը, որ հարկադրուի հրաժեշտ տալ մրցման եւ յաղթանակի, եւ ինչպէս կ'ըսէ Ֆէնէլժօն, երիտասարդ մարդը դեռ մեռած չէ իւր մէջ: Բազմաթիւ ծեր յիմարներ, տարիքի բեռին ներքեւ ընկճուած անխորհուրդ գլուխներ իրենց սեփական նկարագիրը պիտի գտնեն այս տողերուն մէջ: Իրենցմէ կը պահանջեմ միայն անկեղծ ըլլալ: Այս չէ՞ միթէ այն մաշած հինցած անմիտներու ոմանց դերն, որոց սիրոյ մէջ երեսընկէցութիւնն արհամարհանք եւ յաջողութիւնը կատարեալ ծիծաղ կը շարժեն: Երբեմն չարիքի արմատն ունակութեանց մէջ փնտուելու է, և ինչպէս ժամանակակից խորհող մ'ըսաւ, կիկերը չարիքանց սիրողներուն պատիժն է՝ զանոնք միշտ սիրելը: Միմիայն իրարու յաջողող պարտութիւններ, սոսկալի հիւանդութիւններ, ծերութեան՝ փութով և գահաձէժ յառաջացումը կը հասկնեն վերջապէս անխորհման, ինչ որ արդէն շատ յառաջ գիտնալու էր, այն է թէ՛ հանգստութիւնն և առողջութիւնը, մանաւանդ կեանքի վերջին մասին մէջ կախումն ունին ուժի մնացորդէ մը, փորձ բանավարութենէ մը եւ խոհական վարմունքէ մը, որք իրարու համեմատելու են ճշգիւ: «Ուրիշ շարժառիթ մը՝ իրենց օրերն անցուցած մար-

դոց մէկ մասը նոյնպէս կը մղէ վտանգաւոր ծայրայեղութեանց: Ըսել կուզեմ այն ծերունիներու օրինակն, որք իրօք կամ երեւութապէս միայն՝ չեն կորսնցներ այն կարողութիւնները, զորս տարիքը միշտ կ'սպառէ այս օրինակները չեն մոռնար այդ տեսակ մարդիկ, այլ կը յիշեն միշտ հաճութեամբ, տեսակ մը ներքին գոհունակութեամբ՝ միշտ տրամադիր ըլլալով ինքզինքնին այն ծեր նախընտրելոց կարգը դասելու: Այսպէս մարաշխտ տ'իսթրէ երեք անգամ ամուսնացաւ եւ վերջին անգամ իւր իննսուն և մէկ տարեկան հասակին մէջ և շատ յրջօրեկ ամուսնացաւ՝ կ'ըսեն Գուքս տը Լօզէօն ամէն տեսակ ծայրայեղութիւններ ի գործ դնելէ յետոյ՝ դեռ երկար ժամանակ ապրեցաւ: Մարաշխտ տը Ռիշլիէօ երկրորդ անգամին իր ութսուն և չորս տարեկան հասակին մէջ ամուսնացաւ Տիկին տը Ռօթի Հետ և ամուսնացաւ կ'ըսեն իբր առոյգ մարդ և առանց վնասուելու: Արդ ի՞նչպէս հաւատանք Պէքընի՞, որ կ'ըսէ թէ երիտասարդութեան ցոփութիւնները ծերութեան դէմ դաւադրութիւններ են և թէ առաւօտեան յիմարութիւններն՝ երեկոյին սուղի կը նստին մեզ: Կը տեսնեմք ահա որ միշտ այսպէս չէ, և թեթեւամիտ ծերունին որ մոխրոյ տակ ծածկուած քիչ մը բաղձանաց ուժովն ինքզինք երիտասարդացած կը կարծէ, հիացմամբ կը յիշէ այդպիսի օրինակներ: Եւ սակայն ի՞նչ կը նշանակեն մէկ քանի կզղիացեալ և ստուգիւ հազուադիւս դէպքեր: Պէտք է միթէ մեզ առաջնորդ բռնել այդպիսի օրինակներ, երբ բնութիւնը չէ տուած մեզ այն բացառիկ կազմերէն մին, որոց տարփական աշխոյժը կեանքին հետ վերջ կը գտնէ: Ի՞նչ աղետաբեր սխալ մը պիտի ըլլար այս:»

(1) Անկլիացի երեւելի իմաստասէր. (Մ. Ռ.),

Սակայն այսքան չէ միայն. պէտք չէ մտնալ որ անբական հաճոյից զեղծումը կրնայ նաեւ պատճառել արագ եւ մինչեւ իսկ վայրկենական մահ. մարդս պարտի տարիքն առնելէ յետոյ ինքզինքին չափ դնել, եւ այնքան աւելի, որքան իւր կազմը նուազ զօրաւոր է: Աբբայ Մօսի իւր Բօւտլա բարեկամին կ'ըսէր. «Ինձ համար սա ստոյգ է որ յիսունն անցած ինեւրք գլուխը մարդ մը պարտի հրաժեշտ տալ սիրային հաճոյից, ամեն անգամ որ ինքզինք այդ հաճոյից կը յանձնէ, ինք իւր գլխուն քի մը հող կը նետէ:»

Կը մնայ մեզ այժմ բարոյական տեսակէտով նկատողութեան առնել ժուժկալութիւնն, որ ծերին համար թերեւս աւելի ստիպողական պէտք մ'է: «Երբ տեսնէք առողջ դատողութեամբ եւ զօրաւոր իմացակա՛նութեամբ օժտեալ ծերունի մը, որոյ լուսաւոր եւ գործօն միտքը կարող է տակաւին իւր գործերը լաւ վարելու եւ ընկերութեան օգտակար ըլլալու, վստահ եղէք որ, կ'ըսէ Ռէվէյէ-Բարիզ, այդ մարդն իմաստուն եւ ժուժկալ է, թէ նա ջերմ երկրպագու մ'է չափաւորութեան, զոր հին ազգեր այնքան իրաւամբ կը կոչէին ողջախոհութիւն, պահապան իմաստութեան:

«Եւ իրապէս ժուժկալ մարդն իւր բարոյական կատարեալ ազատութիւնը ստացած եւ սաստիկ բռնութեանէ մը ազատագրուած չըլլա՞ր միթէ. այս կարծիքէն էր Կիկերոն⁽¹⁾, որ մեզ կը հազորդէ Սոփոկլէսի պատասխանն առ ոմն, որ իրեն հարցուց թէ ծերութեան մէջ ալ կը ճաշակէ՞ սիրոյ հաճոյքները. «ասուածները հետի՛ պահեմ զիս այդ հաճոյքներէն, զորս այնքան յօժարութեամբ ձգած եմ, որքան վայրենի եւ կասալի տէր մը հետոյ պիտի փախչի» պատասխա-

(1) Հռովմայեցի մատենագիր եւ հռչակաւոր պերճախօս. (Ե.Թ.).

նեց Սոփոկլէս⁽¹⁾: Այսքան պարզ եւ հաստատ կերպով իւր որոշումը տուած մարդ մը անկասկած ցոյց կուտայ թէ ինք բարոյական շատ նշանաւոր զօրութեան մը տէր է. եւ սակայն պէտք է ըսել որ այսպիսի մարդ մը բնութեան ազդարարութեանց հեռեւոր մ'է միայն:

«Ինչ որ ալ ըլլայ, մարդիկ այս մասին այնքան քիչ տրամադիր են ամենաթեթեւ զոհողութիւն մ'իսկ ընելու, որ Սոփոկլէսի հետեւողները դարձեալ գովեստից արժանի են:

«Բայց եւ այնպէս դո՛ւք, որ ծերութեան մօտեցած եւ դո՛ւք, որ արդէն ծերացած էք, հարկ է որ զգաստութեան որոշումը տաք: Դուք կ'ուզէք որքան կարելի է երկար՝ եւ որքան կարելի է, նուազ ցաւօք ապրիլ. դժուարի՛ն լուծումն գոյութեան մեծ խնդրոյն: Հրաժարեցէ՛ք ուրեմն այլ եւս ձեր տարիքին, ձեր խառնուածքին եւ ձեր ուժին համեմատ չեղող բաներէ: Սիրոյ կրակին եւ յափշտակութեանց փոխարէն ծերութեանէ ընդունեցէք խաղաղութիւն, հանգիստ եւ իմաստութիւն: Գիտցէ՛ք նաեւ որ շատ կէտերու մէջ ծերերու առողջապահական օրինազրփին մէկ էական յօդուածն է՝ ձգել բոլորովին կորսնցնել յառաջ:

(1) Հին Յունաստանի ամենէն նշանաւոր ողբերգակ բանաստեղծը. Ե.Թ.

Պ Լ Ո Խ Ե Վ Զ.

Խեղճութիւն արեւակցաց մէջ.

Այսօր այլ ևս անտարակուսելի է որ մարդն աշխարհին մէջ ինքնիրեն դատ, առանձին էակ մը չէ, ինչպէս մինչև հիմայ հպարտութեամբ կը կարծէր. բնութեան յամրագննին, ճիշդ և համբերատար դիտողութիւնն, երկրագունտը լեցնող արարածոց մանրակրկիտ և խորաթափանց ուսումնասիրութիւնը մեզ կը սովորեցնեն թէ մարդս իւր յօրինուածին վրայ տիրող օրէնքներով կը պատկանի կենդանեաց աշխարհին. մինչև իսկ այդ օրէնքներէն մէկ քանին թէ՛ կենդանեաց և թէ՛ բոյսերուն համար նոյնն են, ըսել կ'ուզեմք այն ստիպողական օրէնքներն, որոցմով կը կատարուի տեսակներու և անհատներու սերնդածնութիւնն և որոցմէ ոչ ոք կրնայ անպատիժ խոյս տալ: Ի վաղուց արդէն գիտէ մշակը թէ չպարտի իւր հողը սերմանել իւր նախորդ տարուոյ մէջ քաղած արմտեաց հատիկներով. նա իւր ցորենը կը ծախէ և յարուցանի ժամանակ ուրիշ ցորեն կը գնէ. ապա թէ ոչ իւր ցորենը կ'եղծանի և ընդ հուպ խոտ միայն կ'արտադրէ: Կենդանական աշխարհն ալ նոյն օրէնքին ենթարկեալ է և մենք այս գլխուն մէջ պիտի ցուցնեմք որ արեւակից կենդանիներու զուգաւորութեանց լաւ արդիւնքներն առ երեւոյթս և արտաքուստ միայն ճշմարտանման առարկութիւն մը կրնան կազմել մեր ըսածին դէմ: Իսկ մարդկային ցեղը մեր մէջ բերած այս մեծ օրէնքն անտես ընելուն պատճառաւ զանազան ժամանակ ինքզինք

ենթարկեալ գտաւ բազմաթիւ չարիքներու, որք իրենց հետ կը բերեն հիւժուամն և ամէն տեսակ հիւանդութիւններ և ի վերջոյ իւր (մարդկային ցեղին) անդամոց շատերուն իսպառ ջնջումը:

Եթէ պատմութեան դիմէք խորհուրդ հարցնելու համար, պիտի տեսնէք որ մեր յայտնած գաղափարն իբրև ընդհանուր կանոն ճշմարիտ է ոչ միայն օրինաց արդիւած խնամութեանց համար, այլ և միեւնոյն ընտանիքներու մէջ երկար ժամանակ իրարու վրայ տեղի ունեցած խնամութեանց մասին: Դիտեցէ՛ք հին ժամանակներն և պիտի տեսնէք որ եգիպտական այն հզօր կայսրութիւնն, ուր վեհապետները կ'ամուսնանային եղբայրը քրոջ հետ, հիւժումէ ի հիւժում, ջլատութենէ ի ջլատութիւն խնալով՝ վերջապէս կը հասնի անհատներու խորթ յուսեռութեան մը և մինչև իսկ կատարեալ բնաջնջութեան յանձին կղէտպատրայի, որ արդէն կին մ'էր այնպիսի տարիքի մէջ, երբ ուրիշ շատեր տղայ են տակաւին: Աչք մը նետեցէ՛ք բոլոր երկիրներու ազնուականութեանց վրայ և ի զուր պիտի փնտռէք այն մեծահուշակ անուններն, որոց համբաւն աշխարհ կը ընուր, ինչպէս էին Կիզերը, Գօնտէներն ի Յրանսա, Բլէնթէճներն ու Սդուարդները յԱնգլիա, Մանրիկներն ու Ալպուքէրքներն ի Սպանիա: Այս ամէն անունները մարած, ջնջուած են այսօր և եթէ անոնցմէ ոմանց հետքերն տակաւին կը գտնուին, այդ ալ ազնուապետական օրինաց զանցառութեան, կամակատար իշխաններու թոյլատրած կարգադրութեանց շնորհիւ եղած է. այս կարգէն են անդադար կատարուած ժառանգական փոխանակարգութիւնք (մէկուն տեղ ուրիշ մը ժառանգորդ դնել), կանանց միջոցաւ անուան փոխանցում օտար ընտանեաց մէջ և այլն: Քանի՞ ազնուական ընտանիքներ, որ այս ժամուս տակաւին գո-

յուժիւն ունին աշխարհի մէջ, կրնան ըսել թէ իրենք այդօրինակ արտակարգ հնարքներէ ազատ մնալով հանդերձ կ'ապրին: Ասեմ ազնուապետութիւն, որ ինք իր մեջ կը ներփակուի, կ'ըսէ Նիպուր⁽¹⁾, կը մարի, կ'ըստի եւ կը մեռնի: Եթէ հաւասարաստիճան անուանուրքեանց մասին խստապահանջ ե, մեծ արագութեամբ կը հասնի այս վախճանին:

Արեւակիցներու խնամութեանց այս խնդիրը վերջին տարիներս լուրջ վիճաբանութեանց առարկայ եղաւ մամուլը և Ակադէմիաներու մէջ. թէպէտ արդի հեղինակներուն մեծագոյն մասը սերնդածնութեան տեսակէտով համակարծիք է արեւակիցներու ամուսնութեան վտանգներուն մասին. սակայն տարակարծիք հեղինակներ ալ չեն պակսիր. այս ալ բնական է, քանի որ այսօր ալ եւս չենք բաւականանար ուրիշի մը պարզ հաւաստիքներով, քիչ շատ հանձարեղ տեսական վարդապետութիւններով՝ բոլորովին իբր ուղիղ ընդունելու և հաստատելու համար գիտական կարծիք մը. այլ ասոր համար ամենէն յառաջ կ'ուզեմք ունենալ իրական դէպքեր, որք տարբեր հանգամանաց, զանազան կլիմայներու և որոշ ժամանակներու մէջ տեղի ունեցած ըլլան և զորս մանրակրկիտ ճշդութեամբ տարրածելով կարենամք որոշ գաղափար մը կազմել:

Նախ և յառաջ այս խնդրոյն մէջ կայ մոլորեցուցիչ պարագայ մը, զոր պէտք է ի բաց թողուլ, ըսել կ'ուզեմք, արեւակցութեան և ժառանգականութեան արդիւնքներն իրարու հետ շփոթելն, որ շատ անգամ կը պատահի. արդ յայտնի է որ այն եզրակացութիւններն, որոց կը յանդիմք՝ ազգականութեան վերագրելով ինչ որ իրօք ուրիշ պատճառներու կը վերաբերի, չափա-

(1) Գերման անուանի պատմագիր (Ծ. Թ.):

զանց երկրորդական, չըսեմ աւելի նուազ՝ արժէք մը միայն կրնան ունենալ: Ասկէ զատ մեր լուծել ուզած խնդիրն երբեմն այնքան կնճռոտ տարրեր կը ներկայացնէ, որ կարի դժուար է ցոյց տալ լուծում մը, որ ստուգութեան ամէն փափաքելի երաշխաւորութիւնքն ընծայէ մեզ:

Ժէնէվցի Տօքթօր Ռիլիէ նամակ մը գրելով առ բըժշկական Ակադէմիան այն ազդեցութեան մասին, զոր արեւակցութիւնը կ'ունենայ ամուսնութեան արդեանց վրայ, կը յայտնէ,

1. Թէ Ժէնէվի արեւակցաց միջեւ ամուսնութիւնք շատ բազմաթիւ են,

2. Թէ այս ամուսնութեանց հետեւանքն են ընդհանրապէս՝ յղացման տեղի չ'ունենալը, կամ ուշ կամ անկատար կերպով տեղի ունենալն, ինչպէս նաև լուսնոտութեան, սալութեան, անդամալուծութեան և այլ նմանօրինակ ջղային դրութեան հիւանդութեանց նշաւակ արգասիքներու (զաւակներ) ծնունդը: Քէնթլթըքիցի Տօքթօր Պէռնիա կը հաւաստէ որ հօրեղբօր, հօրքրոջ, մօրեղբօր, մօրքրոջ զաւակներու միջեւ կնքեալ ամուսնութեանց գրեթէ մէկ երրորդը կ'արտադրէ կոյրեր, խուլ-համրներ և ապուշներ. իսկ երկու երրորդի մեծ մասը հիւանդոտ սերնդեան մը ծնունդ կ'ուտայ կամ ամուլ կը մնայ:

Պ. Պուիէս կը պատմէ թէ Իվէռտօնի մօտերն երկու եղբայրներ կնութեան աւին իրենց հօրեղբօր զաւակներն եղող երկու քոյրեր: Այս երկու միութիւններէն սերած եօթը զաւակները սպիտակախաթի⁽¹⁾ ամենէն որոշ նշաններն ունէին և սակայն երկու ընտանեաց մէջ

(1) Այս ախտն ենթակայ եղողներուն զոյնը եւ մագեր ճերմակ կ'ըլլան (Ծ. Թ.): *Այլ իմաստ այդ է: Կը պարզ հասկնալ զայն:*

անկէ յառաջ ոչ ոք սպիտակախոս կամ անոր մէկ նը-
շանն ունեցեր էր: Հետեւաբար ախտը վերագրելի էր
արեւակցային ամուսնութեան և այս կարծիքին աւելի
ոյժ տուող հանգամանքը սա էր որ Պ. Պախէն կը հա-
զորդէ թէ այդ երկու հայրերէն մին այրի մնալով,
ամուսնացաւ կնոջ մը հետ, որոյ հետ ազգականութեան
ու է կապ չունէր և որմէ ունեցաւ առողջ և սպիտա-
կախտի հետքն անգամ չունեցող չորս զաւակներ:

Տօքթօր Միշէլ, որ իւր արհեստը կը գործադրէ ի
Սկովտիա, Տօքթօր Շիրօ և սերիշ շատեր, զորս կըր-
նայինք անուանել, յայտնի հակառակորդներ են արե-
նակիցներու միջեւ կնքեալ ամուսնութեան:

Կան սակայն անձեր, որք արեւակիցներու զուգա-
ւորութեան կենդանեաց մէջ արտադրած զարմանալի
արդիւնքները տեսնելով, կ'ուզեն հաստատել թէ միւ-
նոյն պատճառը չկրնար մարդուն համար տրամադծա-
պէս հակառակ արդիւնք տալ: Անժխտելի է որ Անկլիա-
ցիք վերջին ժամանակներ շատ յառաջ տարին անաս-
նաբուծութեան արհեստն և ամէն ոք գիտէ թէ իրօք
որքան զարմացման արժանի են այն արդիւնքները,
զորս նոքա ձեռք բերին սերունդը ներսէն (ընտանեաց
մէջէն) աճեցնելու անասնաբուծական եղանակաւ, ո՞վ
չի գիտեր արդարեւ անկլիական ձին, Տէօրրէմի եղբ
և Տիշէյի ոչխարը:

Իսոյ և այնպէս երբ խնդիրը մտէն քննեմք, պիտի
տեսնուի որ անկլիական ձին իւր բարեմասնութիւն-
ներն իւր բուծման կերպին կը պարտի, իսկ իւր թե-
րութիւններն՝ իւր արեւակցային ծագման: Իսկ գա-
լով այն եզերուն ու ոչխարներուն, որք կերտեն անման
կողմնակալ սերած են, ադոնք ճշմարիտ ձիւաղներ են:
Արդարեւ ի՞նչ անուն տալու է «գլանաձեւ մեծ մար-
մնով, կարճ ու նուրբ վզով, նիհար ու ցած վերջաւո-

քութիւններով (տաքերով), կիսով չափ ոսկերաց թանձ-
րութեան մէջ կորսուած կամխքով և փոքր ուսերով
եզին, որոյ մարմնոյն մկնեղ մասերը սակայն, ինչպէս
են՝ մէջքը, քամակը և յետոյքն, որ առեւտրական մե-
ծագոյն արժէքն ունին և ամենէն շատ կը գնահատ-
ուին փափկակերներէ, նշանաւոր համեմատութեամբ
մ'աճած են (1)»:

Եւ այն խոզերն, որոց աչքերը և անդամները ճարպի
բլուրներու ներքեւ կ'աներեւութանան, միթէ Փիզի-
քական կատարելագործութեան տիպարներ են, հա-
մարձակապէս կը պատասխանեմք — ո՛չ. այդ կենդա-
նիներ մասնաւոր նպատակի մը տեսակէտով միայն
բարւոքեալ արտադրութիւններ են. պէտք չէ խար-
ուիլ այս մասին. քարտօրում բառն այստեղ տարբեր
իմաստ ունի, և ինչ որ կը նշանակէ մարդուս համար,
նոյնը չի նշանակեր կենդանեաց համար. մարդուս հա-
մար բարւոքման նպատակն է զօրացնել կազմակերպա-
կան այն կարողութիւններն, որք կը նպաստեն առող-
ջութեան և կենաց պահպանման. կենդանեաց համար
ընդհակառակն բարւոքում կը նշանակէ անոնց մարմ-
նոյն մասերէն ոմանց զարգացումն ու լրացումն ըստ
այն մասնաւոր նպատակին, որուն ծառայելու սահ-
մանուած են այդ կենդանիք. նաեւ իրենցմէ այս կեր-
պով ստացուող մսակոյտն արդեօք այնքան լաւ և ա-
ռողջապահի՞կ է իրօք, որչափ սովորական միսը: Միթէ
մսի այդ քանակութիւնը կենդանիին կազմին և կենաց
տեւողութեան ի վնաս ձեռք բերուած չէ՞: Այն ան-
բնական զարգացման հետեւանքը միշտ ամլութիւն
կամ առ նուազն սահմանափակ արգասաւորութիւն չէ՞:
Եւ ո՞վ կրնայ այսպիսի բարւոքման մը փափաքիլ:

(1) Դալիթ Լօ. Երկրագործական բնական պատմութիւն բնական
յեկնդանեաց—եզ:

Ոմանք կը պնդեն որ չի թե առողջ արեւակցութիւնն , այլ ախտահար , ժառանգական քերութիւններով ախտաւորեալ արեւակցութիւնն է պատճառն այն որպէս յարեալն , որք ազգականութեան կը վերագրուին : Մենք այս կարծիքէն չենք կրնար ըլլալ . անտարակոյս անտաժէտ արեւակցութիւնը , ժառանգականութիւնը , շատ կանուխ և շատ ուշ տեղի ունեցած ամուսնութիւնք , ինչպէս նաեւ երկու ամուսիններու տարիքի մեծ տարբերութիւնը , սերնդածին գործողութեան պահուն երկու ամուսիններուն վիճակներն ևլն . և այլն կրնան շատ ցաւալի ազդեցութիւն ընել ապագայ էակին վրայ . բայց ոչ նուազ անվիճելի է նաև որ առողջ արեւակցութիւնն ալ թէպէտ աւելի յամրարար , յառաջ կը բերէ ի վերջոյ ցեղին հիւծումը , յոռեսեռութիւնն ու ջնջումը :

Ներուի՛ մեզ գրքոյկս վերջացնել քանի մը խորհրդածութեամբ , զոր կը ներշնչեն մեզ զանազան հեղինակներ . սոքա կը փափաքին օրէնքի մը հաստատութեան որ արգիլէ տարիքի նկատմամբ անհամեմատ ամուսնութիւնները , ժառանգական հիւանդութիւններով կամ տկարութիւններով վարակեալ անձանց ամուսնութիւններն , արեւակցներու խնամութիւններն և այլն և կը համարձակին ի հաստատութիւն իրենց կարծեաց յայտարարել թէ այս է բարոյականի պահանջումը : Այս հեղինակներ կը խոստովանին որ այդպիսի օրինական հարկ մը հարուած մ'է անհատական ազատութեան . բայց այս առարկութիւնն , որ լոկ արտաքուստ ճշմարտութեան երեւոյթ մ'ունի , ինքնիրեն իւր ոյժը կը կորսնցնէ , կ'ըսեն , երբ խնդիրը սակաւաթիւ անհատներու շահերն ընկերութեան ամբողջ ցեղին շահին զոհելու վրայ է : Դիտել կուտամք այս անձանց որ եթէ ամուսնութեան գլխաւոր նպատակը

սերնդածնութիւնն է , միակ նպատակն այդ չէ . անբարոյական չէ բնաւ ամուսնանալ իւր սխալը դարմանելու համար , կամ իւր նկարագրին հակառակ նկարագրի մը (տարիքի տարբերութեան մասին) հետ կենակից ըլլալու փափաքով . այդ հեղինակներ պիտի հաճին անշուշտ հակառակ իրենց տեսական վարդապետութեան՝ թոյլտուութիւն ընել մեզ ամուսնանալու կենաց վերջին պահուն կամ այնքան յառաջացած տարիքի մը մէջ , ուր ալ սերնդածնութիւն տեղի չունենայ : Սակայն ի՞նչ նշաններէ պիտի ձանջցուի թէ ապագայ ամուրք անկարող են սերունդ արտադրելու . նախնական քըննութեան մը պիտի ենթարկեմք զանոնք . չենք համարձակիր շարունակել մեր խօսքը . այդօրինակ տեսական կարծիքի մը վրայ աւելի երկար գրել , պիտի նշանակէր լուրջ բան մը սեպել և իրեն արժէք մ'ընծայել , մինչդեռ իրօք ոչ այլ ինչ է , բայց եթէ անբարոյականութեան լրումն : Փափաքելի բան մ'է անշուշտ որ մարդս ամուսնութեան մէջ կարենայ կանոնապահ ըլլալ առողջապահութեան և բնախօսութեան պահանջմանց մասին , սակայն ոչ թէ ստիպողական միջամտութեամբ օրինաց , որոցմէ փախուստ տալու միջոցներ գտնելն ալ դժուար չէ արդէն : Նորէն կը կրկնեմք թէ ժողովրդային ընդհանուր կրթութիւնը միայն պիտի կրնայ մարդկային ցեղը բարւոքել բարոյապէս և ֆիզիքապէս :

Ա .

Ագռաւ . կտուցը կոր սեւ քրո-
չուն մ'է . (բ-ւ-ւ) :

Ագասագրութիւն . ագաս գրել,
մէկը ագաս ընել :

Ագոր . ոսկերուն ծունկերէն վեր
եղած մասը (բ-ւ-ւ) :

Ագնուպեսական . բարձր,
ազնիւ ցեղի վերաբերեալ :

Ախս . հիւանդութիւն :

Ախսադաման . հիւանդու-
թեան դեղ :

Ախսածէս . հիւանդութենէ մը
բռնուած : [տան :

Ախսանիւ . հիւանդութեան նը-
կադէմիա . գիտններու եւ
գրագէտներու ժողով :

Ակնածիլ . քառուիլ (-յիւ էբ-է+)

Ակնարկ . նայուածք (դ-էւ) :

Աղէկապ . (բ-ւ-ւ դ-ւ-ւ) :

Աղիսաբեր (նեղութիւն , ցաւ
Աղիսաբեր (բերող :

Աղիսալի . ցաւով, նեղութիւնով
լեցուն :

Անումն . ասնալը . մեծնալը :

Անպ . երկու ընկեր (երկ կնիկ)

Անրձիք . արական գործարան
մը (հակքի պարկ, աման) :

Ամուլ . զաւակ չծնող (բ-ւ-ւ) :

Ամուրի . չամուսնացած երի-
տասարդ կամ օրիորդ (-յ-դ) :

Ամօթխածութիւն . պարկե-
տութիւն, ամօթ :

Այրամուրթիւն . երկի մարդու
մոյի ըլլալ :

Անագանահաս . ուր հասնող :

Անակընկալ . յանկարծակի .
չյուսացուած (բ-է-է) :

Անամպ . պայծառ . առանց
սխտութեան :

Անասնաբուծութիւն անասուն
պահելու, մեծցնելու արհեստ :

Անարգանք . մէկու մը պատուոյն
դէմ եղած խօսք կամ գործ :

Անրեական . բնականէն, սովոր-
ականէն դուրս :

Անդամալոյծ . անդամները քա-
նուած (բ-ւ-ւ-ւ) :

Անդամադրելի . դէմ չդրուելիք :

Անդադարձ . որ եւ իցէ առար-
կայի մը զօրութիւնը կամ լոյսը
ուրիշի մը զարնելը :

Անեղծ . չ'աւրուած :

Անրեւութաւն . երեւան չէլ-
լել . կորուսիլ :

Անգուսպ . անհանդարս . չի գրւպտող :

Անձխտելի . հակառակը չըսուելիք . բոլորովին շիտակ :

Անխտեմ . վերջը չմտածող . վրսանգը չտեսնող :

Անխտափելի . փախչիլը . ագասիլը անկարելի :

Անկասարութիւն . լման չըլլալ . պակասութիւն :

Անհամեմատ . նման չունեցող . յարմար չեղող :

Անհաս . անձ . մարդ :

Անհեթեթ . չափէն աւելի մեծ . այլանդակ :

Անհետանալ . կորսուիլ . մէջտեղէն վերնալ :

Անհուն . չափ . սահման չունեցող (*հարշու*) :

Անհրամեւտ . անպատեալ ըլլալիք . օտարակալ :

Անձեռոց . երես սրբելու կամ կերակուրի սեղանի լաք (*էմեր*) :

Անմիջական . անմիջապէս ըլլալիք . վայրկեանական :

Անհեղձ . անխարդախ . առանց խաբէութեան :

Անհպաստ . շահ չբերող . անօգուտ :

Անողոմ . սիրք չկակողցող . աղաչանքի մտիկ չընող :

Անջրպետ . երկու բանի մէջ գտնուած պարտապ միջոց :

Անվար . չաւրուած . չվնասուած :

Անվրդով . հանդարտ սրտով :

Անվրէպ . չսխալող . նամբան չկորսնցնող :

Անհանելի . չդիմացուելիք . չի

համբերուելիք . [քիւն :

Աւելոյժ . եռանդ . սրի քաջութիւն :

Ապագայ . գալիք . վերջէն եկող ժամանակ . [տող :

Ապարդիւն . արդիւնք . շահ չբեր :

Ապիկարութիւն . անկարողութիւն . անհարկութիւն :

Ապօրինի . օրէնքէ դուրս . օրէնքի հակառակ :

Առագաստի գիւտեր . ամուսնութեան առաջին գիւտեր :

Առանձնաշուքութիւն . միայն մէկ հոգիի տեսած շնորհք . արտօնութիւն :

Առարկայ . որ եւ իցէ բան մը . նիւթ (*հեռե*) :

Առարկութիւն . խօսքի մը դէմ հակառակ ուրիշ խօսք :

Առաւելաւորի . աւելի շնորհք . պարգեւ :

Առ երեւոյթ . երեսանց :

Առկախ . կախ ձգուած :

Առնական . երիկ մարդու վերաբերեալ . [ղութիւն :

Առնականութիւն . երիկմարտ :

Առուզութիւն . աշխուժութիւն . կտրուելիւն :

Ապարէզ . բաց . ընդարձակ տեղ (*հարշու*) :

Ասդիկ . Յունաց գեղեցկութեան ասուածուհին :

Ասդկային գործողութիւն . ամուսնական գործողութիւն :

Արագ . շուտ :

Արասաբեր . բիծ . անպատեալութիւն (*էմեր*) բերող :

Արարած . ստեղծուած . ուրիշէ մը եղած :

Արբունք . չափանասութիւն :

Արգանդ . կնոջ գործարանն . ուր տղան կը գոյանայ :

Արգաստորութիւն . գուգաւորութեան յառաջ եկած արդիւնք :

Արգելափակ . բանտարկեալ :

Արդի . հիմակուան :

Արդիւնք . յառաջ եկած շահ . վասակ . [գալան :

Արեւակից . մէկ արիւնք . ագ :

Արիարտութիւն . քաջարտութիւն :

Արիւնջորդութիւն . արեան չափէն աւելի շատարտ :

Արիւնք . բերք (*հարշու*) :

Արտարիւ . յառաջ բերել :

Արտարագ . կարգէ դուրս :

Արտահանում . դուրս հանելը կամ հանուիլը :

Արտայայտութիւն . յայտնելը :

Արտող . այլանդակ . անկանոն . գէտ :

Արտուտ . դրսէն :

Ատորի . արիւնք . ցաւելիք :

Աւանդութիւն . հին ժամանակէ մնացած խօսք կամ գործ :

Աւիւն . եռանդ . աւելոյժ :

Աւալիւն . իւրոյն հիւրը առաջ :

Աւիրոյթեան գործողութիւն . ամուսնական գործողութիւն .

բ .

Բագմից . շահ անգամ :

Բագուկ . քեւ :

Բաղնիկ . իրար զարնել :

Բանավարութիւն . խելք . խելքի գործածութիւն :

Բանաւոր . խելք ունեցող . խօսող :

Բառնալ . մէջտեղէն վերցնել :

Բարեկազմութիւն . հաստակամ առողջ շինուածք . կազմուածք :

Բարեկեցութիւն . աղէկ ապրիլ :

Բարեմասնութիւն . աղէկ յասկութիւն . որպիսութիւն :

Բարտեղ . աղէկցնել . աղէկի դարձնել :

Բացառիկ (ուրիշներու չի **Բացառութիւն**) նմանող . զատ . օրէնքէ դուրս բան :

Բացարձակ . բոլորովին յայտնի . ազատ :

Բաւականանալ . գոհ ըլլալ :

Բեկում . կոտորել :

Բեղմնաւորել . արդիւնք յառաջ բերել :

Բլուր . փոքր լեռ :

Բնագրում . բնութեան ազդեցութիւնը :

Բնախօս . կենդանական գործարանաց պատշաճ վարութեան կերպը գիտցող :

Բնածիւն . բնութեանէն ծնած :

Բնաջնջութիւն . բոլորովին ջրնջուիլը :

Բոյս . բուսնող ծառ . ծաղիկ . խոտ եւ այլն :

Բորակ . տեսակ մ'աղ է :

Բորբոքիկ . բռնկիկ :

Բուժել . բժշկել . աղէկցնել :

Բուռն . սաստիկ .

Բունականութիւն . խստութիւն :

գ.

Գահավէժ. բարձր սեղէ մը վար իյնալը :

Գաղափարային. մտքի ընթացքի ման վերաբերեալ :

Գաղջ. ոչ սաք ոչ ալ պաղ (չլւթ) :

Գայրակղիլ. գաղափարը աւրուիլ :

Գգուել . շոյելով սիրել :

Գեղաղէմ. դէմքը գեղեցիկ :

Գեղավայելչութիւն . վայելչութիւն գեղեցկութիւն :

Գեթնասունկ . գեթի սունկ, (հակ-բ) :

Գերագոյն . ամենէն վեր :

Գերագանցօրէն . շատ բարձր կերպով :

Գերակայութիւն . աւելի մեծութիւն. բարձր դիրք :

Գլանաձեւ. կլոր (օճակ-դ-դէմ) :

Գեղանալ . գոն ըլլալ. բաւական սեպել :

Գովաբանել. Գովել. մէկու մը վրայ աղէկ խօսիլ :

Գործունէութիւն կանոնաւոր :

Գործօնութիւն (աշխատութիւն) :

Գորովալից . գործով եւ սիրով :

Գոեհիկ ռամիկ . սգեհ . լիցուն :

Գրգռել . բաղձանք կամ կիրք շարժել :

դ.

Դաշտան . ամսական արիւն :

Դասապարտել . մէկու մը համար վնաս տալ :

Դարման . դեղ :

Դաւադրութիւն . մէկու մը դէմ լարուած որոգայք (հակ-դ) :

Դեղըմզեղի . խմելու դեղ :

Դեղնահարութիւն . դեղնելու հիւանդութիւն (հակ-դ) :

Դեռահաս . նոր հասած :

Դեր . կատարուած գործ կամ պատժ :

Դիվանակիլ . կամքին հակառակ գալ. չուզել :

Դժուարասար . չհաշտուելիք. չի դիմացուելիք :

Դիմագծութիւն . դէմքի գիծ, պատկեր :

Դիրք . կեցումով :

Դիրագգած . շուտ զգաճող. սիրք շուտ շարժող :

Դնդեր . մարմնոյ մէջ ուռած միս (հակ-դ) :

Դրապէս . հաստ կերպով :

Դրութիւն . դրուած կանոն :

ե.

Եզրակացութիւն . վերջանալը. խորհուրդի կամ վիճաբանութեան վերջին խօսք, որոշում :

Եղծել, **եղծանել** . արել :

Ենթարկել . սակը ձգել. հպասակեցնել :

Եռալ . ձայնով եփիլ (հակ-դ) :

Եռանդուն . եռանդոտ. արիւնք, սիրք սաք. լնալը :

Երեսընկեցութիւն . երես իյնալ :

Երեսակայել . մտքին մէջ բան մը բերել. լալակեր :

Երեւոյթ . երեւցած բան, ձեւ,

ը.

Երեւոյթապէտ . երեւցածին նայելով. լալակը :

Երկայնակեցութիւն . երկար :

Երկբայելի . կասկածելի :

Երկրագունդ . երկրի գունդը. աշխարհ :

զ.

Չայրանալ . շատ բարկանալ. կասողիք :

Չանցաւորութիւն . քրտնալուծ կամ պէտք եղած բան մը չընելը :

Չառանցել . քնոյ կամ քմուրքեան մէջ իրարու չյարմարող խօսքեր խօսիլ :

Չարագացած . հասունցած. անած :

Չարուցանել . արքնցնել :

Չգալական . զգացուելիք. իմացուելիք :

Չգալնութիւն . զգացողութիւն :

Չգոս . պարկետ. խելք գլուխը :

Չգօնութիւն . խելացութիւն :

Չեղծում . օրէնք դուրս եղած վարմունք :

Չիմարափիլ . զէնքը վար դնել. գործելէ քիչ մը ստեղծ գալիլ :

Չինեալ . զէնք, զօրութիւն ունեցող :

Չոհողութիւն . (հակ-դ) :

Չուզաւորութիւն . մերձաւորութիւն. լնալը :

Չօպել . բան մը ետ կեցնել, ետ

ի.

Իակ . ապրող արարած :

Իութիւն . կայ ըլլալը (հակ-դ) :

Ըմբիւ . (հակ-դ) :

Ընդգրկել . մէկզմէկ գրկել :

Ընդլայնում . լայնալը. բացուիլը :

Ընդհատել . կտրել. շարունակելու զործ մը ձգել, կեցնել :

Ընդունակ . ընդունելու յարմար, կարող :

Ընթացք . սովորութիւն. վարմունք (հակ-դ) :

Ընկերիլ . բեռան սակ ստնալիք :

Ընեխանալ . վարձուիլ. սորվիլ :

Ըստ կարի . կարողութեան չափով :

թ.

Թալուկ . մարմնի (հակ-դ) :

Թախանձանք . շատ աղաչանք :

Թաղանդ . մարմնի բարակ մաս (հակ-դ) :

Թանձրութիւն . քար (հակ-դ) :

Թառամիլ կամ **քարեամիլ** . քուռիլ :

Թափանցիկ . մէկ կողմէն միւս կողմը երեւցող առարկայ :

Թերութիւն . պակասութիւն :

Թեւակոխել . նոր ոտք կոխել (սարիք) :

Թէմ . երկրի կամ գաւառի մը վիճակ (հակ-դ). լնուցող :

Թուլամորթ . մորթը քուլ. հար :

Թուիք . քեւ. քոչելիլ :

Թրբուր . որդ (հակ-դ) :

ժ.

Ժամադրութիւն. միեւնոյն ժամանակ տեղ մը գտնուելու համար որոշուած ժամ:

Ժամանակաւոր. քիչ ժամանակի համար: [պոռթկալ:

Ժայռքեղ. դուրս ցատկեցնել:

Ժանգոսութիւն ժանգոսիլը (տառ)

Ժանիք. գազանի բերան:

Ժանսահոս. գէշ հոս:

Ժանսաստիլ. տեսք գէշ:

Ժուժկալութիւն. համբերութիւն:

ի.

Իգամուտքիւն. կնիկ մարդու մօլի բլլալը:

Ի դերել. պարապ. ի գուր:

Իմաստաւոր. փիլիսոփայ:

Ինքնագիտութիւն. ինքնիրեն գիտութիւն:

Իսպառ կամ **ի սպառ**. մինչեւ վերջը. բոլորովին:

Ի վեր հանել. երեւան հանել:

Իրական. սոյոգ. նիւթ:

Իրականութիւն. իրաւ եղած բան մը. ստուգութիւն:

Իրանկապ. մէջքի գօտի (տես) սպիկապ:

Իրապէս (հեմարսապէս. հեմարոֆ) (հիս կերպով. ստուգիւն):

լ.

Լափել. չտեսի պէս տուտ տուտ ուտել:

Լճակից. մէկտեղ լուծ կրող. ընկեր: [տութիւն:

Լճակցային առն եւ կնոջ ընկերակի. երես ելած. չամշցած:

Լոկ. միայն. միեւն:

Լորձնարազանք. լորձուց (տողիք) յառաջ բերող բարակ

Լու (դէր). [մաշկ (տառ):

Լուծել. փակել. դուրս բան մը գտնել, հասկնալ:

Լուսաբանել չհասկցուած բան մը յայտնի կերպով բացատրել:

Լուրջ. ծանր (խօսքի, ձեւի, կերպարանքի եւլն.):

Լեւանել. երես ձգել, բոլոր:

ի.

Խաբուսիկ. խաբեբայ:

Խածասեղի. խածուած տեղ:

Խաչքել. կնել:

Խանդաղասանք. չափազանց կամ շատ սէր:

Խառնուածք. կազմուածք բրնուրեան (տառաւոր. տառաւոր):

Խարական. գարնելու գործիք (տառ):

Խեղազարութիւն. խեղութիւն

Խեռ. անհնազանդ. անբոս:

Խզել. կտրել. փրցնել:

Խրան. կենդանիները բեւելու համար գործիք. մէկը դրդելու համար ստասիկ միջոց:

Խրքիլ. տեղէն երեւալ, շարժիլ:

Խնամութիւն. ազգակամութիւն. մօտաւորութիւն:

Խնայել. ունեցածը չտալ. ձեռքէն եկածը կամ կրցածը չընել:

Խոհական. միշտ մտածող:

Խորարարական. խորունկը տեսող, հասկցող:

Խորք. հարազատ չեղող (տառ):

Խորհրդածութիւն. մտածութիւն

Խորհրդաւոր. խորհուրդ, գաղտնիք պարունակող:

Խորհիլ. ետ փառուիլ, կենալ:

Խորոված. կրակի վրայ կարմրած (տառ):

Խուլ-խամբ. քէ խուլ եւ քէ լեզու չունեցող (տառ տառ):

Խտասպահանջ. քիչով զոն չեղող, շատ պահանջող:

Խցել. գոցել:

ժ.

Ծագած. յառաջ եկած:

Ծայրայեղ. չափէ դուրս:

Ծանրակէտ. ծանր կեռող (տառ տառ տառ):

Ծեռ. եկեղեցիներու կամ ազգերու ներքին սովորութիւն, օրէնք:

Ծիրան. պարկուղ (տառ):

Ծիրութիւն. հալիլը. մաշիլը:

Ծլիկ. իզական գործարանի արտաքին մէկ մասը (տառ): [տող:

Ծննդածին. ծնունդ յառաջ բերող:

կ.

Կազմական. շինուածքի, կազմուածքի վերաբերեալ:

Կախածոյ. կախուած:

Կաղապար. օրինակ. ձեւ (տառ):

Կամակասար. կամք բնող, կասարող:

Կայանալ. կենալ, կեցած բլլալ:

Կայարան. կենալու տեղ (տառ):

Կանխորոշ. առաջուց որոշուած

Կապակցութիւն. իրարու հետ կապուած միացած բլլալը:

Կասուիկ. փոքր կասու:

Կարծրանալ. ձիգնալ (տառ):

Կեդրոնանալ. մէջտեղը ժողովիլ:

Կենդանականութիւն. ապրելու գորութիւն, ոյժ:

Կենսական. կենսի, ապրելու վերաբերեալ:

Կիրաւութիւն. գործածութիւն:

Կլից. ոտքի հարուած (տառ):

Կլիմայ. օդին որպիսութիւնը:

Կոզիացեալ. չորս կողմէն զատուած, առանձին:

Կոկիղանք. մարդու աղտոտութիւն

Կննտոտ. մէջքէն անցած (տառ):

Կոմիսի. մարդոց եւ անասնոց սովորներու ամբողջ կազմութիւնը:

Կողով. (տառ. տառ):

Կոշարարոյ. անկիրք. կոպիտ:

Կորով. ոյժ. գորութիւն:

Կոտիլք կոտիլքի հարուած (տառ):

Կիւր. կամք յառաջ եկած ցանկութիւն, փափաք, գրգիռ:

Կրծախոտ. կուրծքի հիւանդութիւն (տառ. տառ):

չ.

Հագուագիւտ. դոնուր կամ քիչ անզամ գտնուող:

Հագուաղէտ. քիչ անզամ պատահող: [տող:

Հակազդեցիկ. հակառակնազդ:

Հակահարուած. բանի մը հակառակ հետեւանք կամ ազդեցութիւն:
Հակամէտ. ընդունակ. յօծար:
Հակընդդէմ. իրարու հակառակ
Հանդիսակասար. իրեն կամ ուրիշին ուզածը ընող, կասարող:
Հանոյք. գուարնութիւն. արտփայելի:
Համակարծիք. մէկ կարծիքի:
Համակերպիլ. յարմարիլ. խօսքի գալ:
Համակիր. մէկու մը համար սէր զգացող:
Համակրելի. սիրելի. սիրտ գրա-
Համանման. մէկզմէկու նման:
Համարում. լաւ գաղափար, կարծիք:
Համբերասար. համբերող:
Համեմատօրէն. բաղդատելով. իրարու նայելով:
Համեմատ. համ ու հոտ տուող նիւթերէ շինուած (դոշաբլու, քերպիւն):
Համեմատութիւն. իրարու երաշխաւորութիւն (բարեքէն, քեք):
Հաննարեղ. յոյժ խելացի:
Հաչքայքել. նարել. փնտնելով զճնել.
Հանգամանք. որպիսութիւն. ձեւ. կերպ:
Հանդերձ. մէկտեղ:
Հանդէպ. դիմաց:
Հանդիսանալ. երեսան ըլլալ. երեսալ:
Հանրային. ամենուն վերաբեր-
Հասարակ. սովորական:
Հաստատական. եղած կամ քու-

ուած բանի մը «այո՛», պատասխանը շալ:
Հարկ. տուրք (տէրք):
Հարկագրուիլ. տեսչուիլ:
Հարուած. զարնուած:
Հաւանականութիւն. կարելիութիւն. ըլլալու յոյս:
Հաւասարակեանութիւն. հաւասար ծանրութիւն. հաւասարութիւն:
Հաւաստիք. ապացոյց. նշան.
Հաւատածոյ. հաւատուած, ծողվուած բան:
Հեծեծանք. հեծկլուսակ. լալու
Հեշտասիրութիւն. ցանկութեան գործերու սէր:
Հեղինակ. ինքիւրէ բան մը հր-
Հգօր. տաս ու ծով.
Հեղուկ. ջուրի նման վազող բաներ:
Հեսաբհական. մարդուն միտքը գրաւող, իրեն հաշող:
Հեսեւանք. յառաջ եկած բան:
Հեսք. ոտքի կամ ուրիշ բանի մը նշանը (էշ):
Հիմնարկութիւն. հիմ ղնել (բե-
Հիւք. ծուծ (եօշ):
Հիւքեղ. հիւքը (եք-լաւ):
Հիւծիլ. մաշիլ:
Հիմադարափերեւակայութիւնը, կախարհութիւնը ոչնչացած:
Հիմնութիւն. լաւ տեղեկութիւն. աղէկ գիտցած բան:
Հնարք. միջոց. վարպետութիւն (քեշ):
Հնչականութիւն. ձայնի զօրու-
Հոգեկան, հոգեւոր:
Հոմանիք. միեւնոյն նշանակու-
 քիւնը ունեցող:

Հոտանիւք. վազող նիւք:
Հօրք. կովու ձագ:
Հօրիզոն. հեռուէն լեռան երկինքին կցուած կարծուած տեղը. աչք առնելու չափ չորս կողմը տեսնուած տեղ:
Հօրիզոնական. որեւիցէ բանի մը լայնութեան ուղղութիւնը:
Հուժկու. տաս ու ծով:
Հունք. սերմ:
Հրածեց. բաժանում. հեռահեռանգել. կրքել. վարժեցնել:
Հրապարակ. բաց տեղ (հրաշ):
Հրապոյր. մէկը զարմացնելու կմ խաբելու (ձեւ, գեղեցկութիւն)
Հրափոփուր. կրակէ փրփուր:
Հրէք. իր սեռին համար սարօրի-
 նակ ձեւ ունեցող. այլանդակ:
 Գ.
Չաղկահարութիւն. խարազանով ծեծ:
Չաղկումն. ծեծ:
Չգախտ: (լաւ):
Չգտումն. բացուիլը. լայնալը
Չուարան. հաւկիթ աման (կանակ):
Չուիլ. պզտիկ հաւկիթ:
 Ժ.
Ճագար. (դոշ քաշ):
Ճաշակ. համ:
Ճարպ. մսի իւղ:
Ճարտարութիւն. նարպիկու-

թիւն. վարպետութիւն:
Ճգնաժամ. ներդրեան ժամանակ.
Ճիգ. սաստիկ ջանք:
Ճիշ. սուր ձայն:
Ճիւղ. այլանդակ. հրէք:
Ճկուն. ջաջուտ. ծռելով չ'կոտրող:
Ճնշում. սեխմուխը. ծանր բանի մը տակ մնալը:
Ճոխութիւն. հարսնութիւն, ա-

Մ.

Մածուած կամ մածուն. իրար խառնուած, պլեկուած (հոշաւ):
Մամուլ. սպագրութեան մեքենա:
Մանկաբարձ. դայեակ. աստիկ:
Մանրակրիչ. մանրամասնաբար կննել:
Մանրավէպ փոքր պատմութիւն.
Մասնագիր. գիրք գրող:
Մարաջակ. մեծ գորայք:
Մարմաջում. ետք (հէք):
Մարմարան. (հէք) Կար:
Մարմամարգ. մարմնոյ վարժութիւն:
Մաքառիլ. կոտիլ. հակառակ-
Մեկամախանութիւն. յարասեւ խորութիւն:
Մեծահոշակ. համբար մեծ:
Մեկուսանալ. մէկի հաշուիլ. առանձնանալ:
Մեղամամ. (պաշ):
Միահաղոյն. ամենքը մէկէն:
Միայնակեցութիւն. միակակ պարիլ:
Միզանք. մէզի (եշ) անցնելու նամբայ:

Միջավայր . մէջեղ . կեդրոն .
Միջաս . մէջք բարակ կենդանի (ինչպէս, հանն, մեղու եւն.)
Միտիլ . մէկ կողմ ծռիլ, խելքը
Մկննդ . մկանուկներ, միսը աս :
Մղել . առաջ ֆեել :
Մղձաւաչ . հիւանդութեանց կմբմութեանց ասեն մարդուն աչքին երեւցող եղացուցիչ երազներ, տեսիլներ :
Մոսնջեմաւոր . միտս տեւող . միտս կեցող :
Մոլեգին . աս մոլի . բանի մը ետեւէ աս ինկող :
Մորեցուցիչ . նամբէ դուրս հանող : սխալեցնող :
Մորթ . կաշի (որտ) :
Մասկոյս . դիզուած միս :
Մաստիպար . մտնով միայն երեւակայում կասարելութիւն :
Մսաւոր . մտնով : [նով] :
Մրագոյն . բաց սեւ . մուրի գոյ-
Մրցում . (տրէշ) :

3 .

Յագուրդ . կուտութիւն :
Յախնապակի . (տէշ) :
Յաղբանակ . յաղբութիւն :
Յամրազննիւն . կամաց, ծանր նայող, ֆննող . [ցանել] :
Յայտարարել . յայտնել . ծանու-
Յանգիլ . վերջանալ . [ող] :
Յանկուցիչ . իրեն ֆառող . գրա-
Յանձնարարել . բան մը ընելու համար մէկու մը խորհուրդ տալ (տէշտէշ տէշտէշ) :
Յանձին . իր մէջ . իր վրայ :

Յառաջագեղձ . առջեւի գեղձ (ձուածն գործարան) :
Յասկանիւ . յասուի նեան, ձեւ :
Յասկութիւն . որպիսութիւն . ինչպէս ըլլալը :
Յար . միտս . արունակ :
Յար եւ նման . հիւր նման :
Յարաբերութիւն . կապակցութիւն :
Յարասել . արունակ, միտս տեւող
Յարումն . բանի մը խելքը տալ :
Յաւակնիլ . մտնով կարծել . ինքզինքին հաւանելով կարող կար-
Յաւելուլ . աւելցնել . [ծել] :
Յետաւայեաց . դէպի ետ նայող :
Յեմակողմ . ետեւի կողմ :
Յեոյժ . ետեւի մասը :
Յիննեան . իրեն մէջ :
Յիշատակել . յիշել . պատմել . միտքը բերել :
Յոյր . չափազանց գէր :
Յուութիւն . գեւորութիւն :
Յուտեւութիւն . սեռին այլակերպիլը, գիշանալը :
Յորդանաս . աս առաս :
Յորդել . ջուրի նման մարմիններու չափէն աւելի ասեցալը :
Յորդոր . համոզում . խրատ :
Յօղում . երկու ոսկորներու իրարու միացած տեղը, ինչպէս ծունկը ելլել :
Յօղումաւիս . (տրէշ տրէշ) :
Յօրինում . շինում . կազմում :

5 .

Յախապաւարում . առանց պատահար գիտնալու սորված բան :

Յախասիւն . մէկուն պատուոյն դպչելիք խօսք կամ գործ :
Յախցնտրելի . առաջին ընտրուելիք :
Յախորդ . առջի . սկիզբի :
Յեխած . հոտած :
Յենգութիւն . խաբէութիւն . չար միտք :
Յերգործել . ներս ազդել (տէշտէշ տէշտէշ) :
Յերգաւանկութիւն . կանոնաւոր միտքնակութիւն, յարմարութիւն :
Յերմուծել . ներս մտցնել :
Յերեցել . ներս փչել, ազդել :
Յեկատուութիւն . ուշադրութեամբ նայում :
Յեկարագիր . հիւր կերպարանք, բնութիւն . [նութիւն] :
Յեկարչութիւն . պատկերահանողիկալ . գանիլ (տէշտէշտէշ) :
Յորածնութիւն . նոր ձեւ (տրտ) :
Յորատի . հասակը քիչ, պզտիկ :
Յուաղում . մարմնով (տրտտրտ) :
Յպաստար . աստար . օգուտ տող . [ազողող] :
Յրբազդեցիկ . նուրբ եւ սուր
Յրբանցք . նեղ անցք :

6 .

Շաղակրատութիւն . գիտցած չգիտցած բերանը եկածը դուրս տալը : [տութիւն] :
Շաղփաղփութիւն . աստիճան :
Շառաւիղ . ծառի ճիւղ . գաւակ :
Շարաբիլ . խօսքերը իրարու հով յարմարցնելով գրել :

Շարժաւիթ . պատահար :
Շնորհագեղ . շնորհով աղուոր :
Շուայտանոլ . կեր ու խումի եւ ուրիշ անառակութեանց ետեւ եղող :
Շուայտութիւն . գեղխութիւն . անառակութիւն :
Շրքնիկ . պզտիկ քրքուն (տրտտ) :
Շրջան . կլոր դարձումով, կարգ :
Շրջապատել . բոլորքիքը առնել, պատել :

8 .

Ոգելից . ոգիով, զօրութիւնով լեցուն :
Ողնաշարի սիւն . կռնակի երկայնութեամբ զտնուած ոսկոր (տէշ տէշտէշ) :
Ողողել . նեղուկով մը աս լեցնել :
Ողջագուրդ . գրկել :
Ողջախոսութիւն . բարի եւ ուղիղ մտածութիւն :
Ոչ-զարգացած . չհասունցած . չմեծցած :
Ոչ-ընդլայնումն . չլայնալը . չբացուիլը :
Ռրակ . որպիսութիւն . տեսակ :
Ռրբատակ . խաղողի բույս (տրտտ տրտտ) :
Ռձնեղիզութիւն . երկան եւ կրկան գործարաններ մէկեղ ու-
Ռովայն . փոր : [նեմալը] :
Ռւժաբափութիւն . ուժէ կրտուիլը, իյնալը :
Ռւժապառում . ուժը հասնիլը :
Ռւժգնութիւն . սասկութիւն . չափէն աւելի ոյծ :

Ուղղահայնաց. վերէն ի վար շիսակ:

Ունակութիւն. սովորութիւն . վարժուած բան:

Ուսումնասիրութիւն ուսմանց եւ գիտութեանց սէր. բան մը մանրամասնօրէն հննել:

Պ.

Պագոս. աղփոս. ցանկացող:

Պահեցողութիւն պահի (դէպէտ)

Պայման. դաշինք (շրթ):

Պաշտմունք պաշտօններ. կրօնական սպասաւորութիւններ:

Պաշտօնավարել. պաշտօն կատարել:

Պատանակութիւն. 14-էն մինչեւ 18-19 տարեկան հասակ:

Պատին. փիղի (ֆէլ) երկայն փիթը:

Պատկանիլ. վերաբերիլ:

Պատմագիր. պատմութիւն գրող:

Պատասպան բառուելու, հանգչելու տեղ: [նարէ:

Պատրուակ. սուտ պատհան, հր:

Պարագայ. տեղ. կերպ. ձեւ. ժամանակ. պատհան:

Պարբերաբար. մաս մաս. ժամանակ ժամանակ:

Պարեգոս. երկար պատմութեան:

Պարտութիւն. յարգութիւն:

Պետութիւն. իշխանութիւն. տնտեսութիւն:

Պնդել. գիտցածին վրայ հաստատ ըլլալով, միտ կրկնել: [լէտ]:

Պնդութիւն կարծրութիւն (դէտ):

Պողպատ. տեսակ մը ազնիւ երկաթ (տէլ):

Պրեսոր. նախագահ, դատարար Հռովմայեցոց:

Ջ.

Ջերմեանդ սիրտ, արիւնը սափ
Ջլատութիւն. ջիղերը կտրելը, սկարանալը:

Ջրագարութիւն. կանանց յատուկ ջղային հիւանդութիւն մը:

Ջրգողութիւն. («շէ»):

Ջրախոս. ջիղի հիւանդութիւն:

Ջրածողութիւն. ջիղերը բառուելը, ցնցուիլը:

Ռ.

Ռոնիկ. տարեկան, ամսական վարձ:

Ս.

Սակաւապետութիւն փչնով գոհ ըլլալը:

Սակրատ կացին կրող (սակրատ)

Սահմանափակ. չորս կողմէն սահմանով («տէր») գոցուած. փչ բան:

Սահմանել. որոշել. յայտնի ընել:

Սաղմ. դեռ սօրը որովայնին մէջ զգալ:

Սանձել. սանձ (տէ) դնել:

Սարդ. մամուկ (տօրէ-տօրէ պէտէտ)

Սարկական. վերաբերող:

Սերական. սեռի կամ ցեղի վերաբերել:

Սերիլ. յառաջ գալ (ցեղէ մը):

Սերմանել. ցանել:

Սերմացայտ սերմը ցատկեցնող:

Վ.

Սերմակաթութիւն սերմի կաթիլը (հիւանդութիւն մը):

Սերունդ. ցեղ (տէտ, տէտէտ) ծրնունդ: [ծնող:

Սերնդածին. սերունդ, զաւակ

Սիրագրգիւ. սիրով գրգռուած:

Սիրամոլ. բանի մը սիրով մոլի ըլլալ:

Սիրային. սիրոյ վերաբերել:

Սիրովառ. սիրով վառուած:

Սկզբնական. առջի. սկիզբի:

Սկզբնատարեք. բանի մը առաջին հիւր, պարագաները:

Սնագագա. պարապ բաներու հաւատացող:

Սնունդ. ուտելիք:

Սուսերավարժութիւն. սուրի կրթութիւն:

Սպառել. հասցնել:

Սպառնալ. մէկը խօսում կամ ձեռով վախցնել:

Սպիտակախոս. հիւանդութիւն մը, որ գոյնը եւ մազերը կը սպունգ. («տէտէտ») [ներմկցնէ:

Ստիգնապետ. ծուծով. անմիջապէս ընելիք: [մտաք:

Ստրիկ որովայն. փորի վարի

Ստրեմնալ պզտիկնալ. ցածնալ

Ստորգելիք. յատկութիւն. պատճառի վերաբերել:

Ստրուկ. գերի. ուրիշին ցածող մարդ: [րել:

Սրբագործել. սուր ընել. մաքրել:

Սրունք. ոտներու ծակերէն մինչեւ կողերը (տօտ-տօտ) եղած մաքր

Վաղահաս. ժամանակէ յառաջ կամ շուտ հասնող:

Վարակիլ. բռնուիլ (հիւանդութեամբ):

Վարանիլ. երկու մտքի մէջ անորոշ ըլլալ: [րոգել:

Վարդապետել. սորվեցնել. փառել:

Վարել. ֆել. կատարել. վարու ցան ընել. հերկել:

Վարկ. պատ. համբաւ:

Վարմունք. ընթացք. վարք:

Վարձատրութիւն. աշխատութեան վարձ:

Վար ու ցան. հերկ ու ցան:

Վաւերական. շիտակ. սոյոյց:

Վեհապետ. իշխան. քաղաւոր:

Վերագրել. սեպել:

Վերակարգել. վեր դառնել:

Վերանորոգել. կրկին նորոգել. գերեցկացնել:

Վիժուժ զղան նետերը, անցնելը:

Վիճաբանութիւն խօսքի կռիւ:

Վիճակագրութիւն. ժողովրդեան մէկ վիճակը գրի առնել:

Տ.

Տագնապ. նեղութիւն. ցաւ:

Տագնապի տարիք. երկան եւ կնոջ զաւակ յառաջ բերելու կարողութենէն զրկուելու ժամանակ: [տող:

Տաճանելի. շատ նեղութիւն տրտման:

Տատարակ. աղանիքի նման թրուցուն մը (տօտ-տօտ):

Տարակարծիք. իրարու հակառակ կարծիք:

Տարեբ. սկզբնական նիւթ. բան մը կազմող առաջին նիւթեր (*հասարակ*):

Տարիական. ցանկութեան վերաբերեալ: (ցնել:

Տեղացնել. անձերէի նման վազ-
Տեսական. մտնով հասկնալու վերաբերեալ: (նելու կերպ:

Տեսակէտ. աչքով կամ մտնով տես-
Տերեւարափ. տերեւները (*հասարակ*) բախած:

Տեսական. շարունակ:

Տիպար. պատկեր. նիւթ օրինակ:

Տիրապետութիւն. իշխանութիւն. տէր ըլլալը:

Տմարդաբար. անկիրք. մարդկութեան չվայլած կերպով:

Տուչութիւն. արը. արու կարողութիւն: (ազդելը:

Տպաւորութիւն պատկերանալը:

Տոփախտ. սաստիկ ցանկութենէ յառաջ եկած հիւանդութիւն:

Տոփական. սաստիկ ցանկութեան վերաբերեալ:

Տոփաշոյզ. սաստիկ ցանկութենէ զրգուող:

Տրամագիծ. զունդ մը երկու հարասար մասերու բաժնող շիւղակ գիծ:

Տրամադրութիւն. բան մը ընելու կամք, փափաք:

Յ.

Յնցում. ուժով, սաստիկ շար-
Յոյք. փայլ: (տուս:

Յոյց ցուցնելու կերպ (*հասարակ*):

Յոփամուլ. ցանկութիւն շատ սիրող. մոլի: (տիկ սեր:

Յոփութիւն. ցանկութեան սաս-

Փ.

Փամփոսիկ ուռած պզտիկ պարկ

Փափկակեր. փափուկ բաներ ուսող:

Փոխանցում. մէկէն միւսին անցնիլը:

Փոկ. կաշիէ շուան (*հասարակ*):

Փոյքեռանդն. եռանդը վառ. աշխոյժ:

Փոսփոր. տեսակ մը հանք, որ երբ վառուի ներմակ լոյս կուտայ. (*phosphor*):

Փորձական գիշեր. փորձուելու

Փութիւն. փստիլը: (գիշեր:

Ք.

Քամակ. քիկուճ. կոճակ:

Քանակ. բանի մը քանի կամ որչափ ըլլալը:

Քաջակազմ. կազմուածքը շինուածքը աղէկ:

Քերթուած. բանաստեղծութիւն:

Քիմք. (*քիմիք*): (մաս:

Քնաց, ըստ — կամքին համե-

Քնահանութիւն. մտէն անցածը, կամքին ուզածը ընել:

Քող. շարք (*քող*):

Ֆ.

Ֆիզիքական. մարմնոյ կազմին վերաբերեալ:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Էջ	Տող	Մեռ.	Ուրիշ.
8	23	միոյն	միայն
9	22	այր	մայր
25	2—16	Արիսազ	Արիսակ
26	16	(Այս կանոնին մէջ, չըսել կ'ուզեմք	(Սոյն միաւորու- թեան մէջ,
27	14	ամուսնական	ամսական
31	28	կը կեղծեն	կ'եղծեն
34	17	իբր միակ	միայն իբր
35	29	կամային	կամային
36	13	ճշմարիտ օրինակն է	օրինակն է ստուգիւ
36	19	ապագայ	պարագայ
38	24	անկախ	կանխաւ
39	17	բարձէն	բարձէօն
40	14	հրաժարին	հրաժարիւն
42	19	ծաղիկը	ծաղիկը ¹
42	28	histérie	hystérie
44	7	իւր	իւր ապրելու
45	11	մինչեւ երբ	երբ
45	24	տեղագիտական	դեղագիտական
45	29	զործելի	զործածելի
47	9	նորադիր	մէջքէն վար
48	3	թէյի եւ գորաւոր	գորաւոր թէյի եւ
73	5	բոսուժիւնը	կանգնումը
73	6	առու գունթիւնը	կանգնումը
77	2	են	է
80	27	գորացուցից	գորացուցիչ
105	20	աղէկապ	աղեկապ

Յ Ա Ն Կ Ն Ի Ի Թ Ո Յ

Յառաջաբան հրատարակչին..... 3

ԳԼՈՒԽ Ա. Թէ ապագայ ամուսինք ի՞նչ պարտին
գիտնալ իրենց ամուսնութեան նախընթաց օրը... 5

ԳԼՈՒԽ Բ. Ինքզինք սիրցնելու միջոցները..... 10

ԳԼՈՒԽ Գ. Ամուսնութեան ազդեցութիւնը ամուսին-
ներու Ֆիզիքականին եւ բարոյականին վրայ... 16

ԳԼՈՒԽ Դ. Ամուսնական յարաբերութիւնք ամուսին-
ներու եւ տղայոց տեսակէտով. սերական միաւո-
րութիւն 26

ԳԼՈՒԽ Ե. Առն եւ կնոջ ծննդական գործարանաց
առողջապահութիւնը. ծննդական դրութեան հի-
ւանդութիւնք 39

ԳԼՈՒԽ Զ. Ընթացք յի կնոջ 49

ԳԼՈՒԽ Է. Ամուսնական նենգութիւնք 59

ԳԼՈՒԽ Ը. Անկարողութիւն 66

ԳԼՈՒԽ Թ. Ամլութիւն 74

ԳԼՈՒԽ Ճ. Առողջապահիկ միջոցներ, զորս անհրա-
ժեշտ է ձեռք առնել այրին ծննդական գործարա-
նաց կամ անկասարութեանց դէմ մատուցելու
համար 77

ԳԼՈՒԽ ՃԱ. Կնոջ ամլութեան դէմ մատուցելու համար
ձեռք առնուելիք առողջապահիկ անհրաժեշտ մի-
ջոցք 79

ԳԼՈՒԽ ՃԲ. Որձեւիզութիւն..... 82

ԳԼՈՒԽ ՃԳ. Տարփական հիւանդութիւններ 83

ԳԼՈՒԽ ՃԴ. Տարիք եւ խառնուածք 85

ԳԼՈՒԽ ՃԵ. Առն եւ կնոջ սագնապի տարիքը 86

ԳԼՈՒԽ ՃԶ. Խնամութիւն արեւակցաց մէջ..... 96

Բառարան 105

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ

ԲԺՇԿՈՒԹԻԻՆԸ

Կ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Յ. ՄԱՏՔԻՈՍԵԱՆ

27, Կ. Պոլիս, Ֆիննաներյար Եօզուու, Ամերիգան իսան 27.

1218

2013

« Ազգային գրադարան

NL0072402

